

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Trestné činy v bankovním sektoru

Crimes in the banking sector

Konzultant: prof. JUDr. Jiří Jelínek, CSc.

Zpracovatel: Mgr. Martin Havel

Srpen 2011

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praze dne 30.srpna 2011

Mgr. Martin Havel

Obsah

1	Úvod	V
2	Výchozí společenské a právní předpoklady zkoumané problematiky	VIII
3	Historický exkurz do bankovního systému ČR.....	XII
3.1	Historie bankovníctví do vzniku ČSR	XII
3.2	Historie bankovníctví po vzniku ČSR	XV
3.3	Bankovníctví po roce 1945	XVII
3.4	Bankovníctví po roce 1989	XVIII
4	Ekonomická úloha bankovního sektoru v ČR, struktura, subjekty a fungování bankovního systému	XX
4.1	Bankovní systém v ČR	XX
4.2	Centrální banka, její postavení a funkce	XXI
4.3	Úprava komerčních bank z hlediska práva.....	XXIV
4.4	Bankovní činnost a druhy bank	XXVI
4.5	Pravidla a omezení pro organizaci a činnost bank	XXX
4.6	Udělování bankovní licence	XXXI
4.7	Povolovací činnost.....	XXXII
4.8	Pravidla obezřetného podnikání bank	XXXIII
4.9	Pravidla konsolidovaného dohledu	XXXIV
4.10	Opatření k nápravě a sankce za porušení pravidel	XXXV
4.11	Uveřejňování informací o činnosti banky.....	XXXVII
4.12	Bankovní tajemství.....	XXXVII
4.13	Pojištění vkladů	XL
5	Trestné činnosti v bankovním sektoru	XLIII
5.1	Vybrané trestné činy v oblasti bankovníctví	XLIII
5.1.1	Podvod podle § 209 TrZ	XLIII
5.1.2	Úvěrový podvod podle 211 TrZ.....	XLV
5.1.3	Zpronevěra podle § 206 TrZ.....	XLVI
5.2	Pachatel trestného činu podvodu, pojistného podvodu a úvěrového podvodu ...	XLVIII
5.2.1	Osoba pachatele obecně.....	XLVIII
5.2.2	Osoba pachatele u trestného činu úvěrového podvodu.....	LII
5.3	Trestná činnost akcionářů, managementu a zaměstnanců bank.....	LIII

5.3.1	Poskytování úvěrů vlastním akcionářům	LV
5.3.2	Nereálné ohodnocení, resp. nadhodnocování zajišťovacích instrumentů	LVIII
5.3.3	Znalecký posudek jako prostředek ke spáchání úvěrového podvodu	LVIII
5.3.4	Nezajištěné či nedostatečně zajištěné úvěry	LXII
5.4	Právní kvalifikace uvedených jednání	LXIII
5.5	Právní kvalifikace nadhodnocování nepeněžitých vkladů a fiktivního zvyšování základního kapitálu banky.....	LXIX
6	Způsoby odčerpávání finančních prostředků banky	LXXVI
6.1	Odčerpávání finančních prostředků prostřednictvím zneužití úvěrů.....	LXXVI
6.2	Úvěry akcionářů a třetích osob majících specifický vztah k bance.....	LXXVI
6.3	Přeúvěrování prostřednictvím dalšího úvěru, užití úvěru v rozporu s úvěrovou smlouvou.....	LXXVII
6.4	Problematika trestního postihu úvěrování třetích osob se specifickým vztahem k bance a akcionářů prostřednictvím opakovaného úvěrování se vznikem škody bance.....	LXXIX
6.5	Zmenšování a poškozování majetku banky za pomoci nevýhodných smluvních vztahů	LXXXIII
6.6	Škody vzniklé bance zneužíváním bankovních záruk, smlouvy o neúměrných podrozvahových závazcích.....	LXXXIII
6.7	Převody cenných papírů prostřednictvím nevýhodných smluv	LXXXIV
6.8	Nevýhodné transakce na kapitálovém trhu uskutečňované s osobami se specifickým vztahem k bance.....	LXXXVII
7	Povinnosti banky pro vedení účetnictví a jejich porušování. Kapitálový trh a daňové delikty na něm.	XC
7.1	Změny ukazatelů kapitálové přiměřenosti fiktivním způsobem, též úvěrové angažovanosti, včetně fiktivní klasifikace pohledávek banky	XC
7.2	Trestní rovina zkršlování účetnictví banky a daňové delikty	XCII
7.3	Nepravdivé auditorské hodnotící zprávy a zkršlené bankovní audity.....	XCIV
8	Specifika problematiky dokazování a postihu trestné činnosti v ekonomice	XCIX
8.1.	Nezbytnost specializace pro boj s finanční kriminalitou	XCIX
8.2.	Specifické postupy při odhalování finanční kriminality	CV
8.3.	Dokazování ekonomické kriminality a hmotněprávní úprava	CVI
8.4.	Praktické kroky a procesy při odhalování finanční kriminality, jejího dokazování a k tomu se vztahující procesně právní úprava.....	CVIII
9.	Závěr.....	CXII
10.	RESUME.....	CXV

11.	Seznam použitých zkratk:.....	CXVIII
12.	SEZNAM LITERATURY:	CXIX

Anotace

Tato rigorózní práce se zabývá trestnou činností ve vztahu k bankovnímu sektoru. Na zdůrazněném významu bankovníctví pro národní hospodářství je uchopena nejvýznamnější trestná činnost, zde páchaná. Pachatelé pocházejí z těchto okruhů: jednak působící uvnitř bankovního sektoru - akcionáři, funkcionáři a zaměstnanci, druzí tzv. třetí osoby vně bankovního sektoru. Jejich společným cílem je zmocnit se finančních prostředků v bance pro vlastní obohacení. Převážně jde o finanční prostředky vkladatelů. K tomu dochází specifickou trestnou činností. Cílem práce je ukázat stav de lege lata a rámci prevence kriminality ukázat též možnosti de lege ferenda s cílem zamezit kriminalitě a omezit míru škody.

Abstract

This thesis deals with criminal activities in relation to the banking sector. To highlight the importance of banking to the national economy, is seized most crime committed here. The perpetrators come from these areas. First, working within the banking sector - shareholders, officers and employees, the other so-called third parties outside the banking sector. Their common goal - to seize the funds in the bank for their own enrichment. Mostly for the money of depositors. This is a specific crime. Aim - show status of de lege lata. The prevention of crime, also show the possibility of de lege ferenda. In order to prevent crime and reduce the degree of damage.

1 Úvod

Počínaje rokem 1990 probíhaly v České Republice zásadní kvalitativní a kvantitativní změny, které se uskutečňovaly (či se jej dotýkaly) též v bankovním sektoru. Tehdejší stávající počet bank nebyl schopen přes jistě vysokou odbornou kvalitu jejich činnosti zajistit odpovídající reakci na zvýšenou poptávku po bankovních službách a proto došlo k rozsáhlejšímu udělování nových bankovních licencí a zakládání poboček a dceřiných společností zahraničních bank.

Zatímco v roce 1990 působilo na území České republiky devět bank. Na konci roku 1993 to již bylo padesát sedm bank. V současné době (stav k srpnu 2011) působí na území republiky 44 bank a 14 družstevních záložen.

Politické a ekonomické změny po roce 1989 s sebou přinesly i rozsáhlé reformy v bankovním sektoru. Stávající banky se přeměnily na universální komerční banky (akciové společnosti) se státním podílem. Tyto banky již měly určité zkušenosti s bankovními transakcemi, na kterých mohly na počátku transformace ekonomiky stavět. Průběh a rozsah ekonomické transformace však prudce zvýšil poptávku po bankovních službách, jak bylo již výše konstatováno, kterou již existující banky nemohly uspokojit. A právě proto se otevřel prostor pro vznik nových soukromých bank, pro zakládání poboček a dceřiných společností zahraničních bank.

Postup při udělování bankovních licencí byl v letech 1990 až 1992 plně podřízen snahám o rychlou transformaci ekonomiky a vyznačoval se trestuhodnou benevolencí, neboť umožnil, aby se na bankovním trhu etablovaly i banky, které se z větší části soustřeďovaly na poskytování mnohamilionových úvěrů svým akcionářům a jim spřízněným subjektům. Mnohé banky se pak záhy po jejich vzniku začaly potýkat s likviditou, což nakonec vyústilo až v zavedení nucené správy a odebrání bankovní licence.

Jednou z příčin úpadku českých bank byla nepochybně rozsáhlá bankovní kriminalita. Byla použita řada druhů podvodných schémat, které sledovaly osobní obohacení akcionářů a představitelů bank. To jim usnadňovala nedostatečná vnitřní

kontrola bank a také nepřipravenost bankovního dohledu na tak razantní vstup neseriózních podnikatelů do bankovního sektoru.

Řada nelegálních obchodů vedla ke krachu několika českých bank. Za všechny je možno uvést následující příklad: K nekalým transakcím došlo i v České bance. Přestože základní kapitál banky činil pouze 1,2 mld. Kč, její management poskytl jednomu akcionáři banky-fyzické osobě úvěry, jejichž suma dosáhla zhruba 1 mld. a dalších asi 600 mil. Kč bylo poskytnuto jeho společností. K dovršení všeho se banka spokojila pouze se zárukou v podobě vystavení vlastní směnky tímto dlužníkem.

Problémy se však nevyhnuly ani velkým bankám, například u České spořitelny, a.s. a Komerční banky, a.s. činil podíl špatných (tzv. deliktních) úvěrů asi jednu třetinu všech poskytnutých úvěrů, jednalo se však nominálně o nesrovnatelně větší sumy. Těmto bankám však pomohl stát a prostřednictvím tehdejší Konsolidační banky odkoupil jejich riziková aktiva, protože tyto banky byly příliš velké pro úpadek. Zcela specifická nastala situace u Investiční a Poštovní banky, a.s., která ve snaze vybudovat kolem sebe průmyslové impérium poskytovala spřízněným podnikům úvěry vysoko nad svoje kapitálové možnosti. Nezbylo než na IPB, a.s. uvalit nucenou správu a banka byla se státní garancí prodána ČSOB, a.s..

Nastupující společenský proces přímo souvisel s transformací ekonomiky a zásadním rozsáhlým rozvojem podnikání. Takový směr společenského vývoje přinesl s sebou současně řadu negativních jevů. V důsledku společenského vývoje se objevily nové typy kriminality a souběžně s ní se objevují pojmy jako je hospodářská trestná činnost, hospodářská kriminalita, finanční kriminalita a trestná činnost v ekonomice, či ekonomická kriminalita. Zároveň s ní se objevil i nový fenomén v podobě zločineckých skupin, ať již českých či mezinárodních, spolu se všemi prvky organizovaného zločinu. Šlo především o hospodářskou a majetkovou kriminalitu. Tento okruh trestné činnosti v podobě hospodářské trestné činnosti, hospodářské kriminality, nebo finanční kriminality jako trestné činnosti v ekonomice zásadním způsobem a negativně začal ovlivňovat též fungování bankovního sektoru. Prakticky lze hovořit o nově vytvořené kategorii trestných činů páchaných v souvislosti s ekonomickou činností. Samostatná hospodářská kriminalita má výrazný charakteristický rys tj. způsobení škody. Je vlastně nenásilnou kriminalitou se zásadním ekonomickým a sociálním vlivem, právě s ohledem

na způsobené materiální a nemateriální škody, na vývoj ekonomického prostředí státu. Ta dosahuje mnohdy značně vysokých částek a v případě trestně právního jednání, které napadá bankovní sektor se může týkat miliardových škod a tisíců poškozených. Z důvodů tohoto nestandardně vysokého významu musel a musí stát věnovat zvýšenou pozornost odpovídající trestně právní úpravě.

2 Výchozí společenské a právní předpoklady zkoumané problematiky

Na zásadní společenské změny a souvislosti bylo obecně poukázáno v úvodu. Pokud je blíže analyzujeme, setkáváme se v konkrétnostech s pojmy, jako je hospodářská a majetková kriminalita. V drtivé většině případů půjde o trestné jednání, které převážně vykazuje znaky podvodu (§ 209 TrZ), zpronevěry (§ 206 TrZ), úvěrového podvodu (§ 211 TrZ), legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 216-217 TrZ) nebo porušování povinnosti při správě cizího majetku (§ 221 TrZ). Ale může to být například i zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění (§ 254 TrZ). Lze sem též zařadit trestnou činnost typu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže (§ 248 TrZ). Jde prakticky o trestnou činnost manažerů, úředníků, členů představenstev, kterou známe zkráceně pod pojmem „tunelování“. Je specifickou formou podvodného jednání zaměřenou na odčerpávání finančních prostředků konkrétní právnické osoby ze strany managementu této právnické osoby, či jiného subjektu. Majetek banky pak slouží jako zdroj financování podnikatelských aktivit majoritních akcionářů a managementu nebo končí na jejich soukromých účtech i za cenu úpadku banky. Je to právě finanční kriminalita, která představuje jednu z nejdůležitějších oblastí hospodářské kriminality. Definována bývá jako trestná činnost směřující proti fungování bankovního systému, kapitálového trhu a finančních institucí. Tedy jde zejména o banky, burzy, investiční společnosti, penzijní fondy, pojišťovny, případně další finanční instituce, které nepochybně mají v tržním hospodářství svou zásadní úlohu.

Lze tedy konstatovat, že finanční kriminalita je mimořádně významnou součástí hospodářské kriminality. Platí zároveň, že každá finanční trestná činnost je zároveň hospodářskou trestnou činností. Ne však každá hospodářská trestná činnost představuje finanční kriminalitu.

Dále je potřeba uvést, že předmětem finanční kriminality je zejména trestná činnost spojená s pojmem tzv. „praní špinavých peněz“, trestná činnost v bankovním sektoru a na kapitálovém trhu, trestná činnost spojená se soustředováním a užíváním finančních prostředků daňových poplatníků. Patří sem ale též například trestná činnost související s privatizací.

S ohledem na specifické druhy činnosti, které bankovní sektor poskytuje, a které jsou spojeny s tomu odpovídajícím množstvím finančních prostředků, objevuje se současně tendence k značně rozsáhlé kriminalitě právě v této oblasti. Zde se projevující kriminalita má dva zásadní zdroje - za prvé uvnitř bankovního sektoru a za druhé vně tohoto bankovního sektoru.

Co se týče zdroje trestné činnosti pocházejícího od subjektů vně bankovního sektoru, tak jde především o poskytování úvěrů, které jsou od bank vylákávány třetími osobami, tedy těmi, kteří nemají k bankám žádný bezprostřední vztah.

Podmnožinou tohoto druhu trestné činnosti jsou bankovní úvěry, které bývají vylákány za pomoci zaměstnanců bank. Zde se zúčastňuje na vylákání úvěru tzv. třetí osoba spolu se zaměstnancem banky, kdy ve vzájemné spolupráci a za poskytnutí provizí páchají takovouto trestnou činnost. O jejích konkrétních podobách bude pojednáno podrobně v této práci.

Zároveň se též rozvinula velice rozsáhlá bankovní kriminalita. Jde o řadu podvodných schémat sloužících k obohacení představitelů bank a jejich akcionářů. Jsou to především rizikové úvěry, které v mnoha bankách dosáhly až na úroveň 2/3 celkově poskytnutých a dokonce výjimečně v některých případech i více. Jde prakticky o poskytování nadlimitních úvěrů, řádně nezajištěných úvěrů a poskytování úvěrů nad kapitálové možnosti banky. Škody se pohybují přitom v řádech mnoha miliard korun.

Jde nejen o to, že takto byly a jsou porušovány ze strany managementu pravidla obchodu a provozu banky, ale především o to, že tyto banky hospodaří se svěřenými finančními prostředky. Tedy zejména se vklady třetích subjektů – vkladatelů. Nelze opomenout, že majetek banky slouží jako zdroj financování právě jejich podnikatelských aktivit. Finanční a odborné zázemí vedení bank a integrity akcionářů, zejména těch, kteří vlastní rozhodující majetkový podíl na bance a banku ovládají, patří mezi rozhodující předpoklady vývoje banky. Tedy její prosperity nebo úpadku. Jsou to právě akcionáři banky, kteří na valné hromadě rozhodují o složení statutárních orgánů a schvalují statuty banky. Rovněž určují postavení a kvalitu rozhodujících činitelů. Představenstvo banky pak určuje její politiku a obchodní strategii. Dále je to dozorčí rada, která kontroluje činnost banky a management řídí obchody a provoz banky. Při krachu banky

způsobeném, ať již jakýmkoli výše popsanými vlivy, dochází k dalšímu vysoce nežádoucímu efektu. Je to totiž stát, který ve snaze o záchranu bank vynakládá obrovské finanční prostředky, ať již pro zajištění jejich dalšího fungování, nebo případně pro jejich likvidaci a odškodnění takto dotčených vkladatelů. To se nepochybně odráží na zatížení celého národního hospodářství.

Z pohledu úvodních úvah lze konstatovat, že nejvýše škodlivé pro bankovní sektor bylo vždy sjednávání nevýhodných obchodů mezi bankou a jejími akcionáři, případně společnostmi s akcionáři spjatými.

Ani v případě velkých bank nelze hovořit o tom, že by jejich problémy byly způsobeny pouze nepříznivou ekonomickou situací. V této souvislosti lze uvést např. kauzu ztrátových obchodů Komerční banky s rakouskou firmou B.C.L. Trading, kdy škody dosáhly výše téměř 8 miliard korun a stíháno bylo sedmnáct bývalých pracovníků KB, a.s. pro trestné činy porušení povinnosti při správě cizího majetku, porušování závazných pravidel hospodářského styku či podvodu.¹ Podobně je na tom případ IPB. a.s. v tzv. kauze České pivo, ve které bylo obviněno z úvěrového podvodu osm osob kvůli prodeji akcií Plzeňského Prazdroje společnosti Nomura. Vyčíslená škoda v tomto případě přesahuje 7 miliard korun.² Z analýz České národní banky vyplývá, že jen přímé náklady na pomoc všem bankám v českém bankovním sektoru od roku 1990 byly v roce 2000 odhadovány na přibližně 300 mld. Kč.³

Z hlediska prevence bylo zejména úkolem bankovního dozoru zabránit tomu, aby banky na sebe braly neúnosná rizika spojená s financováním hlavních akcionářů a managementu. Bankovní dohled v řadě případů včas nezareagoval na vznikající problémy, nedostatečně zasahoval do struktury akcionářů nebo vedení banky, aby eliminoval jejich škodlivý vliv na hospodaření problémových bank, což dokumentují případy, kdy tyto společnosti opětovně řídily tytéž osoby, jež v minulosti již figurovaly v bankách nebo jiných společnostech, které se dostaly do vážných finančních problémů. V této souvislosti je však třeba zmínit, že zákon o bankách prakticky až do roku 1998

¹ Zbyněk Revenda, Jan Kodera, Petr Musílek, Petr Dvořák, Jaroslav Brada, Peněžní ekonomie a bankovníctví, Management Press, Praha 2008, 4. vydání, str. 390 a násl.

² Zdroj Právo, tisková zpráva ze dne 25.06. 2004 článek, „Případ Baraka Alona je v rukou Rakušanů“

³ Zdroj tisková zpráva ČSOB, a.s., „Nomura bude souzena v Praze“. " odkaz: <http://www.csob.cz/cz/ Archiv/>

nedával bankovnímu dohledu účinné nástroje, kterými by mohl škodlivé vlivy akcionářů a managementu problémových bank eliminovat.

Hlavním rysem škodlivého působení na české bankovníctví tak bylo sjednávání pro banku nevýhodných obchodů mezi bankou a akcionáři samými, resp. mezi bankou a společnostmi spjatými s akcionáři. Mnohdy nekompetentnost vedení a snaha akcionářů využít banku jen ke svému prospěchu byly nejčastějšími příčinami problémů, do kterých se české banky dostaly. Výsledkem jejich počínání byly případy obohacení úzkých skupin některých takzvaných podnikatelů na úkor vkladatelů a v konečném důsledku ke škodě daňových poplatníků.

Cílem této práce bude specifikovat konkrétní podoby trestných činností páchaných v oblasti bankovního sektoru s ohledem na jejich vnitřní a vnější faktory. Zároveň se pokusit navrhnout v úvahách „de lege ferenda“ určité změny v právní úpravě tak, aby bylo preventivně působeno ještě efektivnějším způsobem k zamezení, či alespoň omezení těchto nežádoucích společenských jevů.

3 Historický exkurz do bankovního systému ČR

3.1 Historie bankovníctví do vzniku ČSR

Bankovníctví v našich zemích se vyvíjelo z hlediska řady podstatných aspektů více méně shodně s evropským bankovníctvím. Vývoj byl motivován ekonomickými, obchodními a politickými stimuly, jako v ostatních zemích Evropy.

Peníze začínají hrát výraznější úlohu v oblasti směny na našem území až od 11. století. S rozvojem dálkového obchodu, který přes naše území probíhal, se vyvinuly určité prototypy tzv. „obchodních úvěrů“. Tento úvěr poskytoval cizí obchodník pravidelně cestující po obchodních trasách vedoucí přes naše území svým místním partnerům a ti mohli shromáždit dostatečné množství zboží, o němž měl obchodník zájem.

S historickým vývojem v českých zemích, zejména však za vlády Lucemburků dochází i k oživení finančního života a zde bychom už mohli najít první znaky primitivních bankovních operací. Tyto operace se však týkaly převážně cizinců, kteří hájili v českých zemích své obchodní zájmy.

V 16. a 17. století u nás, podobně jako v ostatních zemích, plnily úlohu určitých soukromých bankovních domů, i když ve velmi malém rozsahu, především obchodní firmy. Bankovníctví bylo tedy svým způsobem pouze doplňkem k obchodní činnosti.

Teprve na přelomu 17. a 18. století se začíná situace poněkud měnit. Jednoduché bankovní operace jsou doposud spojeny s obchodní činností, ale s rozvojem podnikání se postupně bankovní aktivity stávají samostatným předmětem podnikatelského rozvoje.

Snad první soukromý, i když velmi malý, bankovní dům vznikl na našem území v Brně v roce 1751⁴, tedy v době prvních tereziánských reforem. Byl spojen s komoditní burzou a jeho účelem bylo pokrývat finanční potřeby brněnských a okolních textilních manufaktur. Dá se tedy říci, že byl spojen spíše se sférou počínajícího manufakturního a průmyslového podnikání, nežli s klasickým obchodem.

⁴ Šenkýřová, B. a kol.: Bankovníctví, Eupress 2010, ISBN 978-80-7408-023-6, str.42

První skutečnou bankou, která v Rakousku vznikla, byla Vídeňská městská banka.⁵ Byla založena roku 1706 a hlavním úkolem byla především správa státních financí. Od roku 1769 byla tato banka přímo podřízena správě dvorní komory.

Roku 1816 byla ve Vídni založena Národní banka (Privilegovaná rakouská národní banka), jejímž hlavním posláním bylo realizovat finančně reformní záměry Stadionova ministerstva. Významnou úlohu sehrála při zavádění a rozvoji oběhu papírové měny. Kromě ní existovala v první polovině 19. století řada malých soukromých firem, jejichž význam byl především regionální. V roce 1819 byla ve Vídni založena spořitelna, která se poměrně velmi úspěšně začala rozvíjet. V roce 1824 pak byla založena i Česká spořitelna, která hned od příštího roku zahájila rovněž velmi intenzivní činnost. V roce 1848 byla v Praze otevřena pobočka Vídeňské národní banky.

Daleko významnějším obdobím pro rozvoj bankovníctví je druhá polovina 19. století. V roce 1855 totiž vniká jedna z nejvýznamnějších rakouských obchodních bank „Creditanstalt“, která po dvou letech své existence zřizuje pobočku i v Praze.⁶ Původním záměrem zakladatelů bylo shromáždit 75 milionů zlatých. 60 milionů soustředili zakladatelé na hotovosti a na ostatní vypsali subskripci.⁷ Sešlo se více než 640 mil. zlatých. Již tato skutečnost svědčila o tom, že pro rozvoj bankovníctví nastává velmi vhodné období.⁸ V následujících letech dochází ke vzniku dalších bank v celé monarchii. Jen v letech 1864 – 1872 je založeno v tehdejším Rakousku 126 bank a v českých zemích 33 bank.

V letech velkého rozvoje bankovníctví je založena i později nejvýznamnější česká banka, totiž Živnostenská banka pro Čechy a Moravu. Myšlenka o založení Živnobanky vzešla z úsilí o vytvoření ústřední záložny z českých a moravských záložen. Toto ústředí mělo být vybudováno na principu běžné obchodní akciové banky, jejímiž akcionáři mohli být instituce (dnešní právnické osoby) i soukromníci (fyzické osoby). Současně s rozvojem praktické bankovní aktivity se však Živnobanka stala i určitým centrem

⁵ Wienerstadt Bank

⁶ Pobočka Creditanstaltu v Praze byla znovu zřízena v roce 1991.

⁷ Subskripce = upsání nově vydávaných cenných papírů subskribenty na základě dřívější nabídky veřejnosti

⁸ Šenkýřová, B. a kol.: Bankovníctví, 2. aktualizované vydání, Bankovní akademie, Praha 2002, str.43

kultivace a zušlechťování finančního a bankovního myšlení vůbec. Historicky je tedy Živnobanka významnou bankovní institucí, stojící u zrodu české bankovní kultury.

Velká deprese, která v Rakousku poznamenala celé hospodářství a tedy i bankovníctví, měla vážný dopad i na situaci bank v českých zemích. Přecházely ji pouze kapitálově nejsilnější banky. Kromě Živnostenské banky z ní vyšla posílená i později velmi významná Böhmische Union Bank, která vznikla rok před zmínovanou depresí.

Ve druhé polovině 60. let vzniká řada dalších českých bank, založených na komerční bázi. Společně s Živnostenskou bankou je to v roce 1868 vzniklý Záložní a úvěrní ústav v Hradci Králové, nebo v roce 1870 vzniklá Úvěrní banka v Kolíně, která se koncem 19. století mění v Pražskou úvěrní banku a přesídluje do Prahy. V roce 1898 je založena i Česká průmyslová banka. Na počátku 20. století k ní přibývají další české peněžní ústavy. Z pražských bank jsou to Sporobanka, Pozemková banka, Česká banka, Pivovarská banka, Banka Bohemia a Agrární banka. Kromě českých bank působí v našich zemích řada poboček rakouských bank. V roce 1914 je zde 27 poboček Rakousko-uherské národní banky a 94 poboček vídeňských obchodních bank. Přesto však v tomto období v českých zemích roste kapitál českých bank podstatně rychleji než kapitál bank rakouských.

Rozvoj českého bankovníctví je možno demonstrovat na příkladě Živnobanky. Ta již koncem 19. století rozvinula bohatou úvěrovou a obchodní činnost. V té době měla 21 filiálék a 15 expozitur. Její akciový kapitál před válkou dosáhl 80 milionů korun, avšak hlavní síla spočívala v tom, že disponovala poměrně vysokou sumou svěřeného kapitálu. V kapitálové síle se v rakouském peněžnictví dostala Živnobanka na páté místo hned za nejvýznamnější vídeňské banky. Ještě před první světovou válkou začala expandovat na území carského Ruska, především do Varšavy. Pražská úvěrní banka byla druhou českou bankou, která značnou část svého kapitálu investovala mimo Čechy. Svůj zájem orientovala na Srbsko, Bulharsko a Rumunsko.

Co se týče spořitelén, nejvýznamnější místo zaujímal Pražská městská spořitelna založená roku 1875. Byla aktivní nejen v oblasti soustředění depozit, ale i ve sféře úvěrové politiky. V posledních letech před vypuknutím první světové války stál v jejím

čele Dr. Vilém Pospíšil, který se posléze stal i prvním guvernérem Národní banky československé.

Ještě začátkem 40. let bylo zřízení spořitelen povolováno speciální koncesí. Stále naléhavěji však byla pocítována potřeba obecného zákona, který by činnost spořitelen upravoval. K tomu došlo 26. září 1844, kdy byl vyhlášen rakouský spořitelní regulativ. Jednalo se o zákonnou normu, která (s drobnými úpravami) platila až do zániku habsburské říše.

3.2 Historie bankovníctví po vzniku ČSR

Vznik Československé republiky se samozřejmě promítnul do oblasti bankovníctví. Již před 28. říjnem 1918 se naši přední finančníci věnovali přípravě organizace bankovníctví nově vznikajícího státu. V oblasti centrálního bankovníctví byla již od listopadu 1918 pověřena dočasnou funkcí cedulového ústavu Zemská banka (na základě zákona o obchodních platidlech z listopadu 1918, jehož přípravou byl tehdy pověřen Augustin Novák), která však k emisní činnosti vůbec nepřistoupila. Funkci emisního ústavu státu převzal v březnu 1919 Bankovní ústav při ministerstvu financí, v jehož čele stál ministr financí. Mezi funkce tohoto ústavu patřilo spravovat nové státní půjčky, žirové účty a pokladniční poukázky Rakousko-uherské banky, emise oběživa a regulace devizového hospodářství. Tento ústav také vydal dvě emise československých státovek.

Již od roku 1920 se uvažovalo o vzniku nezávislé ústřední banky. Teprve však zákonem z 23. 4. 1925 byla zřízena Národní banka československá, která zahájila svou činnost 1. 4. 1926 a která zanikla na základě zák. č. 31/1950 Sb. Rozhodujícím statutárním orgánem byla bankovní rada, která se skládala z guvernéra a 9 členů. Prvním guvernérem byl zvolen již zmiňovaný Vilém Pospíšil. Výkonným orgánem byla obchodní správa neboli ředitelství, v jehož čele stál vrchní ředitel, který za svoji činnost odpovídal bankovní radě. Národní banka působila na celém území Československa. Kromě ústředí a hlavního ústavu v Praze a Bratislavě měla 34 filiálék ve významnějších městech a 143 poboček. V období protektorátu byla finanční politika státu zcela podřízena německému diktátu a název banky byl změněn na Národní banku Čech a Moravy.

V roce 1929 se v českých zemích 89 % všech vkladů soustředilo v sedmi největších bankách. Do této sedmičky patřily: Živnobanka, Anglopragobanka, Česká eskontní banka, Česká banka Union, Česká průmyslová banka, Banka pro obchod a průmysl, Moravská banka. Do první desítky největších bank patřily ještě Agrární banka, Tatrabanka a Legiobanka. Všechny uvedené banky stejně jako ostatní české banky byly svoji povahou univerzálními obchodními bankami středoevropského typu. Banky jako Živnobanka, Agrární banka a Česká průmyslová banka se velmi aktivně podílely mimo jiné na nostrifikaci českého průmyslu. Naproti tomu Česká eskontní banka zaměřila svoji pozornost na nostrifikaci v rámci samotného bankovníctví. Převzala pobočky Creditanstaltu a změnila současně svůj název na Česká eskontní banka a úvěrní ústav. Daleko známější pod počestělou zkratkou svého německého názvu Betka (Böhmische eskonte Bank und Creditanstalt). V polovině 20. let již předstihla všechny ostatní banky a zařadila se co do velikosti a úspěšnosti bankovního podnikání hned na druhé místo za Živnobanku. Kromě obchodních bank působily v tehdejší Československu i peněžní ústavy ve formě veřejnoprávních institucí bez akciového kapitálu. Byla to jednak Zemská banka a Česká hypotéční banka. Zemská banka dostala právo provádět širší bankovní obchody a stala se významným centrem pro ústavy lidového peněžnictví. Účastnila se také na státních úvěrových operacích. Další významnou složkou byly ústavy lidového peněžnictví, které zaznamenaly v době první republiky velký rozvoj. Zaměřovaly se na sběr vkladů od obyvatelstva a poskytování poměrně nízko úročených úvěrů zemědělcům, živnostníkům, obcím a městům. Bankovní soustava byla doplněna Poštovní spořitelnou, která vznikla již v roce 1918 s pražské pobočky Vídeňské poštovní spořitelny.

V době okupace přežila německý nátlak pouze Živnobanka. Ostatní banky, jejich akciový kapitál se dal převést pod kontrolu německých vlastníků, se staly v podstatě pobočkami říšských či sudetoněmeckých bank. Kde se tento proces nepodařil, bylo přikročeno k násilné likvidaci, např. Legiobanka, Česká průmyslová banka, Pražská úvěrní banka a celá řada dalších drobnějších peněžních ústavů.

3.3 Bankovníctví po roce 1945

Po osvobození na našem území působily dvě emisní instituce. V Praze to byla Národní banka československá⁹ a v Bratislavě to byla Slovenská banka. Období měnové nejednotnosti ukončil dekret prezidenta republiky z 19. října 1945¹⁰, který stanovil, že Národní banka československá je jediným emisním ústavem na celém státním území. Slovenská národní banka byla tímto dekretem přeměněna na oblastní ústav s plným názvem Národní banka Československá, oblastní ústav pro Slovensko. Národní banka československá (založena na základě zákona o zákona o akciové bance cedulové, ze dne 14. dubna 1920 č. 347 Sb. zákonů a nařízení zákonem č. 31 Sb. zákonů a nařízení ze dne 9. března 1950 byla zrušena a nahrazena Státní bankou československou, která převzala veškerá práva a závazky m.j. také Národní banky Československé. Tento zákon nabyl účinnosti dnem 1. dubna 1950 a Národní banka československá se zasloužila o velmi rychlou a zdařilou likvidaci peněžního chaosu v našich zemích. Národní banka československá realizovala měnovou reformu vyhlášenou 1. 11. 1945¹¹, v níž se jedinou uznávanou měnovou jednotkou na celém území Československa stala koruna československá. Prezidentskými dekrety z října 1945 byly všechny banky (stejně jako pojišťovny) znárodněny. Pod státní správu se dostaly všechny akciové banky bez ohledu na jejich zaměření a kapitálovou sílu. Znárodnění se vyhnuly v této době jen družstevní a veřejnoprávní ústavy lidového peněžnictví. To mělo za následek, že koncem roku 1945 bylo v Československu 14 bank národních podniků. Po únoru 1948 byla Národní banka československá zapojena do centralizace státní ekonomiky. Rovněž v samotném bankovníctví docházelo k silné centralizaci. V roce 1950 byla provedena zásadní reforma bankovní soustavy, byla zřízena Státní banka československá, jako centrální banka, banka poskytující provozní úvěry a plnící funkci ústředí veškerého zúčtovacího styku. Kromě ní existovala ještě do roku 1952 Investiční banka a Živnobanka, která se omezila pouze na zajišťování směnářského, platebního a zúčtovacího styku soukromé klientely s cizinou. Rok 1948 znamenal další krok ke koncentraci bankovníctví. V samotném roce 1948 došlo ke sloučení dosavadních bank a zůstala zachována jen jedna banka v českých zemích pro krátkodobý úvěr – Živnobanka, na Slovensku rovněž jen jedna banka –

⁹ Národní banka československá – vznikla transformací z Národní banky pro Čechy a Moravu

¹⁰ Šenkýřová, B. a kol.: Bankovníctví I., 2. aktualizované vydání, Bankovní akademie, Praha 2002, str.49

¹¹ Šenkýřová, B. a kol.: Bankovníctví I., 2. aktualizované vydání, Bankovní akademie, Praha 2002, str.49

Tatrabanka. K dlouhodobým úvěrům byla určena Investiční banka. K další koncentraci bankovníctví došlo v roce 1953, kdy byly všechny ústavy lidového peněžnictví transformovány na státní okresní spořitelny a byly podřízeny ministerstvu financí. V roce 1967 byly sjednoceny do jedné a to, Československé státní spořitelny, jejímž úkolem bylo poskytovat veškeré peněžní služby občanské klientele. V roce 1969 v důsledku federalizace se Československá státní spořitelna rozdělila na Českou státní spořitelnu a Slovenskou státní spořitelnu. V roce 1958 byla činnost Státní banky československé rozšířena i na financování a úvěrování investic. Činnost Investiční banky se omezila jen na úschovu a správu cenných papírů. Bankovní soustava byla doplněna v. r. 1965 ustavením Československé obchodní banky, která se specializovala na realizaci peněžních vztahů se zahraničím. Tato situace zůstala v podstatě nezměněna až do konce roku 1989.

3.4 Bankovníctví po roce 1989

V letech 1988–89 začaly přípravné práce na reformě tehdejšího československého bankovníctví. Události listopadu roku 1989 tedy našly bankovní sféru relativně připravenou na novou situaci. Proto již od roku 1990 vzniká postupně řada bank, které mají ve svém souhrnu přispět k rozvoji tržní ekonomiky. Vznikají jednak banky v důsledku rozdělení Státní banky československé na centrální – emisní banku, dále Komerční banku, Investiční banku a Všeobecnou úvěrovou banku. Na akciovém principu je přebudována bývalá Česká státní spořitelna v Českou spořitelnu a.s.. Vzniká nová banka se státní účastí se specifickým posláním a to Konsolidační banka a svou specifickou úlohu přebírá Českomoravská záruční a rozvojová banka. Dále svoji činnost zahájila Česká exportní banka¹², což je banka s devizovou licencí se 100% kapitálovou účastí státu, jejím posláním je především podpora zahraničního obchodu. Kromě toho vzniká řada soukromých akciových bank a do konce roku 1993 existovalo jen v České republice 53 bank. Současný stav je (k srpnu 2011) 44 bank a poboček zahraničních bank, dále pak 14 družstevních záložen.

¹² od 1. 7. 1995

Jak ukázal další vývoj, prudký rozvoj bankovníctví přinesl s sebou i některé problémy. Ty, které vzbudily největší zájem veřejnosti, se týkaly bankrotů některých bank¹³ a nucené správy v dalších bankách. Tyto problémy byly řešeny vypracováním, přijetím a posléze realizací stabilizačního programu Českou národní bankou, v jehož rámci byla ustanovena Česká finanční s.r.o., jejímž posláním je vykoupit od malých a středních bank úvěry klasifikované jako nedobytné a tím přispět k řešení jejich situace. V druhé polovině devadesátých let se při hodnocení dosavadního vývoje bank ukázala nutnost zpřísnit podmínky vstupu do bankovní sféry a také vyřešit důslednost bankovního dohledu. V této době jsou zaznamenány první podněty o přiblížení naší bankovní legislativy k legislativě EU. Celkové změny a procesy v bankovní legislativě vedly k přijetí tzv. „velké novely“.¹⁴ Zejména v posledních letech byly pro vývoj českého bankovníctví charakteristické tři základní procesy. První z nich znamenal zánik řady menších, kapitálově slabších bank, které nebyly zařazeny do druhého konsolidačního programu ČNB, nebo nebyly schopny plnit podmínky vyplývající z tohoto programu.¹⁵ Dalším charakteristickým rysem byla fúze bank a v posledních letech i výrazné tendence ke vstupu zahraničních subjektů do největších bank. Současný vývoj bankovníctví v České republice trápí i řada jiných problémů, jako je poměrně velmi nízká bankovní kultura nejen naší populace jako celku, ale v některých případech i v oblasti bankovníctví.

¹³ např. Banka Bohemia, AB banka

¹⁴ přijata 21. září 1998

¹⁵ První konsolidační program se týkal vyčištění aktiv největších českých bank (ČSOB, KB, apod.). Druhý konsolidační program byl programem záchrany malých soukromých komerčních bank, vzniklých po roce 1990.

4 Ekonomická úloha bankovního sektoru v ČR, struktura, subjekty a fungování bankovního systému

4.1 Bankovní systém v ČR

Bankovní systém v ČR tvoří centrální banka a všechny obchodní banky, které působí na našem bankovním trhu, jejich vzájemné vztahy a rovněž jejich vztahy k třetím subjektům (podnikovému sektoru, domácnostem, státu i zahraničí, apod.). Naše bankovní soustava vychází z modelu dvojstupňového univerzálního bankovníctví. Vedle České národní banky zde působí obchodní banky s plnou bankovní licencí, které mohou zpravidla provádět veškeré bankovní činnosti, jak v oblasti obchodního bankovníctví, tak v investiční oblasti, s existencí určitých specializovaných (hypotečních) bank. Základní funkcí centrální banky je péče o stabilitu české měny. Česká národní banka usiluje o minimalizaci inflace a stabilizaci kurzu koruny, emisí hotovostního oběživa a úvěry, které poskytuje obchodním bankám, určuje centrální banka množství peněz v ekonomice, čímž výrazně ovlivňuje hospodářský růst, zaměstnanost, inflaci i stav platební bilance se zahraničím. Česká národní banka je i bankou státu, neboť vede účty vybraných státních institucí a veřejnoprávních korporací.

Obchodní banky plní v ekonomice úlohu finančních zprostředkovatelů. Shromažďují volné peněžní prostředky, které jsou tvořeny zejména úsporami domácností a volnými finančními prostředky podnikatelských subjektů a takto získaný kapitál se snaží umístit tam, kde přinese nejlepší zhodnocení, čímž zajišťují efektivní alokaci volného kapitálu v ekonomice.¹⁶ Banky emitují bezhotovostní peníze v podobě zápisů na bankovních účtech, provádějí bezhotovostní platební styk, vedou účty klientů a umožňují jim provádět platby pouhým účetním převodem bez potřeby použití hotovostních peněz. Kvalitní a bezpečný bezhotovostní platební styk je jednou ze základních podmínek fungování tržní ekonomiky.¹⁷

¹⁶ Blíže k problematice alokace finančních zdrojů srov. Zbyněk Revenda, Martin Mandel, Jan Kodera, Petr Musílek, Petr Dvořák, Jaroslav Brada. Peněžní ekonomie a bankovníctví, Management Press, 4. Vydání, Praha 2008, Kapitola 3.3. Finanční zprostředkovatelé, str. 106 a násl.

¹⁷ Dvořák P.: Bankovníctví pro bankéře a klienty, Linde 2005, str. 392 až 407

4.2 *Centrální banka, její postavení a funkce*

Zcela stranou dělení bank podle druhů stojí centrální banka, která obvykle nespadá pod působnost právních předpisů o bankách¹⁸ a na kterou se vlastně ani nevztahuje základní definiční charakter, že se jedná o podnikatelský subjekt. Centrální banka má totiž na rozdíl od jiných bank stanoveny zcela odlišné celospolečensky významné úkoly (zejména péči o stabilitu měny), při jejichž plnění se nesmí vázat na ziskovost nebo ztrátovost svých operací.

Centrální banka plní v tržní ekonomice tyto základní funkce (viz níže):¹⁹

- Je jedinou institucí v zemi s výhradním právem vydávat, tj. emitovat bankovky, proto je též nazývána cedulovou bankou. Tato funkce centrální banky je nejen historicky nejstarší, ale je také všeobecně považována za nejdůležitější. Centrální banka má v tomto směru monopolní postavení, které je podchyceno zákonem (u nás např. zákonem o ČNB). Poskytuje bankovní služby obchodním (komerčním) bankám a zároveň reguluje jejich činnost (vede jejich účty, poskytuje úvěr obchodním bankám atd.). Centrální banka na účtech, které vede pro obchodní banky, sleduje jednak povinné úložky (v podobě povinných rezerv), dále platební a zúčtovací operace centrální banky s obchodními bankami atd

- Úvěry, které centrální banka poskytuje obchodním bankám na úrokovou sazbu (diskontní sazbu), mohou pro obchodní banky představovat levný zdroj peněžních prostředků. Někdy to však může být zejména při ztrátě likvidity obchodní banky jediný možný zdroj chybějících likvidních prostředků. Proto se této funkci centrální banky hovoří jako o „věřiteli poslední instance“.

- Nese plnou odpovědnost vůči státu za kvalitu měny, dlouhodobou stabilitu a kupní sílu peněz. Je tedy vrcholným subjektem měnové politiky. Péči o kvalitu národní měny zajišťuje centrální banka prostřednictvím různých zásahů do měnové oblasti. Mezi nejdůležitější nástroje regulace patří zejména ovlivňování úrokových sazeb (tzv.

¹⁸ Rovněž v České republice se zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů, se nevztahuje na centrální banku, tj. Českou národní banku, jejíž postavení a činnost se řídí samostatným zákonem č. 6/1993 Sb., o České národní bance, ve spojení se zak. č. 254/2008 Sb.

¹⁹ Blažek, J. – Uklein, J.: Bankovníctví, Vydavatelství Doplněk, Masarykova Univerzita Brno, Brno 1997, Kapitola II., str.25 – 28

diskontní sazby), množství peněz v oběhu a tím i měnových agregátů, nákup a prodej cenných papírů, stanovování míry povinných minimálních rezerv a další. Prostřednictvím těchto zásahů však centrální banka míří na širší obecnější makroekonomické cíle, jako je ovlivňování míry inflace, devizového kurzu či rovnováhy platební bilance atd.

- V této funkci je však úloha centrální banky ovlivněna mírou své nezávislosti na vládě. V tomto smyslu je postavení centrálních bank v jednotlivých zemích velmi odlišné. V některých zemích je centrální banka institucí zcela nezávislou (např. USA, SRN, Švýcarsko, ČR), jinde je spíše vládní bankou (Itálie, Japonsko) nebo realizátorem vládní hospodářské politiky (V. Británie, Francie).

- Je bankou státu (vlády). Vykonává bankovní činnost pro vládu a různé další orgány centrální či místní správy. Dále například spravuje devizové rezervy státu, spravuje peněžní prostředky státního rozpočtu, plní funkci státního dozoru nad obchodními bankami, zastupuje příslušnou zemi v různých mezinárodních měnových institucích atd.. Jedná se především o vedení účtů, inkasa a úhrady a další operace související s hospodařením státního rozpočtu. Důležitou činností, kterou vykonává centrální banka pro vládu, je tzv. „správa státního dluhu“. S tím souvisí poskytování a splácení (úmor) úvěrů státu a splátky úroků z těchto úvěrů. Tento úvěr je obvykle ve vyspělých ekonomikách realizován prostřednictvím emise cenných papírů, pokladničních poukázek, dluhopisů a jejich umístěním a prodejem na finančním trhu. Úvěrování státu prostřednictvím cenných papírů je důležitou pojistkou stability měnové soustavy, protože při tomto způsobu financování nedochází ke změně množství peněz v oběhu, ale pouze k pohybu již emitovaných peněžních prostředků mezi obchodními bankami a centrální bankou. Tyto operace mohou fungovat i obráceně, kdy centrální banka může na finančním trhu nakupovat státní cenné papíry. V tomto případě však dochází k růstu množství peněz v oběhu, zpravidla růstu bankovních rezerv.

Právě proinflační²⁰ působení státního dluhu vedlo v mnoha zemích k zákazu přímého úvěrování státu centrální bankou. Rovněž vysoká nezávislost centrální banky na vládě, jež je deklarovaná zákonem, je zároveň i stabilizujícím prvkem měnového

²⁰ Proinflační = tempo inflace je procentuální roční zvýšení všeobecné cenové hladiny běžné měření indexem spotřebovaných cen (CPI) nebo jiným cenově srovnatelným indexem. Pro – lat. pro domo sua mea = ve prospěch

systemu. Nejdůležitější měnová a bankovní instituce je tak mimo vliv případných nežádoucích faktorů (změny ve vládě, politické krize atd.).

Banka vykonává i další činnosti blíže upravené v zákoně o bankách a v dalších zákonech.²¹ Centrální banka vykonává funkci správce devizových rezerv země. Výše devizových rezerv, které centrální banka obhospodařuje, jsou pravidelně publikovány v denním i odborném tisku. Devizové rezervy jsou tvořeny z volně směnitelných měn, jednotek SDR (zvláštních práv čerpání) a tzv. rezervních peněz u mezinárodního měnového fondu. Výše těchto rezerv vykazovaných v domácí měně nebo v jiné zahraniční měně často kolísá v závislosti na změnách devizových kursů. Operace s devizovými rezervami sledují zabezpečení těchto cílů:

1. devizovou likviditu země,
2. udržení hodnoty devizových rezerv,
3. ovlivňování úrovně měnového kursu domácí měny vůči zahraničním měnám.

Výši měnového kursu ovlivňuje centrální banka prostřednictvím tzv. „kursových“ neboli „devizových intervencí“. Tyto intervence spočívají především v prodeji a nákupu deviz na devizovém trhu. Tyto operace mají vliv na velikost peněžní zásoby, respektive ovlivňují nabídku a poptávku po penězích. Obvykle centrální banka sleduje ještě další makroekonomické cíle, jako je např. snížení míry inflace, ovlivňování míry nezaměstnanosti, vývoj platební bilance a ekonomický růst .

Centrální banka vystupuje v roli reprezentanta měnové politiky státu v zahraničí. Jde zejména o účast na jednání mezinárodních měnových a bankovních institucí jako jsou Mezinárodní měnový fond, Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (Světová banka), Světové obchodní organizace (WTO) aj.

²¹ Např. podle devizového zákona vykonává společně s Ministerstvem financí státní správu v devizovém hospodářství, podle zákona o cenných papírech spolupracuje s Komisí pro cenné papíry v oblasti státního dohledu nad kapitálovým trhem, dle zákona o dluhopisech emituje státní dluhopisy v tuzemsku, apod.

Centrální banka je právnickou osobou *sui generis* (ze zákona). Její úpravu nalezneme v Ústavě a zákoně o ČNB. Nezapisuje se do obchodního rejstříku, její sídlo je v Praze. Chová se jako správní orgán (nadřazen komerčním bankám), ale také nakládá s vlastním majetkem.

Nezastupitelnou funkcí centrální banky je výkon dohledu nad činností bankovních institucí v zemi (respektive obchodních bank). Stanovuje pravidla hospodaření a zároveň kontroluje jejich dodržování. Např. pravidla obezřetného podnikání bank vydaná Českou národní bankou představují základní principy bezpečného hospodaření obchodních bank v České republice.

4.3 Úprava komerčních bank z hlediska práva

Upravuje je zákon o bankách (č. 21/1992 Sb.)²², podle kterého mohou v ČR existovat ve formě akciových společností, mají určité odchylky od obecné úpravy – minimální základní jmění musí být 500 mil. Kč a musí mít určité personální předpoklady.

Bankovní licence uděluje ČNB ve správním řízení po dohodě s ministerstvem financí. Posuzuje se splnění podmínek a důvodnost vytvoření nové banky podle situace na trhu. Bankovní licenci získá banka oprávnění vykonávat veškeré bankovní činnosti a služby (přijímání vkladů, poskytování úvěrů, funkce depozitáře, obchod s cennými papíry,...). Činnosti, jež banka nesmí vykonávat, jsou výslovně uvedeny v bankovní licenci (negativní vymezení). Licence se vydává na dobu neurčitou, je nepřevoditelná a zaniká se zánikem subjektu.

Povolení působit jako banka, neboli tzv. „bankovní licence“ je nezbytnou náležitostí ke vzniku banky nebo ke zřízení pobočky zahraniční banky. O povolení rozhoduje a vydává je na základě žádosti Česká národní banka, která je povinna si před rozhodnutím vyžádat stanovisko Ministerstva financí.²³ Povolení se vydává na dobu neurčitou a nelze jej převést na jinou osobu. Povolení působit jako banka opravňuje

²² Jsou zde i některé pravomoci ČNB, např. co se týče bankrotů komerčních bank.

²³ Ze změnou dikce zákona, který dříve vyžadoval vydání bankovní licence Českou národní bankou v dohodě s ministerstvem financí, vyplývá zmenšení úlohy Ministerstva financí při vydávání bankovních licencí, neboť povinnost vyžádat si předem stanovisko pro Českou národní banku nepochybně neznamená tímto stanoviskem se vždy bezpodmínečně řídit.

každou banku minimálně k provozování dvou hlavních bankovních činností, tj. k přijímání vkladů od veřejnosti a k poskytování úvěrů. Výkon těchto činností je pro banku právem, ale také do jisté míry povinností, neboť podle zákona o bankách může být bance takové povolení odňato, pokud nezačne činnost do 12 měsíců od udělení licence nebo ještě dříve kdykoli po dobu 6 měsíců nepřijímá vklady od veřejnosti. Povolení působit jako banka zároveň opravňuje banku k vedlejším bankovním činnostem, a to pokud není v textu povolení uvedeno něco jiného. K získání poměrně širokých oprávnění k provozování vedlejších bankovních činností tedy není třeba všechny tyto činnosti v povolení výslovně vypočítávat; bankovní licence je spíše formulována negativně, tj. výslovně se zmiňuje jen o těch vedlejších bankovních činnostech, v jejichž provozování je banka omezena. Z hlediska omezení vedlejších bankovních činností lze rozlišovat mezi „bankovní licencí úplnou“ a „bankovní licencí částečnou“. Částečná bankovní licence bance neumožňuje provádět některé bankovní činnosti vůbec nebo jen v omezeném rozsahu. To se uplatňuje typicky ve vztahu k některým devizovým činnostem, jako je např. obchodování s devizovými hodnotami (s výjimkou směnárenské činnosti, která je všem bankám obvykle povolována) nebo provádění platebního styku a zúčtování s cizinou, které jsou bance povolovány až poté, co prokáže dostatečnou technickou a personální vybavenost k jejich provozování. V této souvislosti se hovoří o bankách bez devizové licence nebo s částečnou devizovou licencí.

Na vydání povolení k působení jako banka není právní nárok. Toto povolení se vydává na žádost zakladatele banky, nebo na žádost zahraniční banky zřizující svou českou pobočku a o jeho vydání se rozhoduje ve správním řízení. Zákon o bankách i na něj navazující právní předpis České národní banky upravují podrobnosti o náležitostech a součástech „žádosti o povolení“ působit jako banka i o hlediscích, které Česká národní banka posuzuje při rozhodování o této žádosti. V rámci posuzování žádosti o povolení působit jako banka Česká národní banka přihlíží mimo jiné k původu, dostatečnosti a složení základního jmění,²⁴ odborné způsobilosti a občanské bezúhonnosti osob, které

²⁴ Min. zákl. jmění nově vznikající banky musí činit alespoň 500 miliónů Kč, musí být plně splaceno a musí být složeno v české měně na účet k tomuto vedený u ČNB, případně se souhlasem ČNB i u jiné banky nebo její pobočky působící v ČR. Spolu s žádostí o bankovní licenci musí žadatel prokázat původ peněžních prostředků tvořících základní jmění banky.

mají zastávat v bance nejvyšší výkonné řídící funkce,²⁵ technickým a organizačním předpokladům pro výkon činností banky, reálnosti ekonomických kalkulací o budoucí likviditě a rentabilitě banky,²⁶ a ke způsobilosti zakladatelů s alespoň 10% podílem na hlasovacích právech banky k výkonu akcionářských práv.²⁷ Obdobné posuzování provádí Česká národní banka při rozhodování o žádosti zahraniční banky o povolení působit jako banka prostřednictvím své české pobočky.

Povolení působit jako banka zaniká automaticky dnem, ke kterému se banka zrušuje nebo od kterého na základě rozhodnutí valné hromady dosavadní banka již nebude nadále vykonávat bankovní činnost, dnem, kdy dochází k výmazu banky z obchodního rejstříku, a u zahraničních bank dnem, kdy je ukončena činnost pobočky na území České republiky nebo dnem, ke kterému zahraniční banka pozbyla ve státě svého sídla oprávnění působit jako banka. Povolení působit jako banka může být rovněž Českou národní bankou odňato v zákonem stanovených případech, zejména jako sankční opatření. Toto povolení musí být bance odňato, pokud banka výrazně neplní ukazatel kapitálové přiměřenosti.

Zvláštní povolení (od ČNB či MF) se týkají dalších činností bank – stavební spořitelny, vydávání hypotečních zástavních listů, atd.

4.4 Bankovní činnost a druhy bank

Banky jsou ve své podstatě subjekty podnikatelského charakteru, které se od jiných takových subjektů odlišují předmětem svého podnikání, kterým je obchodování s penězi, řadou specifických rysů projevujících se v jejich postavení a celkovém významu v ekonomice.²⁸ Banky bývají obvykle definovány jako druh finančního zprostředkovatele, jež přijímají vklady od jednotlivých subjektů a z nich na vlastní účet

²⁵ Tyto osoby musí předkládat kromě výpisu z evidence Rejstříku trestů České národní bance své podrobné životopisy a reference nejméně dvou nezávislých zdrojů z oblasti finančního sektoru. Osoby v minulosti trestané nesmí působit jako vedoucí zaměstnanci bank. ČNB je oprávněna vyžádat si z evidence Rejstříku trestů opis (nikoli jen výpis) týkající se těchto osob, za účelem ověření poskytnutých údajů.

²⁶ Za tímto účelem zakladatelé spolu se žádostí předkládají strategický záměr rozvoje banky, analýzu trhu, obchodní plán banky na nejbližší 3 roky, a podrobný komentář k nim.

²⁷ ČNB zkoumá výpisy z evidence Rejstříku trestů nebo obdobné dokumenty týkající se zakladatelů zahraničních osob, rovněž vyžaduje prohlášení zakladatelů, že jednají na vlastní účet, jednají ve shodě, v dobré vůli a ve prospěch akcionářů nebo ve shodě s jinými osobami.

²⁸ Revenda, Z., Mandel, M., Kodera, J., Musílek, P., Dvořák, P., Brada, J.: Peněžní ekonomie a bankovníctví, Management Press, 4. vydání, Praha 2008, str.111

poskytují úvěry. Obdobné pojetí akcentuje tu skutečnost, že banky nakupují od veřejnosti peníze ve formě vkladů a takto získané peníze investují formou půjček.²⁹ Anglická právní teorie s přihlédnutím ke specifickému vývoji funkcí bank v anglosaském světě definuje tradičně banku jako společnost, provozující podnikání spočívající v přijímání peněz a inkasu směn pro klienty spolu s povinností proplácet šeky vystavené na banku jejími zákazníky.³⁰ Americká ekonomická teorie pak definuje banku jako finančního zprostředkovatele, jehož hlavním charakteristickým rysem je přijímání šekových vkladů, přičemž také vede spořicí a termínované vklady a vkladové účty peněžního trhu, prodává cestovní šeky, poskytuje půjčky podnikům i jednotlivcům a poskytuje další finanční služby.³¹

Podle platného českého zákona **č. 21/1992 Sb., o bankách**, v platném znění, je banka charakterizována čtyřmi pojmovými znaky:

- a) jedná se o právnickou osobu se sídlem v České republice založenou jako akciová společnost,
- b) přijímá vklady od společnosti,
- c) poskytuje úvěry,
- d) má k výkonu těchto činností povolení působit jako banka.

K prvnímu pojmovému znaku je nutno připomenout, že zákon neumožňuje bankovní podnikání v jiné právní formě, než je akciová společnost. Právní forma státního peněžního ústavu, která měla u nás dlouhou tradici již od 40. let, není na základě zákona o bankách³² již nadále přípustná. Podnikání v bankovníctví v České republice je rovněž umožněno zahraničním bankám (bez ohledu na jejich právní formu), které však mohou vykonávat bankovní činnosti jen prostřednictvím svých tuzemských poboček a rovněž na

²⁹ Polidar, V.: Management bank a bankovních obchodů, Ekopress, 2. Vydání, Praha 1999, str.15

³⁰ Perry, F.E. – rev. Klein, G.: The Elements of Banking, 6. vydání, Routledge – The Chartered Institute of Bankers, London 1989, str.21, citováno podle: Bakeš, M. a kol.: Finanční právo, 2. vydání, C.H. BECK, Praha 1999, str.361

³¹ Samuelson, P.A. – Nordhaus, W.D.: Ekonomie, Nakladatelství Svoboda, Praha 1995, str. 966, citováno podle: Bakeš, M. a kol.: Finanční právo, 5. vydání, C.H. BECK, Praha 2009, str.361

³² Zákon č. 165/1998 Sb.

základě povolení působit jako banka. Přijímání vkladů od veřejnosti je základním znakem odlišujícím banky od ostatních podnikatelských subjektů. Pouze tato činnost tvoří obsah tzv. bankovního monopolu, tj. právními předpisy vyhrazena k provozování jen osobám majícím povolení působit jako banka. Jiné osoby tuto činnost vykonávat nesmějí, pokud tak neurčuje zákon.³³ K odlišení pojmu vklad podle zákona o bankách od ostatních významů a použití tohoto termínu (např. vklad do obchodní společnosti nebo družstva a vklad podle smlouvy o tichém společenství podle obchodního zákoníku apod.) je v zákoně stanoveno, že pro účely zákona o bankách se vkladem rozumí svěřené peněžní prostředky, které představují závazek vůči vkladateli na jejich výplatu. Jedná se tedy o vklad, u nějž existuje právní povinnost jeho příjemce (banky) navrátit jej podle smluvených podmínek alespoň v nominální výši vkladateli.

Povolení působit jako banka je nezbytnou náležitostí k zahájení i trvání výkonu bankovních činností jakoukoli bankou nebo pobočkou zahraniční banky. Povolení vydává Česká národní banka. Vedle dvou hlavních bankovních činností (tj. přijímání vkladů od veřejnosti a poskytování úvěrů) se banka může zabývat i některými dalšími činnostmi (vedlejší bankovní činnosti), pokud z jejího povolení působit jako banka nevyplývá něco jiného.

Mezi tyto další bankovní činnosti se řadí zejména:

- investování do cenných papírů na vlastní účet,
- platební styk a zúčtování,
- vydávání platebních prostředků (např. platebních karet a cestovních šeků),
- poskytování záruk,
- otvírání akreditivů,

³³ Např. zákon č. 87/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů (vč. změn provedených zákonem č. 41/2011 Sb.) o spořitelních a úvěrních družstvech, zavádějící u nás po dlouhých letech opět institut záložny. I družstevním záložnám je nicméně povoleno přijímat vklady jen od jejich členů.

- obstarávání inkasa,
- obchodování s devizovými hodnotami a převoditelnými cennými papíry na vlastní účet nebo na účet klienta,
- obhospodařování cenných papírů klienta na jeho účet včetně poradenství,
- uložení a správa cenných papírů nebo jiných hodnot,
- výkon funkce depozitáře,
- směnářenská činnost,
- pronájem bezpečnostních schránek,
- poskytování bankovního poradenství atd.

Podle rozsahu vykonávaných činností, způsobu jejich výkonu a důrazu, který je kladen na ty či ony činnosti nebo na různé druhy bankovních klientů, lze rozlišovat mezi bankami různého druhu. Velmi častým dělením bank a bankovní činnosti je dělení na obchodní (komerční) banky poskytující služby komerčního bankovníctví a na investiční banky poskytující služby investičního bankovníctví. Komerční bankovníctví jsou klasické bankovní služby založené na přijímání vkladů, poskytování úvěrů, vedení účtů a zprostředkování platebního styku. Z tohoto hlediska lze tedy všechny osoby mající oprávnění působit jako banka podle zákona o bankách označit za banky obchodní. Investiční bankovníctví zahrnuje zejména služby související s emisí cenných papírů a obchodováními s nimi, úschovou, správou majetku (skládajícího se hlavně z finančních aktiv), zprostředkováním investic a investičním poradenstvím včetně zajišťování fúzí a akvizic podniků. Z hlediska platného práva tedy subjekt, který se hodlá zabývat službami investičního bankovníctví, ani nepotřebuje získat povolení působit jako banka (a nemusí tudíž být oprávněn používat slovo banka ve svém obchodním jménu), je však důležité, aby byl k poskytování těchto služeb vybaven jiným typem podnikatelského oprávnění, jmenovitě povolením působit jako obchodník s cennými papíry. Na druhé straně ovšem platné předpisy v České republice (na rozdíl od některých cizích zemí, zejména

Spojených států) nezakazují bankám provozovat zároveň služby komerčního i investičního bankovníctví.

4.5 Pravidla a omezení pro organizaci a činnost bank

Vedle přísného posuzování podmínek ke vzniku jsou banky vystaveny velkému množství omezujících a příkazujících pravidel i po dobu své existence. Tato pravidla se nazývají „bankovní regulace“ a dozor nad jejich dodržováním, jakož i vyvozování následků za jejich porušení pak „bankovní dohled“. Bankovní regulace je u nás z jisté části obsažena již přímo v zákoně o bankách, z větší části ji však tvoří soubor právních předpisů a opatření, jejichž původcem je Česká národní banka. Česká národní banka je u nás rovněž orgánem zajišťujícím bankovní dohled, znamená to tedy, že Česká republika se prozatím nevydala cestou oddělení měnových funkcí od správního úřadu pověřeného bankovním dohledem.³⁴

Jako důvody k uplatňování bankovní regulace a bankovního dohledu (které jsou tradičně na mnohem vyšší, přísnější úrovni v porovnání s jinými oblastmi podnikání) bývá obvykle uváděno následující:

- banka je vždy spojena s celou řadou ekonomických subjektů, které jsou na jejím zdravém fungování často existenčně závislé. Banka z rozhodující části obchoduje nikoli s vlastními, ale s penězi svých vkladatelů (subjektů na ní závislých), které je třeba chránit. Vkladatelé a další bankovní klienti nemají dostatek informací a často ani schopnost posoudit zdraví té které banky;

- tržní ekonomika je založena na oběhu peněz; poruchy v jejich koloběhu (zejména ve zprostředkování platebního styku), který z velké části zprostředkovávají právě banky, by mohly velmi negativně ovlivnit efektivní fungování celé ekonomiky;

- systém bankovní regulace a dohledu rovněž dává centrální bance lepší možnosti při provádění měnové politiky. Jedná se zejména o povinnost předávání informací

³⁴ Např. Německo, kde je institucionálně oddělena Německá spolková banka (Deutsche Bundesbank) od Spolkového úřadu pro dohled nad bankovníctvím (Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen).

bankami centrální bance, snazší prosazování záměrů centrální banky, ale i to, že centrální banka nepouští do bankovního odvětví toho, kdo byl potencionálně rizikový.

Bankovní regulace spočívá dnes u nás tedy v posuzování žádostí a žadatelů o bankovní licenci, jak o nich již byla řeč výše, v následujících oblastech:

- správa a řízení bank,
- kapitálová přiměřenost,
- úvěrová angažovanost,
- pravidla likvidity,
- povinné sdělování informací,
- pravidla bezpečného provozu a další pravidla obezřetného bankovního podnikání.

Bankovní dohled spočívá v posuzování žádosti o bankovní licenci a v dohledu nad dodržováním podmínek v ní i v dalších povoleních stanovených, v kontrole dodržování právních předpisů a opatření České národní banky, jakož i ve vyvozování sankcí a ukládání opatření k nápravě při zjištění nedostatků.

4.6 Udělování bankovní licence

Jako banka mohou v České republice působit pouze akciové společnosti, jež k této činnosti získaly licenci, kterou podle zákona o bankách uděluje Česká národní banka. Prvním krokem k získání licence je předložení žádosti, která musí obsahovat náležitosti dané Opatřením České národní banky č. 24/1994 Sb. Žádost musí kromě základních informací o žadateli obsahovat i strategický záměr banky, obchodní plán a analýzu trhu, na kterém banka hodlá působit. V rámci povolovacího řízení je posuzována především způsobilost hlavních akcionářů z hlediska jejich finanční síly, odborná a morální způsobilost osob navrhovaných do statutárních a řídicích orgánů banky, technické a organizační předpoklady pro výkon navrhovaných činností, reálnost ekonomických

kalkulací o budoucí likviditě a rentabilitě banky. Minimální výše základního kapitálu pro založení banky je stanovena na 500 mil. Kč a tato částka musí být složena v peněžní formě na dohodnutý účet. V České republice mohou působit i pobočky zahraničních bank, které jsou organizační složkou těchto bank. Ke své činnosti rovněž potřebují licenci, řízení k jejímu vydání probíhá obdobně jako v případě tuzemských bank³⁵. V případě poboček zahraničních bank je však vyžadováno i vyjádření bankovního dohledu ze země, kde má sídlo centrála zahraniční banky. Bankovní dohled České národní banky při posuzování žádosti spolupracuje s tímto zahraničním regulátorem též při udělování bankovní licence dceřinné společnosti zahraniční banky (ta je však akciovou společností podle českého práva).

Licence se vydává na dobu neurčitou a obsahuje výčet činnosti, které je banka oprávněna provozovat, případně podmínky, které banka musí splnit před zahájením určité povolené činnosti a dodržovat během této činnosti. Uvedení některých činností v licenci může být vázáno na udělení zvláštního povolení.³⁶

4.7 Povolovací činnost

Zákon o bankách v řadě případů vyžaduje, aby banky, příp. i jiné právnické nebo fyzické osoby, které vstupují do bankovního podnikání, před provedením určité operace či právního úkonu požádaly o souhlas nebo informovaly o zamýšlené operaci Českou národní banku. Předchozí souhlas je vyžadován v následujících případech:

- nabytí nebo zvýšení přímého nebo nepřímého podílu na bance, který představuje nejméně 10 %, 20 %, 33 % nebo 50 % na hlasovacích právech banky, resp. na základním kapitálu banky, přičemž se tato povinnost vztahuje i na osoby jednající ve shodě,
- uzavření ovládací smlouvy, kdy banka je v postavení osoby ovládané,
- uzavření smlouvy o prodeji podniku nebo jeho části,
- fúze (sloučení, splynutí) banky s jinou bankou,

³⁵ To neplatí pro banky se sídlem v členském státě Evropské unie. tyto banky mohou působit i v jiných státech Evropské unie na základě principu jednotné licence srov. § 5c a násl. Bank. Z.

³⁶ Např. již zmíněné poskytování investičních služeb podléhá povolení Komise pro cenné papíry.

- rozhodnutí valné hromady o zrušení banky nebo zastavení činnosti, ke kterým je nezbytná bankovní licence,
- snížení základního kapitálu, pokud k němu nedochází z důvodu úhrady ztráty,
- výběru auditora banky.
- Informační, případně oznamovací povinnost vzniká v těchto případech:
 - snížení přímého nebo nepřímého podílu na bance pod 10 %, 20 %, 33 % nebo 50 % hlasovacích práv, snížení účasti na základním kapitálu banky pod výše uvedené limity nebo v případě ztráty kontroly nad bankou, a dále v případě záměru převést takový objem akcií nebo jiných práv, který sám o sobě představuje kvalifikovanou účast na bance, přičemž tato povinnost se vztahuje i na osoby jednající ve shodě,
 - změny stanov v podstatných náležitostech vyžadovaných zákonem,
 - realizace personálních změn ve statutárním orgánu banky a na místech vedoucích zaměstnanců banky,
 - záměru otevřít pobočku nebo zastoupení banky v zahraničí,
 - nabytí kvalifikované účasti na jiné právnické osobě.

4.8 Pravidla obezřetného podnikání bank

Při své činnosti je banka povinna dodržovat pravidla obezřetného podnikání, jejichž cílem je omezení rizik bankovního podnikání tak, aby nedošlo k ohrožení návratnosti vkladů vkladatelů a destabilizaci bankovního sektoru jako celku. Tato pravidla obezřetného podnikání vycházejí z doporučení Basilejského výboru pro bankovní dohled při Bance pro mezinárodní platby a ze směrnic Evropské unie.³⁷

³⁷ V návaznosti na nahrazení bývalé basilejské dohody tzv. NBCA (New Capital Accord), která byla aplikována na všechny úvěrové instituce a obchodníky s cennými papíry v EU s cílem uplatňovat pro všechny tyto subjekty stejné konkurenční podmínky. Tímto rovným přístupem se má předcházet situacím, kdy se banky v rámci konkurenčního boje s ostatními subjekty finančního trhu pouštějí do stále více rizikovějších operací. S odkazem na Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k návrhu směrnic Evropského parlamentu a Rady doplňujících směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 2000/12/ES z 20. března 2000 a směrnice Rady č. 93/6/EHS z 15. března 1993 o

Základní pravidla obezřetného podnikání jsou stanovena přímo v zákoně o bankách, např. požadavek mít dostatečný vnitřní kontrolní systém, požadavek udržovat trvale svou platební schopnost, limity pro kvalifikované účasti banky v jiných subjektech, zákaz zvýhodněného obchodování s osobami personálně a majetkově propojenými s bankou (tzv. osobami se zvláštním vztahem k bance) či požadavek na vytvoření účinného oddělení úvěrových a investičních obchodů prováděných bankou.

Tato pravidla jsou dále podrobněji rozvedena v řadě opatření a vyhlášek České národní banky a jsou jimi upraveny především tyto bankovní oblasti:

- kapitálová přiměřenost, tj. dostatečnost kapitálového vybavení banky ke krytí úvěrového a tržního rizika bankovního podnikání, kapitálová přiměřenost banky musí dosahovat alespoň 8%, úvěrová angažovanost, tj. celkový objem současných i budoucích pohledávek vůči jednotlivým klientům a ekonomicky spjatým skupinám počítaný v poměru ke kapitálu banky, čistá úvěrová angažovanost vůči jednomu dlužníkovi, nebo ekonomicky spjaté skupině dlužníků nesmí přesáhnout 25 % kapitálu banky, čistá úvěrová angažovanost vůči osobě, která má k bance zvláštní vztah a vůči osobám, ve kterých má banka kvalifikovanou účast, nesmí přesáhnout 20 % kapitálu banky,
- pravidla řízení likvidity, tj. schopnosti banky dostát svým závazkům v termínech jejich splatnosti,
- klasifikace pohledávek z hlediska stupně jejich rizikovosti (předpokládané návratnosti) a pravidla pro tvorbu opravných položek k pokrytí ztrát z úvěrového portfolia,
- omezení některých investic a poskytování úvěrů ve vztahu k osobám spojeným s bankou.

4.9 Pravidla konsolidovaného dohledu

Banky působící na českém bankovním trhu se angažují i v ostatních oblastech poskytování finančních služeb formou vytváření finančních skupin zahrnujících např.

pojišťovnu, penzijní fond, investiční společnost spravující investiční fondy, finanční leasingovou společnost, faktoringovou společnost aj. Výsledky hospodaření všech společností ve skupině se mohou vzájemně ovlivňovat nejenom pozitivně, ale i negativně, a proto je nezbytné monitorovat celou tuto skupinu společností. To je úkolem konsolidovaného dohledu, který sleduje a reguluje rizika, kterým je banka vystavena právě pro svou účast ve finanční skupině. Proto jsou některá pravidla obezřetného podnikání (zejména pravidla kapitálové přiměřenosti, úvěrové angažovanosti a vnitřního kontrolního systému) uplatňována též na takovou skupinu jako celek.³⁸ V České republice byl donedávna konsolidovaný dohled prováděn v omezeném rozsahu pouze nad bankovními skupinami, tj. skupinami v jejichž čele stojí banka. Od roku 2002 je již uplatňován i na skupiny, v jejichž čele stojí jiná finanční instituce (finanční holdingové společnosti) nebo nefinanční instituce (smíšené holdingové společnosti).

Kvalitní konsolidovaný dohled vyžaduje především úzkou spolupráci s ostatními regulátory, tj. v České republice zejména s ministerstvem financí, které reguluje pojišťovny a penzijní fondy a Komisi pro cenné papíry, která je zodpovědná za dohled nad subjekty kapitálového trhu, tj. investičními společnostmi, investičními fondy, obchodníky s cennými papíry a částečně též nad penzijními fondy. Vzhledem k tomu, že ve finančním sektoru působí ve velké míře subjekty kontrolované zahraničními vlastníky, velký význam má i spolupráce se zahraničními regulátory. Pravidla spolupráce mezi regulátory jsou obsahem *trojstranné smlouvy* o vzájemné spolupráci mezi ČNB, MF a KCP a jednotlivých *dvoustranných smluv* o spolupráci se zahraničními regulátory (tzv. *Memoranda of understanding*).

4.10 Opatření k nápravě a sankce za porušení pravidel

Banky jsou povinny provádět své obchody způsobem, který nepoškozuje zájmy vkladatelů a neohrožuje bezpečnost a stabilitu banky, dodržovat podmínky stanovené licencí a právními předpisy, včetně opatření vydaných Českou národní bankou. Zjistí-li

³⁸ Banka je povinna zabránit při provádění investičních obchodů (ať již je provádí na vlastní účet nebo na účet svých klientů) využívání informací získaných v souvislosti s jejími úvěrovými obchody a naopak při úvěrových obchodech nesmí zneužívat informace získané při obchodech s cennými papíry, srov. § 19b BankZ. Srov. § 26c až § 26h BankZ a vyhlášku České národní banky č. 333/2002, kterou se stanoví pravidla obezřetného podnikání ovládajících osob na konsolidovaném základě.

bankovní dohled, že banky tato pravidla nedodržují, může vůči nim uplatnit následující opatření:

- a) vyžádat ve stanovené lhůtě odstranění zjištěných nedostatků,
- b) požadovat výměnu osob ve vedení a dozorčí radě banky,
- c) omezit nebo zakázat vykonávání některé z činností uvedených v licenci,
- d) nařídit mimořádný audit na náklady banky,
- e) uložit pokutu do výše 50 mil. Kč,
- f) snížit základní kapitál k pokrytí ztráty po jejím zúčtování s rezervními a dalšími fondy, pokud přesahuje 20 % vlastního kapitálu banky,
- g) zavést nucenou správu (v případě, kdy je ohrožena stabilita bankovního systému jako celku),
- h) odejmout licenci (při přetrvávání závažných nedostatků a v případech uvedených níže).

Další opatření se vážou na ukazatele kapitálové přiměřenosti. V případě, že se sníží tento poměr pod dvě třetiny minimálního limitu (stanoveného na 8 %) bankovní dohled požaduje např. zvýšení základního kapitálu na dostatečnou úroveň, omezení nabývání rizikových aktiv, omezení výše poskytovaných úrokových sazeb z vkladů nebo pozastavení obchodování s osobami majetkově či personálně propojenými s bankou. V případě poklesu kapitálové přiměřenosti pod jednu třetinu minimálního limitu je Česká národní banka povinna bance odejmout licenci. Licenci může také odejmout v případech, kdy banka nezahájila činnost do roka od získání licence, nepřijímá-li po dobu šesti měsíců vklady od veřejnosti, či po tuto dobu neposkytuje úvěry a v případech, kdy licenci získala na základě nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů.

Bankovní dohled může rovněž přijmout opatření spočívající v pozastavení výkonu akcionářských práv akcionáře banky, jenž získal nebo zvýšil kvalifikovanou účast na

bance bez souhlasu České národní banky nebo jehož působení je na újmu řádnému a obezřetnému podnikání banky.

4.11 Uveřejňování informací o činnosti banky

Dostatečná informovanost o činnosti banky, osobách, které ji vlastní a řídí, jejich hospodářských výsledcích je rozhodujícím předpokladem pro rozhodování vkladatelů o volbě bankovního ústavu pro správu jejich financí. Banky jsou povinny každoročně zveřejňovat výroční zprávu, která musí obsahovat především výsledky účetní závěrky a výrok externího auditora, jsou povinny zajistit také audit vnitřních systémů řízení rizik. Banky musí rovněž informovat své klienty, resp. potenciální klienty, o podmínkách pro zakládání vkladových účtů, pojištění vkladů, poskytování úvěrů a poskytování dalších bankovních služeb.

V každé pobočce banky se veřejnost může seznámit se základními informacemi o bance z hlediska jejího kapitálového vybavení, struktury akcionářů, její angažovanosti v jiných subjektech, o organizační struktuře, povolených činnostech, atd. Kromě toho musí banka zveřejnit i základní údaje o svém hospodaření, které obsahují strukturu aktiv, pasiv (včetně podrozvahových položek), hlavní výkazy zisků a ztrát, rozhodující propočtové ukazatele charakterizující výkonnost, efektivnost a obezřetnost hospodaření banky.

4.12 Bankovní tajemství

Na všechny bankovní obchody a peněžní služby bank, včetně stavů na účtech a depozit, se vztahuje bankovní tajemství. To znamená, že všichni zaměstnanci banky a členové jejích orgánů jsou povinni zachovávat mlčenlivost o služebních věcech dotýkajících se zájmů banky a jejích klientů. Tato povinnost trvá i po skončení jejich pracovněprávního nebo jiného obdobného vztahu.

Klient může banku bankovního tajemství zprostit, tj. udělit jí souhlas s podáváním informací o sobě a bankovních obchodech, jichž je účastníkem. Navíc z bankovního tajemství existuje řada zákonných výjimek.

Tak např. i bez souhlasu klienta je banka povinna sdělovat informace, jež jsou předmětem bankovního tajemství, osobám pověřeným výkonem bankovního dohledu a dále na písemná vyžádání:

- soudu pro účely civilního soudního řízení,
- orgánu činných v trestním řízení za podmínek stanovených trestním řádem,
- finančních orgánů ve věci daňového řízení, jehož je klient účastníkem,
- Ministerstva financí a komise pro cenné papíry při výkonu jejich dohlédací činnosti (dozor nad kapitálovým trhem),
- Ministerstva financí za podmínek stanovených právními předpisy proti tzv. „praní špinavých peněz“,³⁹
- Orgánů sociálního zabezpečení ve věci řízení o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, které klient dluží,
- zdravotních pojišťoven ve věci řízení o pojistném na veřejné zdravotní pojištění, které klient dluží.

Banka je rovněž povinna sdělit osobě oprávněné za účelem výkonu rozhodnutí bankovní spojení (tj. číslo účtu a bankovní identifikační kód) svého klienta a identifikační údaje o svém klientovi, který je majitelem účtu.

Všechny výše uvedené výjimky z bankovního tajemství se samozřejmě vztahují jak na banky, tak i na pobočky zahraničních bank.

Banka také může informovat jiné banky nebo třetí osoby a veřejnost o porušení smlouvy klientem (pouze však s uvedením názvu klienta a označení porušené povinnosti), jestliže se její klient dostane do prodlení s peněžitým plněním bance na dobu delší než 60 dnů nebo poruší své povinnosti vůči bance sjednané ve smlouvě nebo stanovené zákonem. Dotčený klient může uplatnění tohoto práva bankou předejít tím, že

³⁹ Zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a o změně a doplnění souvisejících zákonů.

do 30 dnů od porušení svých povinností vůči bance uzavře s bankou dohodu o nápravě. Banka však není povinna na takovou dohodu přistoupit.

Podle novely zákona o bankách z roku 2005⁴⁰ se banky mohou rovněž vzájemně informovat o bankovním spojení, identifikačních údajích o majitelích účtů a o záležitostech, které vypovídají o bonitě a důvěryhodnosti klientů. Tyto informace si mohou poskytovat i prostřednictvím právnické osoby, která není bankou, avšak majetkovou účast na této právnické osobě mohou mít pouze banky. Klient má právo seznámit se s informacemi, které jsou o něm vedeny v příslušné databázi. Za úhradu věcných nákladů má právo na pořízení výpisu. Za porušení bankovního tajemství se nepovažuje oznámení banky o podezření, že byl spáchán trestný čin nebo přestupek učiněné státnímu zástupci nebo jiným příslušným orgánům. Bez ohledu na bankovní tajemství jsou banky podle zákona č. 61/1996 Sb., povinny oznamovat Ministerstvu financí i bez jeho podnětu tzv. „neobvyklé obchody“ i s uvedením všech zjištěných identifikačních údajů jejich účastníků. Za neobvyklý obchod se přitom podle zákona považuje každé jednání, které směřuje k pohybu peněz nebo přesunu majetku nebo je přímo vyvolává (s výjimkou jednání spočívajícího v plnění povinnosti stanovené v zákoně nebo rozhodnutí státního orgánu, např. platby daní) a které svojí povahou, obsahem nebo výjimečností zjevně vybočuje z běžného rozsahu nebo charakteru obchodů určitého druhu nebo určité osoby. Oznámení ministerstvu je třeba činit bez zbytečného odkladu, nejpozději však do 5 dní od uzavření neobvyklého obchodu. Vyžadují-li to okolnosti případu, zejména hrozí-li nebezpečí z prodlení, je banka povinna ministerstvo upozornit ihned po zjištění neobvyklého obchodu.

Hrozí-li nebezpečí, že bezodkladným splněním příkazu klienta k provedení neobvyklého obchodu by mohlo být zmařeno nebo podstatně ztíženo zajištění výnosu z trestné činnosti, splní banka příkaz klienta až po 24 hodinách od přijetí jejího oznámení o neobvyklém obchodu Ministerstvem financí. Jestliže si prověření neobvyklého obchodu vyžádá delší dobu, může Ministerstvo financí rozhodnout o dalším odkladu provedení příkazu klienta nejdéle na dobu 72 hodin od přijetí oznámení o neobvyklém obchodu. Jestliže ministerstvo sdělí v této lhůtě bance, že podalo trestní oznámení, banka

⁴⁰ Zákon č. 344/2005 Sb.

vyčká s provedením příkazu klienta ještě další tři dny od podání trestního oznámení, zda orgán činný v trestním řízení nerozhodne o předmětu obchodu.

V souvislosti s bojem proti legalizaci trestné činnosti pomocí bankovních transakcí je bankám uloženo:

- na základě zákona o bankách požadovat prokázání totožnosti klienta u každého obchodu, jehož hodnota převyšuje 100 000 Kč a při pronájmu bezpečnostních schránek,

- na základě zákona č. 61/1996 Sb. identifikovat účastníky bankovního obchodu spočívajícího v otevření účtu v bance nebo uzavření smlouvy o vkladu, v nájmu úschovny schránky nebo v jakékoli bankovní operaci, jejíž hodnota převyšuje částku 500 000 Kč; tyto identifikační údaje je banka povinna zaznamenat a uschovat po dobu deseti let.

4.13 Pojištění vkladů

K zajištění minimalizace dopadů nuceného ukončení činnosti banky na drobné klienty bank slouží Fond pojištění vkladů. Pojištění vkladů, tedy ochrana vkladatelů se vykonává pomocí bezpečnostních opatření a je vlastní tomuto segmentu trhu. Vkladatelé, mající vklady na viděnou nebo na termín, musí mít možnost disponovat se svými aktivy podle svých potřeb. V případě nemožnosti – protože by banka nebyla likvidní – by to byla dokonce negace peněz banky. Banky jsou tedy nuceny mít likvidní schopnost a tento pojem likvidity musí přesahovat pojem bezprostřední likvidity, určené k provádění normálních běžných vkladů a výběrů. Měnové orgány dbají na to, aby banky neustále udržovaly svou likviditu, a to jak u denních peněz, tak i u výběrů na prodloužený krátký termín. Za tímto účelem jsou úvěrové ústavy v libovolném okamžiku povinny předkládat předpokládaný koeficient likvidity rovnající se minimálně 100% mezi položkami aktiv pokládaných za likvidní a položkami pasiv považovanými za splatné, včetně vkladů. Z nelikvidní se banka může stát nesolventní.⁴¹

⁴¹ Revenda, Z., Centrální bankovníctví, 3. vydání, Praha, Management Press, 2011

Prioritně vlastní kapitál tj. kapitál a rezervy (tj. aktiva akcionářů) jsou určeny k tomu, aby nesly ztráty z úvěrů, které nejsou absorbovatelné hrubou marží banky. Právě proto se ve většině legislativ pro banky uvažuje s minimálním kapitálem a často i pevným poměrem mezi minimálním kapitálem a úvěry, aby se omezil pákový efekt. Pokud by se ukázalo, že vlastní kapitál je k ochraně vkladatelů nedostačující, mohou být banky daného finančního místa měnovými orgány vyzvány, aby podaly důkaz profesionální solidarity. A pokud toto není zvykem, může se fakultativně nebo závazně, uvažovat o systému pojištění vkladů.⁴²

Podstatou pojištění vkladů, které je tedy nedílnou součástí bankovních systémů všech hospodářsky rozvinutých států, je záruka určité osoby, státního orgánu, sdružení či fondu, že bankovním vkladatelům bude poskytnuta určitá náhrada v případě neschopnosti banky vyplácet u ní umístěné vklady.

Systém pojištění vkladů je do systému českého bankovníctví zaveden teprve od roku 1994⁴³ a postupem doby byl dále rozšiřován, zejména ve směru zvýšení částek náhrad, k jejichž poskytnutí jsou vkladatelé oprávněni.

V systému pojištění vkladů jsou pojištěny vklady (včetně úroků)

- fyzických osob vedené na jméno, příjmení, adresu a datum narození nebo rodné číslo (popřípadě identifikační číslo) vkladatele a rovněž

- právnických osob vedené na obchodní jméno nebo název právnické osoby a u tuzemských osob též identifikační číslo.

Pojištění se nevztahuje na vklady bank, poboček zahraničních bank a finančních institucí.

Pojištění vkladů je spravováno Fondem pojištění vkladů, což je zvláštní právnická osoba zřízena zákonem o bankách. Fond pojištění vkladů poskytuje náhrady vkladatelům za jejich pojištěné vklady v případě, že obdrží písemné oznámení České národní banky

⁴²Teorie ochrany vkladatelů; Moschetto, B. – Rousillon, J.: Banka a její funkce (La banque et ses fonctions), Presses universitaires de France, vydalo HZ Praha spol. s.r.o, Praha 1996, str.67

⁴³ Na základě změny zákona o bankách provedené zákonem č. 156/1994 Sb., účinným od 29. 7. 1994.

učiněné ve shodě s Ministerstvem financí o neschopnosti banky dostát závazkům vůči svým vkladatelům. Pro výpočet výše náhrady se sčítají všechny pojištěné vklady jednoho vkladatele u jedné banky včetně jeho podílů na účtech vedených pro dva a více spoluvlastníků. Peněžní prostředky fyzických osob uložené do úřední úschovy na jeden účet se rozpočítávají na jednotlivé osoby podle údajů předložených vkladatelem (schovatelem) Fondu a náhrada za ně se poskytuje ve stejné výši, jako by každá z takových fyzických osob měla peněžní prostředky uložené na vlastním účtu. Náhrady jsou limitovány výší 90% celkové částky pojištěných vkladů jednoho vkladatele u jedné banky, nejvýše se však nahrazuje částka 400 000 Kč.

V možnostech bankovní regulace a dohledu v tržních podmínkách není a nemůže být zabránit krachu každé banky. K zajištění, aby takovéto ukončení činnosti banky mělo minimální dopady především na drobné klienty bank slouží Fond pojištění vkladů, jehož činnost je upravena zákonem o bankách.

Fond má dvě hlavní funkce: preventivní pro banky (snižuje riziko panických výběrů vkladů z bank veřejností, jestliže se rozšíří negativní informace o finanční situaci banky) a sanační pro vkladatele.

Fond pojištění vkladů vytváří finanční rezervy z příspěvků bank a poboček zahraničních bank, které jsou použity pro výplatu vkladů v případě krachu některé banky z důvodu její nesolventnosti. Pojištěny jsou všechny neanonymní vklady fyzických a právnických osob vedené v korunách i v cizí měně (tj. vklady na jméno, příjmení, adresu a datum narození nebo rodné číslo vkladatele - fyzické osoby, v případě právnických osob vklady na obchodní firmu nebo název, sídlo a identifikační číslo).

Rovněž nejsou pojištěny pohledávky z tzv. podřízených vkladů.⁴⁴ Výše náhrady se vypočítá z celkového objemu pojištěných vkladů vkladatele u dotčené banky a poskytuje se ve výši 90 % tohoto objemu maximálně však do výše ekvivalentu 25000 EUR pro jednoho vkladatele u jedné banky.⁴⁵ Na náhradu nemají nárok osoby, které mají k bance

⁴⁴ Tyto vklady představují půjčku poskytnutou bance věřitelem (jinou bankou nebo finanční institucí), která obsahuje klauzuli podřízenosti a je na pevnou lhůtu splatnosti. Ke krytí ztrát banky je možno tyto vklady použít až v případě prohlášení konkurzu na majetek banky.

⁴⁵ V této souvislosti se ale hovoří o tzv. morálním hazardu, tj. přílišná ochrana vkladatelů v podobě vysokého pojištění vkladů vede ke zvýšení rizikovosti operací ze strany vkladatelů! kteří si vybírají pro uložení svých prostředků banku

zvláštní vztah, tedy zejména její hlavní akcionáři a společnosti jimi kontrolované, členové statutárního orgánu a dozorčí rady, vedoucí zaměstnanci banky, společnosti pod kontrolou banky, a rovněž osoby odsouzené v souvislosti s praním špinavých peněz. Pobočka zahraniční banky se nemusí účastnit systému pojištění vkladů podle zákona o bankách, jestliže prokáže a oznámí veřejnosti, že systém pojištění vkladů, jehož se účastní zahraniční banka ve svém domovském státě, se vztahuje též na tuto pobočku a je pro vkladatele nejméně tak příznivý jako pojištění vkladů v tuzemsku.

Pobočka zahraniční banky se nemusí účastnit systému pojištění vkladů podle zákona o bankách, jestliže prokáže ČNB a oznámí veřejnosti, že systém pojištění vkladů, jehož je účastna zahraniční banka ve svém domovském státě, se vztahuje též na pobočku a je pro vkladatele nejméně tak příznivý jako pojištění u Fondu pojištění vkladů.

5 Trestné činnosti v bankovním sektoru

5.1 Vybrané trestné činy v oblasti bankovníctví

Mezi nejfrekventovanější trestné činy patří především podvod (§ 209), úvěrový podvod (§211) a zpronevěra (§ 206).

5.1.1 Podvod podle § 209 TrZ

Trestného činu podvodu se mohou účastnit až čtyři osoby s různým právním postavením, a to pachatel, osoba jednající v omylu (z neznalosti), poškozený a osoba, která získala neodůvodněný majetkový prospěch. Mimo pachatele může se u ostatních osob jednat o osobu právnickou (organizaci).⁴⁶ Objektem trestného činu podvodu je cizí majetek. Podvod je trestným činem, jestliže oklamaná osoba v důsledku svého omylu nebo zamlčení podstatných skutečností provede majetkovou dispozici, touto dispozicí vznikne na cizím majetku škoda nikoli nepatrná a zároveň se tím pachatel nebo někdo

nikoliv podle její důvěryhodnosti, ale spíše pouze podle výše bankou nabízených úrokových sazeb. Tento systém současně nemotivuje ani banky, aby dostatečně zvážily míru rizika uskutečňovaných operací, neboť nepřiměřeně spoléhají na to, že případné ztráty vkladatelů uhradí Fond pojištění vkladů.

⁴⁶ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 596 a násl.

jiný obohatí. Obohacením jiného se rozumí i obohacení blíže určené osoby či skupiny osob. Obohacení se nemusí rovnat způsobené škodě.⁴⁷

Jde o úmyslný trestný čin. Podvodný úmysl nebo zatajení podstatných skutečností tu musí být v době jednání pachatele. Čin je dokonán obohacením pachatele nebo jiného. Nastanou-li skutečnosti, které někomu brání splnit závazek dodatečně nebo pachatel později svůj závazek nesplní, nejde ještě o podvod.

Například jestliže teprve po uzavření smlouvy o půjčce peněz (o úvěru) vznikly překážky, které bránily dlužníkovi splnit závazek z půjčky (z úvěru) a které nemohl v době uzavření smlouvy o půjčce (o úvěru) ani předvídat, když jinak byl schopen tehdy závazek splnit, nebo jestliže byl sice schopen peníze vrátit ve sjednané lhůtě, ale z různých důvodů vrácení peněz odkládal nebo dodatečně pojal úmysl peníze vůbec nevrátit, pak jeho jednání nelze považovat za trestný čin podvodu podle § 250 tr. zák.⁴⁸ (dle TrZ § 209). Následné jednání dlužníka, jenž učinil takové majetkové dispozice, jimiž znemožnil plné nebo alespoň poměrné uspokojení pohledávky určitého věřitele, by podle okolností mohlo být jiným trestným činem, zejména trestným činem poškozování věřitele podle § 256 tr. zák. (dle TrZ § 222) nebo trestným činem zvýhodňování věřitele podle § 256a tr. zák.⁴⁹ (dle TrZ § 223) Nejde o podvod, vylákal-li někdo plnění, na něž měl právní nárok.

Trestného činu podvodu podle § 209 TrZ se lze dopustit též na úkor právnické osoby, a to jak fyzickou osobou, která stojí mimo struktury právnické osoby, tak i fyzickou osobou uvnitř právnické osoby, která je zařazena do její organizační struktury. Proto trestný čin podvodu může být spáchán i v rámci pracovně právních vztahů, jestliže např. pachatelem je zaměstnanec a osobou jednající v omylu, resp. osobou poškozenou, je zaměstnavatel.

⁴⁷ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 599

⁴⁸ Viz k tomu rozhodnutí pod č. 54/1967-I., č. 15/1969 a č. 57/1978-III. Sb. rozh. tr.

⁴⁹ Srov. viz. rozhodnutí R 38/2001

O trestný čin podvodu podle § 209 TrZ jde jen za předpokladu, že majetkové hodnoty (např. peníze), o které se pachatel obohatil a jimiž způsobil škodu právnické osobě, vylákal od jiné fyzické osoby, která jimi disponovala a kterou uvedl v omyl (resp. využil jejího omylu nebo neznalosti podstatných skutečností). Kdyby pachatel s majetkovými hodnotami, o něž se ke škodě právnické osoby obohatil, sám disponoval a nemusel si je přisvojit podvodným jednáním vůči jiné fyzické osobě, nemohlo by jít o trestný čin podvodu, ale jen o jiný trestný čin proti majetku, např. o zpronevěru podle § 206 TrZ.⁵⁰

Též trestný čin podvodu podle § 209 TrZ by pak mohl být spáchán jen za předpokladu, kdyby poskytnutý úvěr, třebaže dlužník od počátku neměl v úmyslu úvěr splácet, byl zajištěn takovou hodnotou zástavy, jež nepostačovala k tomu, aby jejím prodejem byl úvěr splacen, a jestliže byl dlužník s touto skutečností alespoň srozuměn.

Vznikla-li škoda podvodným vylákáním půjčky, není podstatné, zda závazek, byl zajištěn některým zajišťovacím institutem (ručením, zástavním právem, apod.), z něhož mohl věřitel dosáhnout uspokojení své pohledávky v důsledku nevrácení půjčených peněz.⁵¹

5.1.2 Úvěrový podvod podle 211 TrZ

Toto ustanovení obsahuje dvě samostatné skutkové podstaty:

- a) v první z nich pachatel při sjednávání úvěrové smlouvy nebo při čerpání úvěru uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné zamlčí (§ 211 odst. 1), tato skutková podstata tedy poskytuje ochranu majetku a majetkových práv věřitelů, ale i dlužníků v souvislosti s řádným sjednáváním úvěrových smluv a čerpáním úvěrů,
- b) v druhé z nich pachatel bez souhlasu věřitele, v nikoli malém rozsahu, použije prostředky získané účelovým úvěrem na jiný než určený účel (§ 211 odst. 2), objektem tu tedy je ochrana majetkových zájmů věřitele

⁵⁰ Srov. viz. usnesení NS pod sp. zn. 5 Tdo 648/2003

⁵¹ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 1856

poskytujících plnění vázané na určitý účel vymezený v úvěrové smlouvě před jeho zneužíváním na jiný účel, který zpravidla nezaručuje návratnost takových poskytnutých finančních prostředků, tedy v konečném důsledku opět cizí majetek.⁵²

V případě, je-li úvěr zajištěn takovou hodnotou zástavy, která umožnila věřiteli dosáhnout její realizací získání dlužné částky zpět, pak vylákáním úvěru na podkladě nepravdivých, hrubě *zkreslených* nebo zamlčených údajů je naplněna skutková podstata trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1 TrZ, pokud by navíc pachatel jednal v úmyslu peníze buď vůbec nevrátit, *nebo je nevrátit ve smluvené době, resp. byl s tímto srozuměn*. Ustanovení § 211 lze aplikovat jen tehdy, pokud jsou peněžní prostředky poskytnuty bankou na základě smlouvy o úvěru podle obchodního zákoníku. K trestnosti podle § 211 odst. 1 postačí nepravdivé uvedení, resp. zatajení relevantních údajů pro úvěrovou smlouvu.⁵³

Ve smyslu § 152 a násl. ObčZ zástavní právo k nemovitosti plní nejen funkci zajišťovací, pokud nutí dlužníka splnit dluh, ale též funkci uhrazovací, protože zástavnímu věřiteli poskytuje pro případ nesplnění zajištěné splatné pohledávky podpůrný zdroj k jejímu uspokojení přímo ze zástavy, tj. jejím zpeněžením a náhradním plněním z výtěžku prodeje.⁵⁴

5.1.3 Zpronevěra podle § 206 TrZ

V daném případě jednání pachatele spočívá v tom, že si pachatel přisvojuje cizí věc nikoliv zmocněním, neboť věc má ve své dispozici, jelikož mu byla svěřena. Může mu být svěřena na základě určité konkrétní smlouvy, nebo jen faktickým jednáním, tedy předáním. Přitom není rozhodující, že věc svěřila osoba, která není jejím vlastníkem.⁵⁵ Věc je svěřena, pokud je odevzdána do výlučné faktické moci, do držení jiného. Odevzdána je zpravidla k účelu, aby s ní pachatel nakládal určitým způsobem. Od

⁵² Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 1898, 1899

⁵³ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 603

⁵⁴ Švestka, J., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník - komentář I. a II. díl. - 2. vydání, C.H. Beck 2009, Praha

⁵⁵ Srov. viz. usn. sp. zn. 5 Tdo 1117/2003

trestného činu podvodu se tento trestný čin odlišuje především tím, že pachatel má ve své faktické moci cizí věc, bez vyvolání či využití omylu nebo zamlčení podstatných skutečností, pachatel získal cizí věc zcela legálně do své dispozice, v souladu s vůlí osoby, jež mu věc svěřila.⁵⁶

Například jak uvádí R 21/2002 pod II. Jestliže pachatel v rozporu s účelem, pro který mu byla cizí věc svěřena, ji s vědomím, že tak činí proti vůli vlastníka, prodá, pak si takovou věc присвоjí ve smyslu § 206 TrZ, neboť s ní tímto způsobem nakládá jako s věcí vlastní.

Ale například vylákal-li pachatel svěření - půjčení věci předstíráním, že ji v určité době vrátí, ač s ní chtěl naložit jako s vlastní, nejde o zpronevěru podle § 206 TrZ, nýbrž o podvod podle § 209 TrZ. popřípadě, že obviněný nepřevzal oblek, plášť a peníze od jejich vlastníků v úmyslu, že s nimi naloží způsobem podle převzatého závazku, tedy věci i peníze do určité doby vrátit, a pokud se nerozhodl teprve dodatečně, že věci a peníze zpeněží, že s nimi tedy naloží proti vůli dotyčných vlastníků jako kdyby byly jeho vlastní, nýbrž od samého počátku předstíral, že je vrátí, ač měl v úmyslu si je od samého počátku ponechat a poškodit vlastníky tím, že je uvede v omyl, naplní tak skutkovou podstatu trestného činu podvodu podle § 209 TrZ, a nikoliv skutkovou podstatu trestného činu zpronevěry podle § 206 odst. 1 TrZ.⁵⁷

O trestný čin zpronevěry podle § 206 rovněž nejde, jestliže dlužník použije vypůjčené peníze k jinému účelu než je ten, který uvedl věřiteli jako účel půjčky. Měl-li takový dlužník v době, kdy si peníze půjčoval, úmysl je nevrátit, může jít jediné o trestný čin podvodu podle § 209 odst. 1 trz. Po subjektivní stránce je třeba úmyslu.⁵⁸

⁵⁶ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 592 a násl.

⁵⁷ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 1818, 1823

⁵⁸ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 595 a násl.

5.2 Pachatel trestného činu podvodu, pojistného podvodu a úvěrového podvodu

5.2.1 Osoba pachatele obecně

Pachatelem trestného činu je trestně odpovědná fyzická osoba, která bezprostředně spáchala trestný čin.⁵⁹ Pachatel je subjektem trestného činu, tedy osobou, jež svým jednáním uskutečnila všechny znaky trestného činu ve smyslu § 22 odst. 1 TrZ. Za pachatele je třeba rovněž považovat i účastníka na trestném činu a rovněž osobu, která trestný čin připravovala (§ 20 TrZ) nebo se pouze o něj pokoušela (§ 21 TrZ). Z tohoto vyplývá, že pachatel může vykonávat trestnou činnost sám, jež je popsána v příslušné zvláštní části trestního zákona, pak se jedná o pachatele na dokonaném trestném činu. Pachatel přípravy či pokusu je osobou, která připravuje nebo se alespoň pokouší o činnost popsanou ve zvláštní části trestního zákona. Jestliže má jednání pachatele zároveň znaky účastenství podle § 24 TrZ, bude trestně odpovědný pouze jako pachatel.

Náš trestní zákoník nezná jednotný pojem pachatele, ale odlišuje pachatelství a účastenství.⁶⁰ Účastenství se posuzuje spolu s návodem a pomocí, jako i organizátorství podle § 24 TrZ, resp. spolupachatelství podle § 23 TrZ, u kvalifikovaných forem trestní součinnosti dvou či více osob. Spolupachatelství přitom předpokládá spáchání činu společným jednáním a úmysl k tomu směřující. Organizátorství, návod a pomoc se posuzují jako účastenství podle § 24 TrZ jen tehdy, pokud pachatel hlavní trestný čin dokonat nebo se o něj alespoň pokusil. Nedospěl-li hlavní pachatel ani do stadia pokusu, může u organizátora, návodce či pomocníka přicházet v úvahu trestní odpovědnost za přípravu k trestnému činu ve smyslu § 20 TrZ. Nutno podotknout, že pokud trestný čin pachatel páchal současně jako účastník, může být tato skutečnost v konkrétním případě posouzena jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo jako obecně přitěžující okolnost.

Obecně je subjektem (pachatelem) pouze fyzická osoba, která v době trestného činu dovršila patnáctý rok života a je přičetná. Podle § 25 TrZ pak ten, kdo v době spáchání

⁵⁹ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 180 a násl.

⁶⁰ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 302 a násl.

trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný. Trestní odpovědnost nastává dnem, který následuje po patnáctých narozeninách. Plná trestní odpovědnost je vázána na dosažení věku osmnácti let. Podle § 26 TrZ pak současně za trestný čin není trestně odpovědný ten, kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. O vyloučení přičetnosti jde tehdy, když duševní porucha zbavuje postiženou osobu schopnosti rozpoznávací nebo ovládací. Přičetnost je vždy posuzována vzhledem k době spáchání trestného činu a se zřetelem k povaze trestného činu.

České trestní právo je založeno na individuální odpovědnosti fyzických osob. Kde ze zákona nevyplývá něco jiného, může být pachatelem trestného činu kdokoliv, kdo je trestně odpovědný, tedy občan České republiky, cizí státní příslušník, ale i osoba bez státní slušnosti. V případě vyžaduje-li trestní zákon v některém konkrétním ustanovení určitou zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení pachatele, omezuje tím okruh osob, které se mohou dopustit takového trestného činu, a proto jde o takové trestné činy s omezeným okruhem pachatelů. U některých trestných činů se však právě vyžaduje zvláštní vlastnost pachatele, jeho zvláštní způsobilost či postavení. Jedná se podle § 114 TrZ o konkrétní či speciální subjekt trestných činů, jež jsou znakem skutkové podstaty trestných činů.

Konkrétní subjekt můžeme pak definovat jako subjekt, kterým je pachatel, u kterého trestný čin požaduje zvláštní vlastnost, např. u trestného činu zvýhodňování věřitele. Speciální subjekt je osoba, pachatel, u kterého trestný čin vyžaduje zvláštní způsobilost nebo postavení.

V oblasti hospodářských trestných činů se vyskytuje zpravidla konkrétní subjekt, kterým je pachatel se zvláštní vlastností. Je to například dlužník u trestného činu zvýhodňování věřitele podle § 223 TrZ či trestného činu poškozování věřitele podle § 222 TrZ.

Speciálním subjektem je vždy pachatel se zvláštní způsobilostí nebo se zvláštním postavením, jedná se např. o úřední osobu podle § 127 nebo o znalce u trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku podle § 346 TrZ.⁶¹

Nový trestní zákoník rovněž upravuje, že v případě, kdy je konkrétním nebo speciálním subjektem právnická osoba, stačí, že zvláštní vlastnost, způsobilost nebo postavení jsou dány u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná. Z daného vyplývá, že fyzická osoba, která za právnickou osobu jednala, ač sama nevykazuje znaky konkrétního nebo speciálního subjektu, bude při spáchání trestného činu (jenž vyžaduje takový subjekt), považována za konkrétní nebo speciální subjekt, pokud je zvláštní vlastnost, způsobilost či postavení dána pouze u právnické osoby. I zde však platí, že pachatel musí zaviněně naplnit všechny znaky určitého trestného činu.⁶²

Pachatelem je i tzv. nepřímý pachatel, který jako nástroje pro spáchání trestného činu užije živý nástroj⁶³, tedy osobu o které lze konstatovat, že sama není právně odpovědná buď vůbec, např. jde o nepřičetnou osobu nebo dítě, nebo se jedná o osobu, jež nejedná zaviněně, např. osoba jednající v omylu či na rozkaz osoby oprávněné rozkazy vydávat.

Z případů nepřímého pachatelství mohou mít u trestných činů souvisejících s hospodářskou kriminalitou význam zejména případy, kdy nepřímý pachatel:

- a) donutil jinou osobu fyzickým násilím k činu nebo pod pohrůzkou fyzického násilí k činu, který má vnější znaky trestného činu, např. sám nebo za pomoci členů vymáhající agentury nebo své ochranky donutí podnikatel svého dlužníka či nějakou jinou osobu násilím ke spáchání podvodného jednání podle § 209 TrZ včetně toho, že mu vedou ruku při podpisu důležitých dokumentů, jimiž je trestný čin podvodu spáchán;

⁶¹ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 2959, 2962

⁶² Šámal P., Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného, Bulletin advokacie, č. 10/2009, str. 34

⁶³ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 288 a násl.

- b) úmyslně užil k dosažení svých cílů osoby, která pro skutkový omyl (§ 18 TrZ) nemohla porozumět významu svého jednání, a není proto vinna, anebo osoby jednající z nedbalosti, např. účetního při páchání trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ nebo trestného činu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 TrZ;
- c) zneužil-li osoby, která nejedná ve specifickém úmyslu nebo z pohnutky, kterou předpokládá skutková podstata trestného činu, resp. jedná v tomto směru v omylu, např. nepřímý pachatel navede jiného, aby mu vyrobil padělané peníze údajně ke sběratelskému účelu, zatímco sám jedná v úmyslu udat je jako pravé, o čemž však navedená osoba neví. V daném případě bude nepřímý pachatel trestný pro udávání padělaných a pozměněných peněz podle § 235, zatímco výrobce padělaných peněz jen pro trestný čin padělání a pozměňování peněz podle § 233 odst. 1 TrZ .
- d) donutil jiného k jednání pohrůzkou, pokud donucený není sám odpovědný pro krajní nouzi, např. podnikatel donutí svého obchodního partnera vážně míněnou pohrůzkou usmrcení ke spáchání majetkového trestného činu, aby měl na vrácení dluhu; u obchodního partnera musí být splněny podmínky krajní nouze dle § 28 TrZ, jinak by byl trestný za spáchání takového trestného činu a podnikatel by byl trestný za návod nebo jinou formu trestné součinnosti. Neboť pachatel při krajní nouzi si je vědom existence těchto objektivních podmínek a má vůli za jejich existence jednat.⁶⁴

Na základě uvedených případů je možné dovodit, že tzv. „živý nástroj“ není buď vůbec trestně odpovědný, a to buď pro nepříčetnost (§ 26 TrZ), pro nedostatek věku (§ 25 TrZ) nebo pro omyl (§§ 18,19 TrZ) nebo není odpovědný pro možnost spáchání příslušného trestného činu. Podle § 15 TrZ se pak úmysl nepřímého pachatele musí vztahovat ke skutečnosti, že využívá ke spáchání trestného činu nepřímého nástroje, tedy osobu nepříčetnou či trestně neodpovědnou pro nedostatek věku, používá ke spáchání

⁶⁴ Jelinek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 242

trestného činu osoby, která pro skutkový omyl nemohla porozumět významu svého jednání, donutil jinou osobu fyzickým násilím nebo pod pohrůzkou fyzického násilí k činu, jež má vnější znaky takového činu, zneužil svého práva dávat rozkazy, zneužil k dosažení svých cílů osoby jednající kulpózně. Nepřímý pachatel je trestně odpovědný za úmyslný trestný čin, který prostřednictvím živého nástroje spáchal.⁶⁵

5.2.2 Osoba pachatele u trestného činu úvěrového podvodu

Pachatelem trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1 TrZ spáchaným sjednáním úvěrové smlouvy může být pouze strana takové smlouvy, což je dlužník nebo fyzická osoba jednající za věřitele. V podstatě pachatelem tak mohou být fyzické osoby na obou stranách tohoto smluvního vztahu. V praxi bude pachatelem zpravidla právě dlužník, ne vždy tedy osoba, která se dlužníkem stává teprve v okamžiku, pokud úvěr čerpá a má jej podle smlouvy povinnost vrátit a zaplatit sjednané úroky.⁶⁶

V případě věřitele, právnické osoby (zpravidla banky), tedy osoby, která peněžní prostředky, k jejichž poskytnutí se zavázala, skutečně poskytla, by mohlo jít o trestní odpovědnost jen u fyzických osob při sjednávání úvěrové smlouvy, která může uvádět některé nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje o podmínkách plnění úvěrové smlouvy, nebo může zamlčet některé podstatné údaje např. ze všeobecných úvěrových podmínek, které jsou součástí úvěrové smlouvy.

Pokud jde o spáchání činu v souvislosti s poskytováním subvence či dotace, může být pachatelem její příjemce, který ji použije bez souhlasu oprávněné osoby na jiný než předem sjednaný účel, tedy žadatel - fyzická osoba či oprávněný zástupce právnické osoby, která za právnickou osobu jedná, která konkrétní žádost o poskytnutí subvence či dotace vyplňuje nebo sepisuje a přitom uvede v žádosti nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí.

Osoba, která účastníku úvěrové smlouvy opatří potřebné nepravdivé podklady, může být pouze pomocníkem ve smyslu § 24 odst. 1 písm. c) TrZ⁶⁷, přičemž pomoc je

⁶⁵ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 204, 209, 304,

⁶⁶ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 592 a násl.

⁶⁷ Jelínek, J.: Trestní právo hmotné - zvláštní část, Leges, s.r.o., Praha 2009, str. 604

dokonána až v okamžiku, kdy se pachatel - účastník smlouvy o čin alespoň pokusí. Jednání této osoby je pak možné kvalifikovat jako pomoc k trestnému činu úvěrového podvodu podle § 24 odst. 1 písm. c) TrZ k § 211 odst. 1 TrZ, přičemž se vychází z tzv. akcesority účastenství, zejména z § 24 odst. 1 TrZ, ze kterého plyne, že pro trestnost účastníka podle § 24 TrZ se předpokládá nejen dokonané organizování, návod a pomoc, ale i to, že trestný čin, na němž se účastník podílel, byl dokonán či dosáhl aspoň fáze pokusu trestného činu. V případě, nedojde-li alespoň k pokusu trestného činu ze strany hlavního pachatele, není jednání uvedené v § 24 odst. 1 písm. a) až c) trestné. Do té doby nelze hovořit ani o účastníkovi na trestném činu, neboť tím se ta která osoba stává až v okamžiku, kdy dojde k pokusu, resp. k dokonání trestného činu hlavním pachatelem, protože kde není trestný čin, nemůže být ani účastník u něj.⁶⁸

Pachatelem trestného činu podle § 211 odst. 2 TrZ je v případě účelového úvěru zásadně dlužník, který použije takový úvěr bez souhlasu věřitele na jiný než předem v úvěrové smlouvě sjednaný určený účel, v případě účelové subvence či dotace pak pouze její příjemce, který ji užije na jiný než určený účel bez souhlasu oprávněné osoby. Trestní zákon zde sice pachatele jako dlužníka či příjemce dotace nebo subvence neoznačuje, ale ze vzájemného vztahu věřitele či oprávněné osoby na straně jedné a dlužníka či příjemce dotace na straně druhé lze dovodit, že vždy se bude jednat o konkrétní subjekt ve smyslu § 114 odst. 1 TrZ, u právnických osob je pak třeba použít ustanovení § 114 odst. 2 TrZ.

5.3 Trestná činnost akcionářů, managementu a zaměstnanců bank

Zákon č. 21/1992 Sb. o bankách upravuje zvýšenou odpovědnost jejich vrcholového managementu. Jde o striktní odpovědnost vrcholového managementu banky zařazením § 8a do BankZ, tedy podstatné zpřísnění odpovědnosti členů představenstva banky vůči věřitelům banky v situaci, kdy banka není schopna plnit své splatné závazky v důsledku porušení svých povinností ze strany členů statutárního orgánu banky.

⁶⁸ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 282-286, 287, 1865

S ohledem na standardní činnosti v bankovním sektoru půjde o následující:

- a) poskytování úvěrů svým akcionářům a subjektům s nimi ekonomicky spjatými, též třetím osobám, které mají zvláštní vztah k příslušné bance, v daných případech nedojde ke splacení takto poskytnutých úvěrů;
- b) takzvané nadhodnocení zástav, tj. takových co zajišťují poskytnuté úvěry, s tímto souvisí trestná činnost vztahující se ke znaleckým posudkům;
- c) nákup či jiná forma získávání nekvalitních cenných papírů pro banku, nákup dalších aktivit za nepřiměřené ceny;
- d) sjednávání nevýhodných smluv v neprospěch banky, jde především o smlouvy týkající se převodu bankovních aktiv za sjednané ceny výrazně pod jejich tržní hodnotou, také smlouvy o správě části portfolia cenných papírů;
- e) úmyslné nevymáhání již splatných pohledávek za třetími osobami, obchodními společnostmi, které jsou spjaty s akcionáři či managementem banky;
- f) nevýhodné splacení úvěru prostřednictvím dalšího úvěrování, též úmyslné použití úvěrů účelově určených v rozporu se sjednanými podmínkami v úvěrové smlouvě
- g) úmyslné zkreslování účetních výkazů, stejně tak fiktivní vylepšování hospodářských výsledků banky.⁶⁹

Taková uvedená jednání se uskutečňují převážně v rámci obchodního či finančního práva. Složitost posouzení spočívá v tom, že zdaleka ne vždy je možné přesně určit, kdy takové jednání překročilo pravidla obezřetného podnikání. Pochopitelně též, kdy takové jednání již má za cíl poškozování konkrétního subjektu. Mnohdy je složité až nemožné zjistit, jaké jednání a především s jakým záměrem konkrétní osoba či osoby uskutečnili. Zda jim to jejich postavení umožňovalo, jestli vůbec nějakou povinnost uloženou jim

⁶⁹ Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P., Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011

zákonem, nebo jiným předpisem porušili a přitom kdo a jak byl takovým jednáním obohacen, nebo zda vůbec došlo ke škodě.⁷⁰

Tak se stává, že výše uvedeným způsobem dochází ke zhoršení, především finančních, ukazatelů bank. Jde zejména o solventnost, ale též o likviditu konkrétní banky. Prakticky to znamená, že pořízená aktiva se bance nevracejí, ale zároveň nepřinášejí výnosy. Mnohdy jejich splatnost bývá sjednávána na nepřiměřeně dlouhou dobu. Poté může nastat situace, že banky nejsou schopny takováto aktiva změnit na hotovost, případně na jiná likvidní aktiva, a tak se mohou dostat do situace, že nejsou schopny dostát závazkům vůči vlastním vkladatelům. Toto jsou jedny z praktik vedoucích ke snížení likvidních aktiv a mající za následek, též mnohdy ztrátu platební schopnosti banky.

Takovéto postupy též mají za následek účetní ztráty, které snižují reálnou hodnotu vlastního kapitálu a vedou k poklesu kapitálové přiměřenosti.

Zde se právě projevuje zneužívání oprávnění členů orgánů banky a managementu banky. Tak dochází k tomu, že jsou vlastně nepřímo poškozováni vkladatelé a akcionáři, případně někteří z nich.

5.3.1 Poskytování úvěrů vlastním akcionářům

Pokud banka poskytne úvěr svým akcionářům je v této činnosti omezena zejména ustanoveními § 15 a § 18, § 19 až § 20 BankZ a ustanoveními § 2, kterými se bankám stanoví omezení a podmínky pro některé druhy úvěrů a investic do majetkových účastí.

Podle § 18 odst. 1 BankZ banka nesmí provádět s osobami, které k ní mají zvláštní vztah, okruh těchto osob je vymezen v § 19 BankZ, obchody, které vzhledem ke své povaze, účelu nebo riziku by nebyly provedeny s ostatními klienty. Zákon v § 9 BankZ specifikuje osoby, které mají k bance zvláštní vztah, přičemž se jedná o členy statutárního orgánu a vedoucí zaměstnance banky, členy dozorčí rady, právnické osoby mající kontrolu nad bankou, osoby blízké členům statutárního orgánu, dozorčí rady, vedoucím

⁷⁰ Fryšták, M.: Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe, Key Publishing, Ostrava 2007

zaměstnancům banky a osobám majícím kontrolu nad bankou, právnické osoby, ve kterých některá z výše zmiňovaných osob má kvalifikovanou účast, členové bankovní rady ČNB a právnické osoby, nad kterými má banka kontrolu. Zákon o bankách přitom na rozdíl od obecné úpravy vztahující se na akciové společnosti obsažené v § 196a ObchZ nevyžaduje k realizaci takových bankovních obchodů předchozí souhlas valné hromady.⁷¹

Výše uvedené omezení stanovená v § 18 odst. 1 BankZ doplňuje ustanovení v § 18 odst. 2 BankZ, které stanoví, že v případech v něm uvedených totiž smí banka poskytnout úvěr nebo zajištění závazku jen, rozhodne-li o tom statutární orgán na základě rozboru příslušného bankovního obchodu a finanční situace žadatele. Změna zákona o bankách pozdější úpravou přitom výslovně stanovila, že podle § 18 odst. 3 BankZ se pro banky nepoužije ustanovení obchodního zákoníku o konfliktu zájmů upravující poskytování úvěrů, půjček a zajišťování závazků akciové společnosti, tedy ustanovení § 161e, § 161f a § 196a ObchZ. Tím se odstranily interpretační problémy vztahu těchto ustanovení.⁷²

Podle BankZ jsou banky povinny dodržovat pravidla úvěrové angažovanosti na individuálním a konsolidovaném základě, jsou povinny udržovat trvale svou platební schopnost v české měně i cizích měnách na individuálním a konsolidovaném základě a za tím účelem jsou povinny dodržovat stanovená pravidla likvidity a bezpečného provozu.⁷³ Omezení a podmínky pro některé druhy úvěrů jsou stanoveny v zájmu trvalého udržení platební schopnosti banky (§ 14 BankZ).

V této souvislosti je nutné uvést i ustanovení § 12 odst. 2 BankZ, kde je stanoveno, že banka nesmí uzavírat smlouvy za nápadně nevýhodných podmínek pro banku, zejména takové, které zavazují banku k hospodářsky neodůvodněnému plnění nebo plnění zjevně neodpovídajícímu poskytované protihodnotě. Smlouvy uzavřené v rozporu s tímto ustanovením jsou neplatné.

⁷¹ Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P., Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011

⁷² Štenglová I., Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník, Komentář, 13. Vydání, Praha, C. H. BECK, 2010

⁷³ Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P., Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011

Právě poskytování úvěrů některým akcionářům banky nebo společností s nimi spjatými může směřovat k tomu, aby byly z banky odčerpávány likvidní prostředky v rozporu s ustanovením § 14 BankZ, čímž může dojít ke ztrátě likvidity banky a tím i ke zmaření uspokojení věřitelů banky, zejména pak drobných vkladatelů a to v důsledku zcizení anebo odstranění části jejího majetku. Takové jednání by bylo možné kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 222 TrZ. Tento trestný čin patří mezi trestné činy s omezeným okruhem pachatelů ve smyslu § 114 odst. 1 TrZ. Z povahy věci totiž vyplývá, že se jej může dopustit jen dlužník. V obchodních vztazích jsou ovšem dlužníky rovněž právnické osoby, tedy i banky, které jako takové samy nejednají, ale jednájí prostřednictvím konkrétních fyzických osob, především členů svých statutárních orgánů. Pouze tyto fyzické osoby, nikoliv osoby právnické, se mohou dopustit trestného činu poškozování věřitele.⁷⁴ Jestliže zákon stanoví, že pachatel musí být nositelem zvláštní vlastnosti, jak je tomu v ustanovení § 222 TrZ, postačí, že taková vlastnost je dána u právnické osoby, jejímž jménem pachatel jedná.

V případě kdyby poskytování úvěrů některým akcionářům banky nebo s nimi spřízněným osobám mělo kvůli špatné návratnosti úvěrů za následek způsobení škody na majetku banky, lze ve vztahu k členům statutárních orgánů uvažovat o trestném činu porušování povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ. Základním předpokladem aplikace tohoto ustanovení přitom bude úmyslné porušení statutárními orgány převzaté povinnosti spravovat majetek banky. Vyloučen přitom není ani postih členů představenstva banky, jejichž povinnost spravovat majetek s péčí řádného hospodáře vyplývá přímo z § 194 odst. 5 a 6 ObchZ. Jiné osoby, které takovou povinnost nemají, mohly by být postiženy za některou z forem účastenství na trestném činu podle § 222 TrZ, zejména za návod nebo pomoc.

⁷⁴ To ovšem neznamená, že by v takovém případě nepřicházel v úvahu trestněprávní postih jak ředitele pobočky, tak i toho pracovníka banky, který padělal potřebné doklady. V praxi by mohlo jít zejména o postih za trestný čin čin porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ. S přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu však nelze vyloučit ani použití kvalifikace takového jednání jako trestných činů poškozování věřitele podle § 222 TrZ či zvýhodňování věřitele § 223 TrZ, případně i dalších trestných činů. (Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 1860)

5.3.2 Nereálné ohodnocení, resp. nadhodnocování zajišťovacích instrumentů

Veškeré bankovní ústavy v České republice, jejichž hlavní náplň podnikatelské činnosti tvoří poskytování úvěrů fyzickým a právnickým osobám požadují, aby pohledávky vyplývající z těchto jednotlivých úvěrových smluv byly řádně dle standardních bankovních pravidel zajištěny pro případ, že dluh, který jim odpovídá, v případě nebude-li včas splněn, bude uspokojen ze zástavy ve smyslu příslušných ustanovení občanského zákoníku.⁷⁵

Zástavní právo není samozřejmě jediným ze zajišťovacích prostředků, kterými lze posílit věřiteli možnosti k dosažení plnění závazku, neučiní-li tak dlužník dobrovolně. Zákon dává v tomto směru na výběr osobní jištění prostřednictvím ručitele, směnky či bankovní záruky. Ovšem zástavní právo jako takové se ve vztahu k dlužníkům značně osvědčilo, neboť se jedná o jakousi právní závadu, jež lpí po určitou dobu na zatíženém určitém objektu, která jako faktická vada věci doprovází oprávnění původního i kteréhokoli dalšího vlastníka dané věci. Zajištění v podobě zástavního práva stimuluje dlužníka k řádnému a včasnému splnění závazku, je-li tedy dlužník zároveň zástavcem, hrozí v případě prodlení se splněním dluhu postih dlužníkova majetku ve smyslu realizace zajišťovacích instrumentů, kterými je věřitelova pohledávka zajištěna.

Zde je na místě pouze připomenout, že ve smyslu § 153 ObčZ se zástavou rozumí věc movitá nemovitá nebo i soubor věcí, pohledávka či jiná majetková hodnota, pokud to její povaha připouští, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví. Bankovní ústavy využívají jako nejčastější zajišťovací prostředek svých pohledávek věci nemovité. A právě v souvislosti s nemovitostmi velice často dochází k různým situacím s využitím řady specifických postupů, při kterých asistuje znalec, někdy pak dochází bez jeho zasloužení do věci k situacím, jimiž se zabývá hospodářská kriminalita.

5.3.3 Znalecký posudek jako prostředek ke spáchání úvěrového podvodu

Znalecké posudky slouží ke specifikaci nemovitostí, k ocenění majetkové hodnoty, jež má sloužit jako zástava k zajištění pohledávek vyplývajících z úvěru poskytnutého

⁷⁵ Švestka, J., Spáčil, J. a kol.: Občanský zákoník – komentář I. a II., 2. Vydání, C.H. Beck 2009, Praha

bankou. Existují případy, kdy klient žádající zejména v minulých letech o úvěr přinesl znalecký posudek s oceněním určité nemovitosti, která je ve znaleckém posudku ze strany znalce označena jako nemovitost velmi kvalitní, z fotografií uvedených ve znaleckém posudku je na první pohled patrné, že její skutečná tržní cena odpovídá tržní ceně vyčíslené ve znaleckém posudku. Odpovědný pracovník banky, který by měl posoudit správnost znaleckého posudku i to, na základě jakého zadání byl zpracován, poskytne úvěr, přičemž nemovitost sloužící jako zajištění k úvěru, která ještě před několika lety byla v dokonalém stavu a byla odhadnuta na několik milionů korun je v současnosti ve stavu naprosto nelikvidním a bez reálné hodnoty. V horším případě jsou i takové případy, kdy předmět zástavy vůbec neexistoval nebo měl takové právní vady, které znalecký posudek vůbec neuváděl.

Na základě výše uvedeného je patrné, že v praxi se běžně stává, že takové nadhodnocení zástav, ze strany příslušného znalce, ať už učiněné úmyslně nebo z nedbalosti, popřípadě nedostatku vlastní odborné způsobilosti, se včas nezjistí a úvěr se přesto poskytne.

S uvedeného případu lze pozorovat, že právě znalecké posudky stojí na počátku trestné činnosti u některých trestných činů později kvalifikovaných jako podvody podle § 209 TrZ nebo ještě častěji jako úvěrové podvody podle § 211 TrZ, kdy jsou znalecky oceňovány určité movité věci, ale zejména nemovitosti jako budoucí zástavy, a tyto znalecké posudky slouží k vylákání úvěrů, které pak nejsou spláceny. Známý je případ oceňování drahých kamenů, které posloužily jako zástavy při mnoha milionových úvěrech poskytovaných bankami, přestože jejich skutečná hodnota byla reálně stanovena pouze ve zlomcích částek, na jaké byly tyto drahé kameny původně oceněny.

Nejvýraznější oblastí, ve které dochází k výraznému předkládání nepravdivých znaleckých posudků jsou případy oceňování nemovitostí, a to zejména různých zchátralých zámků, továren, vilek, které často posloužily jako zástavy u řady úvěrů u domácích i zahraničních bank, které nikdy pak nebyly spláceny. Nejen u bank se lze setkat s touto činností, podobně je tomu rovněž u pojistných podvodů, kdy pachatelé používají znaleckých posudků při oceňování továren, pivovarů, hotelů, jiných provozoven, které později za zvláštních okolností vyhoří, spadnou či dojdou jiné záhadné úhony a vůči pojišťovně je uplatňován nárok i plnění z pojistné smlouvy.

Trestní zákoník upravuje trestní odpovědnost znalce přímo v ustanovení § 346 TrZ o trestném činu křivé výpovědi a nepravdivém znaleckém posudku. Trestného činu se dopustí znalec, který podá nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek.

Zákon zde stanovil trest odnětí svobody až na tři léta nebo zákaz činnosti, a bylo-li touto činností způsobena značná škoda nebo spáchal-li takový čin v úmyslu jiného vážně poškodit v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy nebo způsobit jinou vážnou újmu, byl stanoven trest odnětí svobody na dvě léta až deset let.

Znalci, kteří při záměrném přeceňování hodnoty znalecky odhadovaných věcí a jiných hodnot jednali na žádost nebo v dohodě s osobami připravujícími nebo páchajícími podvodné vylákání úvěrů, naplňovali tedy podle formy své součinnosti buď znaky spolupachatelství ve smyslu § 23 TrZ, pokud jejich jednání spočívající ve vypracování nepravdivého posudku mohlo být zahrnuto pod společné jednání, kdy jejich jednání bylo alespoň článkem řetězu společného jednání s ostatními spolupachateli, přičemž i jejich činnost musela směřovat k přímému vykonání trestného činu tak, aby všechna jednání ve svém celku tvořila skutkovou podstatu trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 TrZ či trestného činu podvodu podle § 209 TrZ, nebo spíše ve formě návodu či pomoci. Podle judikatury je pojem spolupachatelství vykládán tak, že není třeba, aby se všichni spolupachatelé podíleli na trestné činnosti stejnou měrou, ale stačí i přispění k trestné činnosti, pokud je vedeno stejným úmyslem jako činnost dalších spolupachatelů a tvoří složku děje, tvořícího ve svém celku trestné jednání. V případě, že by znalec, který by navedl jiné osoby ke spáchání takového trestného činu, tedy vzbudil v pozdějším pachateli či pachatelích rozhodnutí spáchat trestný čin úvěrového podvodu podle § 211 TrZ či trestného činu podvodu podle § 209 TrZ za pomoci nepravdivého znaleckého posudku, byl by trestný jako návodce ve smyslu § 24 odst. 1 písm. b TrZ.

Pokud by se však pachatelé o vlastní trestný čin, ke kterému směřovala návod či pomoc, ani nepokusili a jednání by zůstalo ve stadiu přípravy, byl by znalec trestný pouze za přípravu podle § 20 odst. 1 TrZ trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 TrZ či trestného činu podvodu podle § 209 TrZ, ta je však trestná pouze k zvlášť závažným úmyslným trestným činům vymezeným v § 59 odst. 2 TrZ, kterými jsou trestné činy v § 14 odst. 3 TrZ a ty úmyslné trestné činy, na něž zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let. Proto by přicházel v úvahu jeho trestní postih

pouze pro přípravu k trestnému činu úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1, 4, 5 TrZ, popřípadě k trestnému činu podvodu podle § 209 odst. 1, 5, TrZ.

K rozlišení přípravy a pokusu u trestného činu podvodu v souvislosti se znaleckým posudkem je vhodné zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu. Daný případ spočívá v tom, že znalec požádaný určitým podnikem o ocenění předmětných nemovitostí, jež tento podnik hodlal koupit od manželů XY, ocenil předmětné nemovitosti úmyslně částkou značně překračující platné předpisy o oceňování nemovitostí a jen pro okolnosti nezávislé na vůli obviněného znalce nedošlo k podpisu kupní smlouvy s cenou vysoce přemrštěnou a ke škodě na majetku v socialistickém vlastnictví.⁷⁶ Zde je možné spatřovat určitou analogii v jednání dnešních znalců, kteří ve svých posudcích úmyslně přeceňují nemovitosti a posudek je poté předán ze strany žadatele o úvěr určité bance, čímž je tato uváděna v omyl a k její škodě je snaha o obohacení sebe a žadatele o úvěr. V případě nedojde-li k poskytnutí úvěru ze strany banky z nějakých objektivních příčin nezávislých na vůli obviněného, měla by taková forma jednání být posuzována jako trestný čin pokusu k trestnému činu podvodu dle § 209 TrZ, neboť uvedení v omyl je znakem skutkové podstaty trestného činu podvodu. Obviněný totiž začal provádět jednání, jež se dá charakterizovat jako jednání bezprostředně směřující k dokonání trestného činu podvodu ve smyslu § 21 odst. 1 TrZ.

Z rozhodnutí soudu rovněž vyplývá, že jestliže znalec ve svém posudku některé položky nadhodnotil úmyslně a jiné pouze z nedbalosti, nelze mu v rámci těžšího následku u úmyslného trestného činu přičítat položky nadhodnocené z nedbalosti, neboť škoda takto vzniklá byla způsobená jiným jednáním a není v příčinné souvislosti (kauzální nexus) s jeho úmyslným jednáním.

Nadhodnocené zástavy jsou prostředkem k tomu, aby byl od banky vylákán úvěr za okolností, za nichž by banka jinak úvěr neposkytla nebo vůbec neměla poskytnout. Ze zvláštní části trestního zákoníku je nutno připomenout formulaci skutkové podstaty trestného činu nazvaného křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek. V § 346 TrZ je upravena trestní odpovědnost znalce za případy, kdy podá nepravdivý, hrubě zkreslený nebo neúplný znalecký posudek pro jakékoliv účely, např. v souvislosti s oceňováním

⁷⁶ Srov. Rozhodnutí NS č. 26/1985 Sb. rozh. tr.

nemovitostí jako předmětu zástavy při poskytování bankovního úvěru nebo pro účely jejího vkladu do základního kapitálu obchodní společnosti. Prakticky to znamená, jak uvádí učebnice prof. Jelínka, tři základní varianty tohoto trestného jednání: odst. 1 podání nepravdivého, hrubě zkresleného nebo neúplného znaleckého posudku, odst. 2 písm. a) uvedení nepravdy o okolnosti, která má podstatný význam pro rozhodnutí nebo pro zjištění vyšetřovací komise PS P ČR, nebo odst. 2 písm. b) zamlčení takové okolnosti. Jednou z podmínek posledních dvou variant je zamlčení či uvedení nepravdy, která má podstatný význam pro rozhodnutí.⁷⁷

5.3.4 Nezajištěné či nedostatečně zajištěné úvěry

Velké problémy bankám nepřinášejí pouze nadhodnocené zástavy za či bez účasti znalců, ale i nedostatečně zajištěné úvěry od samého počátku existence úvěrového vztahu a poskytnutí finančních prostředků. Nesetkal jsem se s případem, kdy o úvěr byla požádána a úvěr obdržela osoba, která jej zajistila zástavním právem k nemovitosti, které by zjevně nesplňovalo podmínky pro to, aby mohlo reálně plnit funkci zástavy. Ovšem musím konstatovat, že k těmto praktikám zpravidla docházelo v době počátku existence bankovního systému na začátku devadesátých let, kdy banky přijímaly do zástavy velice často neperspektivní věci movité a rovněž věci nemovité, u kterých banky souhlasily i se zřízením zástavního práva v druhém pořadí, tedy s tím, že daná nemovitost je již ve prospěch někoho zastavena, který byl pak v případě její realizace upřednostněn.

Těmto osobám a zřejmě ani představitelům bank nepřišlo vůbec zvláštní ručit stále stejným majetkem, používat falešné dokumenty např. padělané výpisy z katastru nemovitostí. Je zřejmé, že na realizaci těchto operací se musí podílet vždy větší množství osob, takže vzhledem k jejich provázanosti by se dalo posuzovat jejich jednání jako případy páchané organizovanými skupinami. Do skupiny těchto osob takto realizujících tyto operace mohou patřit i soudní znalci, kteří předmětné nemovitosti či movitosti sloužící jako zástavu nepřiměřeně ocení. Samozřejmě provádění těchto transakcí je vždy spojeno nebo spíše v minulosti bylo vždy spojeno s předáváním určitých nemalých provizí představitelům bank, obchodním pracovníkům, které celou transakci prováděli či zastřešovali. S jistotou lze tvrdit, že nedostatečně zajištěné úvěry by nebyly v řadě případů poskytnuty, pokud by to neumožňovala špatná odborná způsobilost pracovníků

⁷⁷ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné – zvláštní část, Leges, s.r.o. 2010, Praha, str. 778

bank, nebo kdyby řada z nich nebyla nějak hmotně zainteresována na těchto, pro banku nevýhodných, úvěrových operacích.⁷⁸ Právě nesplacené mnohamilionové úvěry, které banky poskytly bez dostatečných záruk, v řadě případů zavinily jejich pád.

Nelze se pak divit, že osoba, které byl úvěr poskytnut za těchto podmínek, jej nesplácí a předpokládá, že banka se bude uspokojovat ze zástavy, přičemž tuto osobu nezajímá, že zástava je neprodejná nebo že byla značně nadhodnocena, tudíž nepostačí na pokrytí dluhu vzniklého nesplácením jistiny úvěru s příslušenstvím.

V řadě případů rovněž dochází k tomu, že právnická osoba, které byl poskytnut úvěr i krátce po vyčerpání všech finančních prostředků úvěru zanikla, a to právě z důvodu prohlášení konkurzu na její majetek ze strany příslušného soudu. Samozřejmě k této situaci pravidelně dochází v době, kdy nejsou ze strany dlužníka ve prospěch věřitele - banky - vypořádány závazky vyplývající z úvěru. Zajišťovací práva např. typu zástavního práva, zadržovací práva zanikají zpeněžením věci, která je součástí konkurzní podstaty, která byla majetkem dlužníka, v případě konkurzu úpadce. Věřitelům, tedy rovněž i bankám, zbývá jediné a to přihlásit své pohledávky, které mají za dlužníkem ve smyslu zákona o konkurzu a vyrovnaní do konkurzního řízení a doufat v nějaké uspokojení.

Mnoho úvěrů je rovněž zajištěno směnkami, resp. blanco směnkami, vystavenými dlužníkem - klientem, které ve skutečnosti nejsou schopni pohledávky banky uhradit. Nicméně podobné situace jako jsou nedostatečně zajištěné úvěry či dokonce existující a řádně uzavřené úvěrové smlouvy, jejichž předmětem je poskytnutí úvěru na nějaký podnikatelský účel, přičemž k danému úvěru není však předložen podnikatelský záměr, vedou ke zhoršení likvidity banky v důsledku těchto operací.⁷⁹

5.4 Právní kvalifikace uvedených jednání

S ohledem na shora popsané případy lze uvažovat o několika právních kvalifikacích. Některé formy uvedených jednání jsou postižitelné jako trestné činy úvěrového podvodu podle § 211 TrZ a podvodu podle § 209 TrZ. Takové případy

⁷⁸ Sotolář, A. a kol.: Trestná činnost na českém kapitálovém trhu a v bankovní sféře, svazek 58, Praha 1998

⁷⁹ Banky porušují § 14 BankZ – toto ustanovení upravuje pro banky povinnost dodržovat pravidla obezřetného podnikání za účelem trvalého udržování jejich platební schopnosti

nastanou, podaří-li se prokázat, že již v době uzavření smlouvy o úvěru pachatel věděl, že ho nebude moci splácet a přitom by ho nezískal, kdyby toho, kdo mu jej poskytl, neuvedl v omyl o skutečnostech rozhodných pro jeho poskytnutí. Dojde-li k uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů nebo k zamlčení podstatných údajů při sjednávání samotné úvěrové smlouvy, bude naplněna skutková podstata trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 TrZ.

Jestliže budou naopak při sjednávání výše uvedené smlouvy pravdivě poskytnuty všechny požadované údaje, ale dojde k jiné formě uvádění banky v omyl o rozhodujících skutečnostech v takovém rozsahu, že povedou k poskytnutí úvěru, který by nebyl poskytnut, a ten komu byl úvěr poskytnut, není následně schopen jej splácet, lze toto jednání posoudit jako trestný čin podvodu podle § 209 TrZ, podvodný úmysl v tomto případě směřuje k vylákání úvěru v situaci, kdy by mu nebyl poskytnut, kdyby nedošlo k využití omylu banky. K naplnění zákonných znaků subjektivní stránky trestného činu podvodu podle § 209 TrZ se v tomto případě vyžaduje, aby bylo prokázáno, že pachatel již v době poskytování úvěru jednal v úmyslu získané peníze vůbec nevrátit nebo nevrátit je ve smluvené lhůtě, anebo jednal alespoň s vědomím, že peníze ve smluvené lhůtě nebude moci vrátit a že tím uvádí banku v omyl, aby se ke škodě jejího majetku obohatil. Čin je dokonán obohacením pachatele nebo jiné osoby. Jako pokus trestného činu podvodu podle § 209 TrZ by bylo možno posoudit jak jednání, jímž pachatel poté, co uvedl v omyl odpovědného pracovníka jednajícího za banku, nedokonal obohacení, tak i jednání, jímž se teprve pokusil někoho jiného uvést v omyl.

K naplnění skutkové podstaty trestného činu podvodu podle § 209 TrZ přitom stačí, že pachatel si byl v době uzavření úvěrové smlouvy vědom toho, že nebude moci splnit její podmínky, byť by jinak splácel vše, co mohl splácet. Na to lze usuzovat například z toho, že v dosavadním podnikání měl jen nepatrné zisky, nebo toto bylo prodělečné, a přitom nepřipravil žádný reálný projekt k jeho zefektivnění. Stejně důležité pak může být i zjištění, že získané finanční prostředky vůbec nevložil do obchodní činnosti, ale použil je například na nákup osobního motorového vozidla apod.⁸⁰

⁸⁰ Sotolář, A a kol.: Trestná činnost na českém kapitálovém trhu a v bankovní sféře, svazek 58, Praha 1998

Úmyslné zatajení toho, že má být úvěr použit na realizaci vysoce rizikové operace s nejistým výsledkem, k němuž dojde při sjednávání úvěrové smlouvy, totiž nyní stačí k naplnění skutkové podstaty trestného činu u úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1 TrZ, neboť jde nepochybně o zamlčení podstatného údaje ve smyslu tohoto ustanovení. Stejně tak lze nově postihnout jako trestný čin podle § 211 odst. 2 TrZ také následné použití poskytnutého úvěru na jiný než určený účel.

V této souvislosti je nutné zmínit, že současná právní úprava neumožňuje za trestný čin podvodu podle § 209 TrZ ani trestný čin úvěrového podvodu podle § 211 TrZ postihnout toho, kdo se rozhodne až dodatečně, po získání úvěru, finanční prostředky z úvěru nevrátit. Na základě stávající skutkové podstaty trestného činu podvodu je nutné, aby pachatel měl podvodný úmysl již v době, kdy začíná naplňovat objektivní stránku tohoto trestného činu.

Jako trestný čin podvodu dle § 209 TrZ je možné postihnout případ, kdy osoba, které byl již úvěr poskytnut požádala o u stejného bankovního ústavu o další úvěr, jež byl použit na splácení úvěru původního. Tato operace je prováděna za součinnosti odpovědného pracovníka banky, ředitele pobočky banky, přičemž banka a její statutární orgány jsou uváděny v omyl ohledně povahy a účelu úvěru, který byl použit na splácení úvěru předchozího. V daném případě je škodou na straně banky ušlý zisk, banka nemůže prostředky vyčleněné na poskytnutí účelově určených úvěrů využít, obohacením je pak částka, kterou získá osoba, které byl úvěr poskytnut, jež mu umožní splatit předchozí úvěr, ačkoliv by to jinak nebyl schopen splnit.⁸¹

S ohledem na shora uvedené je třeba uvést, že banky získávají finanční prostředky, se kterými pak dále podnikají, od vkladatelů, přičemž způsob nakládání s těmito finančními prostředky je značně omezen obecně závaznými právními předpisy popsány výše. V případě, pokud jednotliví členové managementu banky tyto finanční prostředky použijí a půjčí je buď sami sobě nebo za nápadně výhodných podmínek svým známým či osobám blízkým a nikoliv na reálné a realizovatelné ekonomické projekty,

⁸¹ Častorál, Z., Ekonomická kriminalita a management, UJAK Praha, 2011

pak je takové jednání třeba posuzovat jako jednání poškozující samotnou banku a její vkladatele.⁸²

Tyto členové statutárních orgánů banky zneužívají majetek banky, který zároveň spravují a nakládají s ním ke škodě banky za účelem osobního obohacení či obohacení někoho jiného. Zákon o bankách č. 21/1992 Sb. jako speciální právní předpis obsahuje úpravu v § 8a, který stanoví, že členové statutárního orgánu, kteří porušili své povinnosti z titulu člena statutárního orgánu banky vyplývající pro ně z právních předpisů nebo stanov, odpovídají společně a nerozdílně za škodu, která vznikne věřitelům banky tím, že v důsledku porušení povinnosti těmito členy statutárního orgánu banka není schopna plnit své splatné závazky. Z tohoto ustanovení je patrné, že se jedná o podstatné zpřísnění odpovědnosti členů představenstva banky vůči věřitelům banky v situaci, kdy banka není schopna plnit své splatné závazky v důsledku porušení povinností členy statutárního orgánu banky - představenstva - z titulu jejich členství v tomto orgánu. Odpovědnost je zde společná a nerozdílná neboli solidární.

V této souvislosti je třeba připomenout obecnou úpravu uvedenou § 194 odst. 5 a 6 ObchZ, která je také založena na solidární odpovědnosti členů představenstva jakékoliv akciové společnosti za škodu s tím, že tito členové představenstva ručí za závazky společnosti společně a nerozdílně, pokud společnost proti členovi představenstva právo na náhradu škody neuplatnila nebo škodu nevymáhala a věřitelé nemohou dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku společnosti za situace, kdy je společnost v podstatě v úpadku.⁸³

Speciální úprava zakotvená v zákoně o bankách je daleko přísnější než obecná úprava v obchodním zákoníku, a to z důvodu, že jejím titulem je jakékoliv porušení povinností členy představenstva z titulu jeho funkce v představenstvu, které má za následek neschopnost banky platit své splatné závazky, v daném případě se jedná o odpovědnost za škodu způsobenou věřitelům banky.

⁸² Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P., Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011

⁸³ Eliáš K. a kol., Kurs obchodního práva, 6. vydání, Praha. C. H. BECK, 2010

Výše zmiňované jednání je pak možné kvalifikovat jako trestný čin porušování povinnosti při správě cizího majetku ve smyslu § 220 nebo § 221 TrZ, který je subsidiární ke vztahu k trestným činům podvodu podle § 209 TrZ a úvěrového podvodu podle § 211TrZ.

Ustanovení výše uvedeného § 220 TrZ se vztahuje na osoby, jimž bylo svěřeno opatrování nebo spravování cizího majetku, přičemž se uplatní tam, kde se těmto osobám nedá prokázat, že by se ve své funkci či ve svém postavení přímo obohatili, ale prokáže se pouze způsobení škody na opatrovaném či spravovaném majetku. Uvážíme-li situaci, kdy byl úvěr poskytnut některým z členů statutárního orgánu nebo managementu banky, který byl oprávněn dle interních předpisů banky oprávněn jednat za banku a po dohodě s žadatelem o úvěr a s vědomím všech skutečností významných pro rozhodnutí o jeho poskytnutí, aniž by tento člen statutárního orgánu nebo managementu banky byl uváděn v omyl, nebylo by možné mluvit o omylu na straně banky jako právnické osoby. Za takových okolností by nepřicházel v úvahu postih za trestný čin podvodu podle § 209 TrZ, a to nejen ve vztahu k pracovníkům banky, ale ani ve vztahu k některému z jejích klientů.

Žadatele o úvěr, jednajícího za výše popsaných okolností v dohodě s odpovědným pracovníkem banky, by bylo možné postihnout za trestný čin úvěrového podvodu ve smyslu § 211 TrZ, jestliže by uvedl nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje při sjednávání úvěrové smlouvy, a popřípadě za určitou formu účastenství na trestném činu porušování povinností při správě cizího majetku podle § 220 TrZ. Zřejmě by se jednalo o organizátorství nebo návod ve smyslu § 24 odst. 1 písm. a), b) TrZ.⁸⁴

Co se týče zaměstnanců banky, trestní zákon je umožňuje postihnout jako spolupachatele trestného činu úvěrového podvodu v případech kdy se tyto osoby spolupodílí na uvedení nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů nebo na zamlčení podstatných skutečností. Jako spolupachatele trestného činu podvodu nebo úvěrového podvodu je totiž možné stíhat jen ty pracovníky banky, kteří se podílejí na podvodném vylákání úvěru žadatelem úvěru, ale nejsou sami oprávněni jednat za banku, tzn. např.

⁸⁴ Chmelík, J., Problematika úvěrových podvodů, Karlovarská právní revue 2/2007, s. 7-11

podepsat v konečné fázi úvěrovou smlouvu. V případě nedalo-li by se jejich jednání vzhledem ke konkrétním okolnostem případu postihnout jako spolupachatelství ve smyslu § 23 TrZ, přicházel by zřejmě v úvahu postih tohoto jednání jako účastenství na výše uvedeném trestném činu podle § 24 TrZ.

Jak již bylo uvedeno, každému poskytnutí úvěru může předcházet padělání různých dokumentů ze strany žadatele o úvěr či ze strany dalších osob. V těchto případech není vyloučena právní kvalifikace za splnění podmínek uvedených v § 348 TrZ také jako trestný čin padělání a pozměňování veřejné listiny.

V rámci této kapitoly byly zmíněny případy nedostatečně zajištěných nebo dokonce téměř nezajištěných úvěrů, k jejichž poskytnutí docházelo za součinnosti osob působících v bance, tj. za součinnosti členů statutárních orgánů či managementu banky, s nimiž bývá žadatel o úvěr domluven. Takové jednání by mohlo být kvalifikováno jako trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 TrZ. Pravidly hospodářské soutěže jsou míněna taková pravidla, jejichž nedodržení nebo porušení vede k větším hospodářským škodám. Jedná se o pravidla stanovená obecně závaznými právními předpisy, v nichž se může rozvíjet hospodářská činnost, přičemž obecně závaznými pravidly jsou zejména zákony, nařízení vlády, usnesení vlády a směrnice ministerstev.⁸⁵

Jestliže tyto výše citované osoby, jež jednají za banku navíc nezaúčtují průběh operace, tzn. nesprávně úvěry klasifikují a zkreslují dokonce údaje zasílané bankovnímu dohledu, může dojít ze strany těchto orgánů banky k naplnění znaků skutkové podstaty ve smyslu § 254 TrZ Zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění. V daných případech půjde zřejmě o falšování výkazů vedených bankami, zejména účetních evidencí, evidencí ze kterých lze zjistit výši a strukturu vykazovaného zisku, např. účetní závěrku. Nejobvyklejší formou zkreslení údajů v těchto evidencích bude zřejmě nezaevidování opravných položek úvěrů, které jsou vyložitelné. Smyslem takového počínání bývá

⁸⁵ Draštík, A., Hasch, K., Rizman, S. a kol., Trestné činy hospodářské, Wolters Kluwers, a.s., Praha, 2006

zpravidla snaha vyhnout se povinnosti vytvářet k nim v době před splatností jejich splátek opravné položky.⁸⁶

V případech poskytování různých dárků, provizí či jiných forem úplatků by mohlo přicházet stíhání za trestný čin přijímání úplatků podle § 331 TrZ a podplacení podle § 332 TrZ. Takový postih za tyto trestné činy by přicházel v úvahu v případě byl-li poskytnut úplatek např. pracovníkům bankovního dohledu České národní banky za účelem, aby při kontrole prováděné v bance neuložili bance žádné sankce. Dle obecného názoru nelze tato ustanovení vztáhnout na případy poskytování různých forem úplatků a provizí zaměstnancům či odpovědným pracovníkům bank, členům statutárních orgánů apod. a to z důvodu, že komerční banky stejně jako nebankovní subjekty poskytující úvěry jsou soukromé instituce, jejichž činnost je založena na svobodném rozhodování zúčastněných stran, a finanční plnění s ní spojené není možné považovat za úplatek ve smyslu § 331 až § 332 TrZ. Objektem se rozumí zájem na řádném, nestranném a zákonném obstarávání věcí obecného zájmu, přičemž za obstarávání věcí obecného zájmu je možné podřadit činnost, které jsou plněny úkoly, na kterých má zájem celá společnost, půjde zejména o činnost v oblasti státní správy, soudnictví atd. S jistotou lze konstatovat, že poskytování úvěrů ze strany komerčních institucí nelze z tohoto důvodu považovat za obstarávání věcí obecného zájmu.

5.5 Právní kvalifikace nadhodnocování nepeněžitých vkladů a fiktivního zvyšování základního kapitálu banky

Z hlediska trestního postihu popsaných forem jednání je určující to, že zvýšení základního kapitálu banky je přípustné pouze za splnění podmínek podle § 202 až § 210 ObchZ, § 14 písm. b) a § 20 BankZ. Cílem této regulace je zabránit investicím banky do jejího základního kapitálu nebo financování spřízněných společností (např. je zakázáno zvyšovat základní kapitál z prostředků rezervního fondu i poskytování úvěrů na pořízení svých vlastních akcií). Všechny tyto podmínky, které regulují možnosti a způsoby zvýšení základního kapitálu, lze považovat za závazná pravidla hospodářské soutěže ve

⁸⁶ Vantuch P., Hospodářská trestná činnost, Trestní právo, 2. dopl. a přepracované vydání, Brno, 2010,

smyslu § 248 TrZ. Podaří-li se prokázat, že cílem takových operací bylo opatřit někomu ve značném rozsahu neoprávněné výhody, a bude-li naplněna i potřebná intenzita porušení těchto pravidel, pak takovéto jednání zcela nepochybně naplňuje skutkovou podstatu trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 TrZ.

Přitom nemusí neoprávněné výhody získat pouze konkrétní fyzické osoby (pachatelé), ale mohou to být i dočasné výhody na straně samotné banky, spočívající v tom, že banka nemusí vytvářet příslušné rezervy a že tak může použít ke svým obchodům větší objem prostředků, nebo si může půjčit více na mezibankovním trhu depozit, apod. U odpovědných osob, které jsou ze zákona nebo na základě smlouvy povinny opatrovat nebo spravovat majetek banky, pak lze při porušení takovéto povinnosti, za předpokladu, že bude úmyslně způsobena škoda nikoli malá, spatřovat i naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ.⁸⁷ Jednočinný souběh těchto trestných činů, tj. trestného činu podle § 220 TrZ a trestného činu podle § 254 TrZ není vyloučen. Jestliže dojde k fiktivnímu navýšení základního kapitálu, tzn. po právní stránce dojde k zápisu zvýšeného základního kapitálu do obchodního rejstříku (aniž by tomu odpovídal reálný nárůst majetku banky) s cílem, aby určití akcionáři získali vyšší podíl na bance na úkor ostatních akcionářů, kteří se na tomto jednání nepodíleli, bylo by možno takové případy posoudit i jako trestný čin podvodu podle § 209 TrZ. Obohacení těchto osob lze spatřovat v nabytí nových akcií banky, ve výplatě vyšších dividend, apod. Škodu utrpí banka jako právnická osoba, ale i opomenutá část akcionářů, neboť se jim v konečném důsledku zkrátí rozsah jejich hlasovacích práv i na nich závislá výše dividend. V omyl mohou být uvedeni nepravdivými informacemi, které jim budou poskytnuty před hlasováním valné hromady s cílem zastřít skutečnou povahu celé operace, aby posléze (s mylnou představou) hlasovali pro zvýšení základního kapitálu podle § 187 písm. b) ObchZ a o vyplacení vyšších dividend a tantiém

⁸⁷ Tuto povinnost mají členové představenstva ze zákona (viz § 194 odst. 5 ObchZ a § 8a BankZ). Ostatní členové managementu a vedoucí zaměstnanci banky pak zpravidla na základě interních předpisů banky, příp. manažerských a pracovních smluv.

podle § 187 písm. f) ObchZ. Stejným způsobem lze uvést v omyl i nezúčastněné vedoucí zaměstnance banky a její orgány.⁸⁸

Všechny tyto operace jsou spojeny se zastírajícími machinacemi v účetnictví banky a výkazech předkládaných bankovnímu dohledu. Dojde ke zkreslení zaúčtované hodnoty vykázaných aktiv a pasiv banky a ke zkreslení evidence účetních převodů uvnitř banky. Tato jednání by proto mohla naplnit i skutkovou podstatu trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ. Důsledkem operací, které zastírají fiktivní navýšení základního kapitálu banky je to, že na jedné straně banka získává ztrátová nebo nelikvidní aktiva, na druhé straně zvyšuje svůj základní kapitál. Banka pak vůči veřejnosti zkresleně prezentuje posílení své pozice a vykazuje lepší krytí bankovních rizik, čemuž neodpovídá reálná hodnota nových vkladů.

Také orgány dohledu jsou nepravdivě informovány, aby se banka vyhnula hrozícím sankcím nebo nákladnému vytváření náležitých rezerv ke krytí ztrát, což zvyšuje nebezpečí poškození třetích osob (vkladatelů a věřitelů).

Vykazování vyššího krytí potenciálních ztrát, než ve skutečnosti odpovídá výši řádně splacených akcií banky, do jisté míry znemožňuje pravidelné ověřování všech účetních dokladů auditorem. Ten by měl uvedené operace odhalit a nařídit vytvoření opravných položek k plnému krytí ztrátových aktiv. Má-li být účetnictví vedeno v souladu se skutečným stavem, musí tyto opravné položky zanést příslušní odpovědní pracovníci banky. Povinnost k řádnému vedení účetnictví nelze vázat až na pokyn auditora, který odhalí skutečnou povahu zastíraných transakcí. Pokud odpovědný zaměstnanec banky úmyslně neupraví náležitým způsobem účetní evidenci nebo i výkazy a hlášení sloužící ke kontrole hospodaření banky, přichází v úvahu (za splnění dalších zákonem předvídaných podmínek) jeho postih za trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ. Jednání v takovém případě může spočívat jak v konání, tak i v opomenutí konání toho, k čemuž je v rámci svého postavení povinen. Aktuální to bude například v případě, kdy se podaří prokázat, že se tak stalo s cílem prezentovat pozici banky v lepším světle a umožnit tak např. vyplácení nepřiměřených

⁸⁸ Štenglová I., Tomsa, M. a kol., Obchodní zákoník, Komentář, 13. Vydání, Praha, C. H. BECK, 2010

odměn managementu za situace, když je sama banka na pokraji krize. Právě v tomto jednání lze spatřovat úmysl získat neoprávněnou výhodu. Stejně tak u nadhodnocení nepeněžitých vkladů bude akcionář nebo skupina akcionářů usilovat o zvýšení podílů na řízení banky a majetkových výhod odvozených od akciového podílu na úkor ostatních akcionářů, kteří jsou uváděni v omyl ohledně výše hodnoty upsaných vkladů. Má-li to za následek obohacení jedné skupiny akcionářů a způsobení škody skupině ostatních akcionářů, pak půjde o trestný čin podvodu podle § 209 TrZ.

Obohacení jedné skupiny akcionářů bude spočívat v tom, že získají vyšší dividendy, než by odpovídalo skutečné hodnotě jimi vloženého majetku (majetkových práv). Poškození druhé strany je možno spatřovat v tom, že se zmenšil jejich podíl na základním kapitálu, z něhož se odvozuje výše dividend a rozsah dalších akcionářských práv (zejména pak hlasovacích práv). Podvod ve smyslu § 209 TrZ nelze vyloučit ani ve vztahu k osobám, které bance poskytnou nové finanční zdroje v době, kdy je tato již fakticky ve stavu úpadku a není schopna plnit své splatné závazky, avšak navenek předstírá mnohem příznivější situaci.

Je-li nadhodnocení nepeněžitých vkladů důsledkem porušení kogentních ustanovení obchodního zákoníku, které upravují závazný postup pro použití a oceňování nepeněžitých vkladů, a je-li celá operace prováděna s úmyslem opatřit někomu neoprávněné výhody, lze uvažovat i o naplnění skutkové podstaty trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 odst.2 TrZ.⁸⁹ Neoprávněné výhody mohou spočívat vtom, že určitá skupina akcionářů získá větší rozsah akcionářských práv, než by odpovídalo jejich podílu na základním kapitálu, pokud by nedošlo k jeho fiktivnímu navýšení. Z hlediska aplikace § 248 TrZ bude důležité zvažovat rozsah takto získaných výhod. Ty mohou mít materiální podobu (např. vyšší výplatu dividend) nebo nemateriální povahu v podobě zvýšení vlivu na řízení banky. Obdobně to platí i o porušení povinností uložených zákonem o bankách, zejména se to bude vztahovat na porušení povinností obezřetného provádění bankovních obchodů ve smyslu § 12 odst. 1, 2 BankZ a povinnosti, kterým je podle § 20 odst. 3 BankZ třeba dostát při nabývání podílů na základním kapitálu banky.

⁸⁹ Srov. § 59 odst. 2 až 7 a § 204 odst. 3 Obch.Z.

Nadhodnocení nepeněžitých vkladů bude doprovázeno i zkreslením vedeného účetnictví, což lze kvalifikovat také jako trestný čin podle § 254 TrZ. Za zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění. Ve smyslu § 254 TrZ je možno považovat (byť i formálně správné) zaúčtování fiktivních nebo podvodných operací zastírajících skutečnou hodnotu těchto vkladů. Jestliže objektem tohoto tr. činu je především správnost účetních dokladů, těch které slouží k přehledu o stavu hospodaření a majetku a dále správnost zápisu v obchodním rejstříku, pak lze zjistit z textu zákona, že předmětné zákonné ustanovení § 254 obsahuje dvě samostatné zákonné skutkové podstaty. První je obsažena v § 254 odst. 1 a druhá v § 254 odst. 2 TrZ. Tomu odpovídají též, dvě kvalifikované skutkové podstaty, obsažené v § 254 odst. 3 a § 254 odst. 4 TrZ. Tyto dvě kvalifikované skutkové podstaty se vztahují k výše zmiňovaným dvěma skutkovým podstatám. Zásadní bude naplnění objektivní stránky základních skutkových podstat. Ta u § 254 odst. 1 spočívá v tom, že trestně odpovědná osoba u účetních knih, zápisů, nebo jiných dokladů, sloužících v přehledu o stavu hospodaření a majetku, nebo k jejich kontrole, buďto:

- a) Nevede
- b) V takových dokladech uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje
- c) Takové záznamy změní, zničí, poškodí, učiní neupotřebitelnými, nebo zatají

To vše za předpokladu, že takováto osoba, k takovéto činnosti povinna.

Aby bylo možno usoudit, že objektivní stránka této skutkové podstaty byla naplněna musí současně, výše uvedené jednání takovéto osoby, ohrozit, tedy tímto způsobem majetková práva jiného, nebo včasné a řádné vyměření daně.

Postačí zde ohrožení majetkových práv jiného a již tímto způsobem je objektivní stránka trestného činu naplněna.

Pokud nepůjde o ohrožení, ale přímo o porušení bude jednání takovéto osoby posouzeno, ne jako ohrožovací, ale jako poruchový delikt. Tj. jako spáchání tomu odpovídajícího jiného trestného činu.

U právní kvalifikace podle § 254 odst. 2 TrZ objektivní stránka spočívá v následujícím:

- a) uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje v podkladech sloužících pro zápis do OR, nadačního rejstříku, rejstříku obecně prospěšných společností, rejstříku společenství vlastníků jednotek nebo v takových podkladech zamlčí podstatné skutečnosti
- b) v podkladech sloužících pro vypracování znaleckého posudku, který se přikládá k návrhu na zápis do OR (či viz. a)), uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo v takových podkladech zamlčí podstatné údaje anebo
- c) jiného ohrozí nebo omezí na právech tím, že bez zbytečného odkladu nepodá návrh na zápis zákonem stanoveného údaje do OR či jiného rejstříku nebo neuloží listiny do sbírky listin, ač je k tomu podle zákona či smlouvy povinen.⁹⁰

Jestliže pachatelem tohoto trestného činu podle § 254 bývá zpravidla ten kdo fakticky vede účetnictví, tak je jím též ten, kdo má právo podepisovat návrh na zápis do OR. Tento ovšem z předpokladu, že o nepravdivosti skutečností obsažených v návrhu pro OR věděl. Neboť naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu vyžaduje úmyslné jednání.

V souvislosti se zkreslováním účetní evidence při vkládání nepeněžitých vkladů (pohledávek) do základního kapitálu v praxi dochází i k operacím, jejichž účelem bývá zkrácení daní. Jednou z možností jak zkrátit daň je situace, kdy banka zahrne mezi tzv. klasifikované (špatně dobytné) úvěry i ty, které tam nepatří, čímž docílí toho, že převede do povinných rezerv vyšší část zisku a zaplatí tak nižší daň z příjmu, než by měla, kdyby pohledávky řádně klasifikovala podle stanovených kritérií. Toto jednání je na místě, pokud jsou splněny další podmínky trestnosti pachatele, posoudit jako trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 TrZ.

⁹⁰ Jelínek, J. a kol: Trestní právo hmotné – zvláštní část, Leges, s.r.o. 2010, Praha, str. 653

Ustanovení § 254 TrZ je v případě, že dochází ke zkreslování účetní evidence v úmyslu zkrátit daň, ve vztahu k § 240 TrZ subsidiárním ustanovením, a proto je v tomto případě jejich jednočinný souběh vyloučen.

Na zkreslování údajů hospodářské a obchodní evidence se někdy může podílet také auditor, který poskytuje důležité údaje o celkové majetkové situaci banky. Smyslem jeho činnosti je objektivně ověřit, zda údaje v účetní evidenci odpovídají skutečnosti. Součástí toho je i posouzení, zda deklarovaná hodnota věcí vložených do společnosti odpovídá jejich tržní hodnotě, zda jsou zachovávány předpisy o opravných položkách, úvěry řádně klasifikovány apod. Auditor využívá při své činnosti údaje poskytnuté bankou, ale jeho závěry o hospodaření banky jsou do jisté míry samostatné, což vyplývá z povahy věci, protože auditor je nezávislou osobou se zvláštní odborností. Vzhledem k jeho odborné kvalifikaci by ve většině případů měl zjistit nedostatky při zvyšování základního kapitálu banky, pokud k nim došlo, a řádně je ve své zprávě zachytit. Jestliže však toto úmyslně opomene, pak lze uvažovat i o jeho postihu za trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ, případně za trestný čin vystavení nepravdivého potvrzení podle § 259 TrZ.

Obdobně lze posoudit i jednání znalce, který vyhotoví posudek, kterým ocení, resp. přecení hodnotu majetku vloženého do základního kapitálu banky, čímž aktivně napomáhá zkreslování podkladů pro vedení účetnictví. V takovém případě může být znalec spolupachatelem trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ, případně pomocníkem nebo návodcem podle § 24 odst. 1 písm. b), c) TrZ k tomuto trestnému činu. Nepoctivý znalec pak může být v těchto případech (kdy nejde o podání znaleckého posudku před orgány činnými v trestním řízení nebo vyšetřovací komisi Poslanecké sněmovny) postížen za spáchání trestného činu podle § 346 odst. 1 TrZ tedy čin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku.

6 Způsoby odčerpávání finančních prostředků banky

6.1 *Odčerpávání finančních prostředků prostřednictvím zneužití úvěrů*

Odčerpávání finančních prostředků se děje často prostřednictvím jejich převodu na osoby blízké či jinak spojené s managementem banky nejrůznějšími operacemi s úvěry. Pravidla řízení úvěrového rizika jsou upravena pravidly úvěrové angažovanosti bank.⁹¹, přičemž banka musí přijmout přiměřenou strategii řízení takových rizik. Především musí vybudovat monitorovací systém k trvalému monitoringu vzájemné splatnosti aktiv a pasiv tak, aby banka mohla v reálném čase dostát svým závazkům. V praxi v bankách působí tzv. risk manažeři, kteří jsou představenstvu, potažmo akcionářům odpovědni za konečné zásadní doporučení k rozhodnutí o poskytnutí úvěru, samozřejmě při respektování výše uvedených zásad.

V zaznamenaných kauzách poskytnutí rizikových a vysokých úvěrů o nich téměř vždy rozhodovalo samo představenstvo, aniž by při tom mělo zájem o nezávislé posouzení rizikovosti této operace, neboť zde byly patrné jiné zájmy, než ekonomická výhodnost a bezpečnost. Takovými zájmy byly často například poskytování úvěrů blízkým či spřízněným osobám k operacím minimálně nestandardním, často také vykazujícím skutkové podstaty některých trestných činů, kterými se tato práce zabývá. Takto získané prostředky byly použity například pro nákup vlastních akcií, jindy pak k účelu ovládnutí jiných osob či na odkup nekvalitních aktiv. Zpravidla byly skupiny účastné na těchto operacích personálně a majetkově propojeny.

6.2 *Úvěry akcionářů a třetích osob majících specifický vztah k bance*

Žádná právní norma sice striktně nezapovídá poskytování úvěrů vlastním akcionářům banky, ale § 18 odst. 1 BankZ hovoří o tom, že banka nesmí provádět s

⁹¹ Tato pravidla upravuje zejména Opatření České národní banky č. 3/2002.

osobami, které k ní mají zvláštní vztah, obchody, které by vzhledem k jejich povaze, účelu nebo riziku nebyly provedeny s ostatními klienty.⁹²

Ustanovení § 18 odst. 2 BankZ hovoří pak o tom, že banka může poskytnout spřízněným osobám úvěr, rozhodne-li o tom statutární orgán na základě rozboru příslušného obchodu a finanční situace žadatele. Takové ustanovení se týká právě osob se zvláštním vztahem k bance. Konkrétně členů statutárního orgánu, dozorčí rady, osoby ovládající či osoby blízké členům statutárního orgánu banky.

Dále BankZ ukládá bance v § 13 povinnost nedopustit poskytnutí úvěru jednomu dlužníku ve výši, která by překročila stanovené procento z kapitálu a povinných rezerv a nedopustit taktéž poskytnutí úvěrů deseti největším dlužníkům ve výši, která by překročila stanovené procento z celkového objemu kapitálu a rezerv banky. Důvodem těchto opatření ve formě omezení a stanovení podmínek vybraných druhů úvěrů je udržení trvalé platební schopnosti banky.

6.3 Přeúvěrování prostřednictvím dalšího úvěru, užití úvěru v rozporu s úvěrovou smlouvou

Praxe zaznamenává jednání, kdy banka poskytne úvěr jedné společnosti na určitý účel, prostředky jsou však využity jinou společností, která by za standardních okolností úvěr nikdy z důvodu svého špatného ekonomického zdraví neobdržela. Motivem takového jednání je zpravidla spřízněnost obou společností navzájem a současně též s bankou. Prolínají se zde úvěrové a vlastnické vztahy, důsledkem čehož je pak konflikt zájmů. Banka je zde současně kontrolujícím akcionářem obou společností a současně jejich věřitelem.

Tam, kde společnost neprosperuje, převládne role a motivace vlastníka a vítězí zájem úvěr poskytnut z důvodu záchrany společnosti a jejího případného následného

⁹² Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P., Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011

profitního prodeje v rámci celku, jehož výsledek bude konsolidován a bude mít tak pravděpodobně daleko vyšší hodnotu a to i bez ohledu na ztrátu banky.

U druhé společnosti, která je „zdravá“ je úvěr a to i za použití vysokých úrokových sazeb poskytnut a společnost tak jeho splácením vyvádí své zisky ku prospěchu banky, která je následně může rozdělit mezi kontrolující akcionáře daleko výhodněji, neboť při realizaci zisků z majetkové účasti v bance by se museli dělit i s ostatními akcionáři ovládané společnosti. Vezmeme-li v úvahu možnost, kdy kontrolující akcionáři získali své akcie v bance bez použití vlastních prostředků, například použitím úvěru poskytnutého vlastní bankou, zisky z takových operací náleží jim, zatímco ztráty jdou na vrub vkladatelů, případně státu, který banku nakonec sanuje.⁹³

Určitou podobnost, co do cílů a motivů jednání vykazuje modus operandi, který spočívá v opakovaném úvěrování společnosti i tam, kde je patrné, že dlužník nebude schopen dostát svým závazkům vůči bance. Děje se tak z důvodu záchrany ovládané společnosti. Minimálně část z těchto účelově poskytnutých úvěrů použije dlužník v rozporu s jejich určením pro vlastní obohacení a spoléhá přitom na další úvěr. Takové zneužití systému úvěrování umožňuje zpravidla úzké propojení mezi osobami managementu či statutárního orgánu banky. Za zmínku stojí vedlejší efekty tohoto quasi finančního „perpetua mobile“. Každý další úvěr musí totiž být vyšší minimálně o splatné úroky, avšak ani ten není nakonec splácen. Perpetuum mobile tedy nefunguje, což ostatně ani osoby podílející se na tomto jednání nepředpokládaly. Od počátku již věděly, že k plnění vůči bance nedojde a banka pouze předstírala splácení minulého úvěru. Výše deliktních úvěrů vzrůstá a následně dochází ke zhoršení finančního zdraví banky, které může vést až ke ztrátě likvidity a úpadku banky.

Smyslem popisovaných operací je zisk velmi úzké skupiny osob s blízkým vztahem k bance. Realizací těchto operací banka trátí. V první řadě nesplácením jistiny, což je reálná ztráta, dále pak nesplácením úroků, které jsou vlastně základem systému bankovního podnikání. V poslední řadě, nikoliv však významem, je neschopnost banky

⁹³ Blíže jsou tyto metody ovládání banky z ekonomického hlediska vysvětleny např. ve studii „Vzestup a pád 73. a.s.“, autorského kolektivu studentů FSV UK. Kapitola 1.4. Průmyslové impérium, str. 15 a násl.

plnit své závazky vůči vkladatelům, což je samozřejmě významně poškozuje. Naprostým koncem je pak výše uvedeným jednáním způsobený úpadek banky.

6.4 Problematika trestního postihu úvěrování třetích osob se specifickým vztahem k bance a akcionářů prostřednictvím opakovaného úvěrování se vznikem škody banky

Jedná se o operace, které porušují pravidla, která zákon o bankách a Česká národní banka stanovily pro poskytování úvěrů a která upravují povinnost bank klasifikace rizikových úvěrů. Za prvé se může jednat o jednání, které naplní skutkovou podstatu trestného činu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle § 248 TrZ, protože takové opakování úvěrů může být motivováno úmyslem opatřit úvěrované osobě neoprávněné výhody ve značném rozsahu. Úvěrování vlastních akcionářů v rozporu se závaznými pravidly obezřetného podnikání bank ve smyslu § 248, odst.2 TrZ, spolu s úmyslem opatřit sobě nebo jiné osobě ve značném rozsahu neoprávněné výhody, zakládá trestní odpovědnost za spáchání trestného činu podle § 248 TrZ.

Pokud popisované jednání mělo kvůli špatné návratnosti úvěrů negativní dopad na majetek banky spravovaný jejím vedením, potom lze ve vztahu k jednotlivým členům jejího vedení zvažovat i možné spáchání trestného činu porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ. Podmínkou pro vznik této kvalifikace bude úmyslné porušení zákonem uložené, nebo smluvně převzaté povinnosti spravovat cizí majetek. U výše popisovaných jednání by se jednalo o omezení, stanovené zákonem o bankách, následně pak provádějícími předpisy České národní banky, která upravují řízení úvěrového rizika. Členové představenstva banky mají takovou povinnost stanovenou přímo zákonem, ostatní manažeři budou mít tuto povinnost obsaženu v interních předpisech a manažerských smlouvách.⁹⁴ Jiné osoby, nemající zmíněnou zvláštní povinnost účastné popisovanému jednání, mohou být postiženy za některou formu

⁹⁴ Srov. § 194 odst. 5. 6 ObchZ a dále i § 8a BankZ, který doplňuje ve vztahu k členům představenstva banky obecnou úpravu odpovědnosti obsaženou v obchodním zákoníku.

účastenství ve smyslu § 24 TrZ na trestném činu nebo také pokusu trestného činu podle § 220 TrZ.

Pokud osoba, která jménem banky rozhodla o poskytnutí takových opakujících se a navazujících úvěrů, má zákonem nebo smluvně zakotvenou zvláštní povinnost opatrovat nebo spravovat majetek banky a dojde v důsledku jejího rozhodnutí k poškození banky nesplácením úvěru, bude zde připadat v úvahu použití § 220 TrZ. Samozřejmě za předpokladu prokázání takového jednání. Škodou bankovní a.s. je částka vynaložená na financování těchto úvěrů a dále ušlý zisk, kterého by banka dosáhla v podobě smluveného úroku. Poskytování úvěrů akcionářům banky je jedním ze způsobů, jak z banky odčerpat likvidní prostředky, které je povinna udržovat v určené výši ve smyslu § 14 BankZ. Takovým jednáním může dojít až ke ztrátě platební schopnosti banky, která pak nemůže ani uspokojit vlastní vkladatele - věřitele banky s prostředky vloženými na běžné a termínované účty.⁹⁵

V úvahu připadá také trestný čin poškozování věřitele podle § 222 odst. 1 písm. a) TrZ a to pokud byl věřitel poškozen, resp. byl mu zcizen majetek, v tomto případě finanční prostředky. Objektivní stránka trestného činu bude spočívat v tom, že v důsledku poskytnutí deliktních - nenávratných úvěrů dojde k úbytku majetku banky a subjektivní stránka bude spočívat v úmyslném zavinění. Tedy banka, resp. konkrétní pachatelé jednají s úmyslem, či jsou alespoň srozuměni s poškozením věřitele tím, že nebudou následkem svého jednání schopni vyplatit vkladateli jeho vklady i s úroky. Skutková podstata tohoto trestného činu nepodmiňuje trestnost jednání pachatele vznikem škody v určité výši, v těchto případech však budou většinou naplněny znaky kvalifikované skutkové podstaty podle § 222 odst. 3 TrZ, resp. podle § 222 odst. 4 TrZ, jež předpokládá způsobení škody velkého rozsahu. Trestného činu podle § 222 odst. 1 TrZ se může dopustit pouze omezený okruh pachatelů. Konkrétně pouze dlužník vůči svému věřiteli. Banka je přitom oním dlužníkem, který jedná prostřednictvím konkrétních fyzických osob, jejím jménem jednají členové statutárního orgánu - představenstva, zmocněné mohou být také i další osoby, vždy v rozsahu zmocnění. Výhradně tyto osoby se mohou stát pachateli trestného činu poškozování věřitele v podobě banky a.s. Trestní zákoník ke

⁹⁵ Srov. § 708 a násl. ObchZ. § 778 a násl. ObchZ.

spáchaní tohoto trestného činu vyžaduje, aby pachatel byl nositelem zvláštní vlastnosti, přičemž postačí, že zvláštní vlastnost má právnická osoba, jejímž jménem pachatel jedná (srov. § 24 odst. 2 TrZ). Samotné zúžení okruhu možných pachatelů z důvodu požadavku konkrétního subjektu, pak platí pouze pro pachatele či spolupachatele a nevztahuje se již na účastenství, neboť účastníkem, tedy organizátorem, návodcem či pomocníkem na takovém trestném činu může být i osoba, která požadovanou vlastnost nemá (viz § 24 odst. 3 TrZ).⁹⁶

V prostředí bank a v souvislosti s dříve popsáním přichází v úvahu také následující modus operandi: banka se následkem popisovaných jednání, tj. poskytnutím vysokých a současně velmi rizikových úvěrů může dostat až do stavu insolvence. Nyní není již sama schopna tento stav změnit. Nebezpečí a blížící se pravděpodobnou insolveni zpravidla zjistí vedení banky již před tím, než tento stav skutečně nastane, příslušnou analýzou systému rizik. Specifika bankovních činností umožňují tento stav před bankovním dohledem ještě relativně dlouho skrývat. Do chvíle, než bude skutečný stav banky odhalen se představenstvo spolu s většinovými akcionáři pokusí vyvést bonitní pohledávky z úvěrů. I to i za cenu dočasného sanování banky vlastními prostředky s cílem vylepšení její kapitálové přiměřenosti. Návratnost vlastních prostředků, nyní pohledávek vůči bance, si však bezpečně pojistí zástavním právem k hodnotným aktivům. Získají tak právo přednostního uspokojení svých pohledávek. Někdy jsou pohledávky těchto osob „zajištěny“ zpětně antidatovanými smlouvami z důvodu zajištění přednostního uspokojení vlastních pohledávek na úkor ostatních věřitelů. Následně mimosoudním uspokojením ze zástavy po dohodě se spřízněným likvidátorem, který prodá tato aktiva v dražbě, dojde k zvýhodnění určité úzké skupiny věřitelů, o kterých jsme hovořili v tomto odstavci, na úkor dalších věřitelů banky. V této chvíli jsou již splněny podmínky pro prohlášení konkursu, tedy je předpoklad k poměrnému uspokojení věřitelů z majetku banky. Je tedy přiměřené kvalifikovat jednání této skupiny věřitelů jako trestný čin zvýhodňování věřitele podle 223 TrZ, přičemž skutková podstata

⁹⁶ K otázce individuální odpovědnosti srov. např. Solnař V., Fenyk, J., Císařová, D., Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Nakladatelství Orac, s.r.o., Praha, 2003, Janda, P., Trestní odpovědnost právnických osob, Právní fórum, č. 5/2006 nebo Šámal, P., Půry, F., Sotolář, A., Štenglová, „Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice“, Praha, C.H.Beck, 2001. str. 263 a násl.

trestného činu podle § 223 TrZ je v poměru speciality ke skutkové podstatě trestného činu podle § 222 TrZ.

Pokud žadatel o úvěr uvádí odpovědné osoby na straně banky v omyl, co se návratnosti úvěru týče v úmyslu dosáhnout ke škodě banky obohacení některé ze zúčastněných osob, je zde na místě též postih pro trestný čin podvodu podle § 209 TrZ. či pro trestný čin úvěrového podvodu podle § 211 TrZ, přičemž tento je ve vztahu speciality k předchozímu.

Skutková podstata trestného činu úvěrového podvodu podle § 211 TrZ je konstruována tak, že k trestnosti žadatele o úvěr postačí, pokud při sjednávání úvěrové smlouvy uvede nepravdivé či hrubě zkreslené údaje anebo podstatné údaje zamlčí. Tento trestný čin je možno spáchat i po domluvě s odpovědným zaměstnancem banky, aniž by banku uváděl v omyl nebo ji způsobil škodu. V případě, že žadatel o úvěr uvede v žádosti nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí, bude trestně odpovědný podle speciální skutkové podstaty úvěrového podvodu podle § 211 odst. 1 TrZ.⁹⁷

V případě, že banka zkresluje v účetní evidenci či ve výkazech pro bankovní dohled údaje o zrealizovaných úvěrových operacích, neprovádí standardní klasifikaci již poskytnutých úvěrů nebo jinak zakrývá deliktní úvěry, tj. špatnou platební morálku svých klientů či kryje fakt, že úvěry byly poskytnuty spřízněným osobám patřícím do tzv. rizikových skupin, je na místě postih za spáchání trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ. Jednočinný souběh trestného činu podle § 254 TrZ s trestným činem podle § 209 TrZ je vyloučen, neboť v případě, že úmysl směřuje k obohacení sebe nebo jiného, ustanovení § 209 TrZ je v poměru speciality k ustanovení § 254 TrZ.

⁹⁷ Chmelík, J., Problematika úvěrových podvodů, Karlovarská právní revue 2/2007, s. 7-11

6.5 Zmenšování a poškozování majetku banky za pomoci nevýhodných smluvních vztahů

Zmenšování majetku banky vyváděním aktiv lze dosáhnout i jinými druhy operací. Jsou k tomu využívány jiné typy smluvních závazků, zpravidla samozřejmě nevýhodné a asymetrické v neprospěch banky. Jedná se například o smlouvy o převodech nemovitostí nebo smlouvy o pronájmu prostor banky a to vždy nevýhodné pro banku, dále pak např. prodej aktiv banky pod jejich tržní hodnotou. Cílem je obohatit osoby spřízněné s vedením banky odčerpáním jejích finančních zdrojů. Kupní cena aktiv je přitom vždy stejná nebo dokonce vyšší než jejich účetní hodnota, která samozřejmě neodpovídá jejich tržnímu ohodnocení. Používají se smlouvy o převodu nemovitostí, bankovní záruky, opce a termínované bankovní operace. Dále jsou též využívány obchody s cennými papíry, vždy s charakteristickým znakem nevýhodnosti pro bankovní a.s.

Pokud prodejem aktiv banky dojde k odčerpání jejích likvidních prostředků v neprospěch vkladatelů - věřitelů banky, je na místě takové jednání kvalifikovat jako trestný čin poškozování věřitele podle § 222 TrZ formou zcizení části majetku banky. Protože tímto jednáním vzniká škoda též samotné bance, bude na místě i trestní postih oprávněných osob jednat za banku. Ty jsou také povinny spravovat majetek banky, a v důsledku jejich konání je na místě kvalifikace jejich jednání jako trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ. V tomto případě je vyloučen jednočinný souběh trestného činu podle § 220 s trestným činem podle § 221 TrZ.⁹⁸

6.6 Škody vzniklé bance zneužíváním bankovních záruk, smlouvy o neúměrných podrozvahových závazcích

Relativně často používaným zajišťovacím instrumentem je Bankovní záruka jako samostatný bankovní produkt. Poskytnutím bankovní záruky se banka, obligatorně písemnou formou, zavazuje na písemnou výzvu věřitele plnit až do výše určené v záruce. Věřitel přitom není povinen vyzvat dlužníka k plnění. Běžná bankovní záruka je

⁹⁸ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 2003 a násl.

obligatorně plnitelná již po první výzvě, nemá akcesorickou povahu a je samostatně převoditelná. Jedná se v obchodním světě o velmi kvalitní zajištění závazků, neboť banka je obecně (jistě až na řídké výjimky) seriózní a důvěryhodnou institucí, která poskytuje věřiteli dostatečnou jistotu pro splnění jeho pohledávek. Tím, že bankovní záruky jsou obchodovatelné, jsou využívány zejména v mezinárodním obchodním styku. Bankovní záruka je úplatná a dlužník je povinen zaplatit bance to, co plnila spolu s dohodnutou úplatou za poskytnutí této služby - záruky.⁹⁹ Bankovní záruky patří mezi podrozvahové závazky bank, jedná se tedy o budoucí možné závazky, které se neprojeví v aktuální rozvahové evidenci banky. Takovými závazky jsou též úvěrové přísliby, přijaté záruky a poskytnuté zástavy, přičemž banka je povinna evidovat je v podrozvahové evidenci. Takové operace jsou označovány pojmem „undercover operations“, tedy utajené, neboť je lze snadněji zakrýt. Jejich neopatrné využívání vede však k neúměrnému zatížení banky a zvyšuje tak reálné riziko, že banka bude nucena tyto závazky splnit v určitém kratším časovém úseku, což se může negativně promítnout do bilance hospodaření banky. V případě, že ztráty banky přesáhnou výši jejího základního kapitálu, použije banka ke krytí ztráty zdroje poskytnuté vkladateli - věřiteli a ztratí tak schopnost dostat svým splatným závazkům, což povede nutně k poškození věřitelů.¹⁰⁰

6.7 Převody cenných papírů prostřednictvím nevýhodných smluv

Převody cenných papírů, které poškozují banku, zejména ohrožováním její likvidity přináležejí do okruhu nezákonných operací na kapitálovém trhu.¹⁰¹ Takové operace jsou využívány k nelegálnímu vyvádění aktiv z majetku investičních a penzijních fondů a i komerčních bank. Složitě a nepřehledné operace s cennými papíry banky se používají k zvyšování cen cenných papírů na požadovanou úroveň prostřednictvím fiktivních obchodů, zejména mezi spřízněnými společnostmi, leckdy také k převodu

⁹⁹ Srov. § 313 až § 322 ObchZ

¹⁰⁰ Bakeš M. a kol., Finanční právo. Praha: C. H. BECK, 5. vydání, 2009

¹⁰¹ Pihera, V., Technická novela zákona o podnikání na kapitálovém trhu, Právní rádce, č.1, 2006, str. 45 a násl.

znehodnocených cenných papírů s cílem zapsat do vlastního účetnictví jen kvalitní pohledávky z obchodů s cennými papíry. Jiným motivem převodů akcií pod cenou může být snaha obejít regulaci BankZ, která bankám v § 19 BankZ zakazuje držení kvalifikovaných účastí v nebankovních subjektech. Dojde tak k vyvedení majetkové účasti z portfolia banky na spřízněné společnosti, ale nad ní si subjekt ponechává nadále kontrolu. Fungování systému se děje za využití personálních vazeb mezi jednotlivými subjekty a je na nich závislé. Je také obtížné celý systém odhalit a jeho udržení je pro banku často poměrně nákladné, neboť subjekty za poslušnost vždy „něco chtějí“ – úvěry (které by jinak neobdržely), prostředky na nákup a správu svých podílů atd. Pokud personální vazby selžou, může se celý systém zhroutit s dopady ekonomického i trestně právního charakteru.

Omezená likvidita českého kapitálového trhu a jeho ovlivnitelnost již jedním významnějším obchodem (objednávkou), která je s to ovlivnit vývoj kurzu konkrétního titulu, vytváří předpoklady pro manipulaci s kurzy cenných papírů. Je to dáno realitou našeho kapitálového trhu, na kterém se zpravidla obchoduje pouze s malými objemy cenných papírů, velký převis poptávky nebo nabídky nebo nemožnost obchod vůbec uskutečnit se tak v důsledku popisovaného může lehko přihodit. Zvláštností je také fakt, že většina obchodů s cennými papíry je realizována mimo organizované trhy (BCPP, a.s. nebo RM-Systém), takže se tyto externí ceny neodrazí ve vývoji burzovních kurzů. Ty pak věrně neodrážejí ceny obchodovaných aktiv, resp. skutečnou nabídku a poptávku po nich. Obchodníci s cennými papíry (členové burzy) často jednají ve shodě s emitenty, a proto dobře znají rozložení akcií mezi jednotlivé akcionáře. Mohou zadávat přehnané objednávky za tak vysokou cenu, protože vědí, že dojde k převisu nabídky, obchod se neuskuteční, ale kurz těchto akcií přesto stoupne. O úmyslu obchodníka pouze manipulovat s kurzem, nikoli nakupovat cenné papíry zpravidla svědčí to, že na tyto nákupy nebyly složeny příslušné zálohy, takže zvýšení kurzu akcií lze dosáhnout prakticky zadarmo.¹⁰² Další používaná metoda vychází z existence rozdílných cen týchž akcií. Je třeba si uvědomit, že při nákupu malého počtu akcií je cena za jednu akcií

¹⁰² Příkladem může být situace, kdy akcionáři ovládající 43 % akcií určité společnosti, zadají objednávku na 60 % těchto akcií, kdy příkaz zní „všechno nebo nic“. Pokud opakují nabídku po delší dobu, stoupne přechodně kurs těchto akcií, někdy až o 100 %.

zpravidla menší, než kdyby tyto akcie byly prodávány v balíku, který umožňuje danou společnost ovládnout.

V rámci investičních aktivit může banka obchodovat s cennými papíry na vlastní účet pouze za nejvýhodnějších podmínek pro banku, zejména za nejvýhodnější cenu, jaké lze na trhu při vynaložení odborné péče dosáhnout. Stejnou povinnost má banka, i pokud tyto cenné papíry nakupuje pro klienta. V praxi se však stává, že banka nakoupí akcie nějaké společnosti za cenu vyšší, než je cena, za kterou lze tyto akcie koupit na burze. Pokud je cenový rozdíl vysoký, pak by měla být tato podezřelá transakce prověřena, i s ohledem na fakt, že ne všechny dosažené kurzy akcií na burze odpovídají jejich skutečné tržní hodnotě. Je třeba prověřit, zda banka měla oprávněný důvod k realizaci obchodu, tzn., zda měly tyto akcie pro banku tak vysokou individuální hodnotu, zda nebyla cena akcií zmanipulována, tedy zda banka dodržela podmínky stanovené zákonem pro provádění takových operací.¹⁰³

V jednotlivých případech je však velmi obtížné rozpoznat, zda byla škoda na majetku banky způsobena úmyslně nebo přinejmenším z vědomé nedbalosti (srov. § 221 TrZ), anebo zda ztráta banky byla pouze důsledkem nepříznivého vývoje na burze. Například se může stát, že dojde k prodeji akcií z majetku banky za cenu nižší, než je jejich aktuální kurz na burze, aniž by to nutně muselo znamenat, že realizátor této transakce jednal s úmyslem banku poškodit, resp. někoho obohatit. Mohl např. předpokládat, že cena těchto akcií dále poklesne a banka zrovna nutně potřebovala finanční prostředky na jinou operaci, a proto je prodal pod cenou, když se mu nepodařilo dosáhnout vyšší ceny, aby je nemusel třeba za dva týdny prodat s ještě větší ztrátou. V takovém případě by však měl řádně doložit, že se mu nepodařilo prodat tyto akcie za vyšší cenu, a které okolnosti ho vedly k přesvědčení, že jejich cena ještě dále poklesne.

Nákup akcií za cenu podstatně vyšší než stanoví burza, nemusí být porušením zájmu banky, jedná-li se o dokoupení zbývajících akcií do většího balíku (tvořícího blokační minoritu, tj. počet akcií, který umožňuje v dané akciové společnosti při hlasování valné hromady zabránit určitým opatřením viz § 186 ObchZ), který lze pak

¹⁰³ Srov. § 19a BankZ.

prodat za daleko vyšší cenu, než kdyby byly akcie prodávány jednotlivě. Naopak korektně vypadající prodej balíku akcií za cenu vyšší než určuje kurz na burze může být ve skutečnosti záměrným poškozením banky, byl-li tento balík prodán spřízněné osobě, která jej obratem prodala za tržní cenu výrazně vyšší, než byl kurz dosažený na burze. Takový obchod však zpravidla odpovědné osoby provedou přes prostředníka, aby byly kryty v případě, že ostatní akcionáři banky budou akcie v portfoliu banky postrádat. Realizátoři těchto operací na straně banky se na nich podílejí z toho důvodu, že jim je přislíbena patřičná provize.

Kvalifikované rozhodnutí předpokládá důkladné posouzení všech významných okolností, zejména je nezbytné prověřit, zda odpovědné osoby dodržely podmínky stanovené zákonem pro provádění těchto investičních operací, případně i zohlednit celkové hospodaření banky z dlouhodobé perspektivy. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že odpovědné osoby, které se podílely na realizaci operací poškozujících banku, nezbavuje trestní odpovědnosti to, že např. jednaly v souladu s rozhodnutím valné hromady nebo s doporučením České národní banky, pokud by tato byla v rozporu se zákonem.

6.8 Nevýhodné transakce na kapitálovém trhu uskutečňované s osobami se specifickým vztahem k bance

Mnozí členové managementu bank působí ve statutárních orgánech dalších obchodních společností (např. obchodníků s cennými papíry). Většinou jde o společnosti bankou založené nebo ovládané, kdy vedení banky tyto společnosti posléze využívá k odčerpání majetkových hodnot banky. Banka se spřízněnou společností uzavře smlouvu o úplatném převodu cenných papírů. Cena cenných papírů je zpravidla zjistitelná na kapitálovém trhu, pokud jsou tyto cenné papíry obchodovány. Banka nakoupí tyto cenné papíry za výrazně vyšší cenu než je jejich tržní hodnota, bez toho aniž by to bylo zdůvodněno ekonomickým rozbořem celé transakce.¹⁰⁴ Jestliže má tato společnost k

¹⁰⁴ Srov. § 19 zák. č. 151/1997 Sb. o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví způsob výpočtu ceny registrovaných cenných papírů,.

bance zvláštní vztah, banka nesmí s takovou osobou provádět obchody, které by vzhledem k jejich povaze, účelu nebo riziku nebyly provedeny s ostatními klienty. Za takto zapovězený obchod je třeba považovat výše zmíněnou transakci.

Za popsanych okolnosti lze porušení stanoveného pravidla považovat za závažné, tak jak to předpokládá § 248 TrZ, a proto je toto jednání postižitelné jako trestný čin porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže podle citovaného ustanovení trestního zákona. Je však nutné prokázat, že obchod byl realizován s úmyslem opatřit sobě nebo jinému neoprávněné výhody ve větším rozsahu, která by spočívala v obohacení obchodní společnosti (rovnala by se rozdílu mezi prodejní a tržní cenou), pokud by toto obohacení dosáhlo alespoň částky 50 000,- Kč. V případě porušení zákazu konkurence, tj. při shodném nebo obdobném předmětu činnosti obou smluvních subjektů, by přicházel v úvahu také postih tohoto jednání jako trestného činu zneužití informace a postavení v obchodním styku podle § 255 TrZ. Tímto shodným předmětem činnosti by byl právě obchod s cennými papíry.

Ani v případě, že obchod nebude pro banku nevýhodný, nemusí být postih odpovědných osob (budou-li splněny podmínky předpokládané v ustanovení § 255 TrZ) za tento trestný čin vyloučen. Může se totiž stát, že osoba, která bance cenné papíry prodala, využila v tu dobu ještě nikoliv veřejné informace o tom, že banka má zájem o určité cenné papíry, a proto je krátce předtím skupila a bance následně obratem prodala za cenu několikanásobně vyšší. Zisk si pak zpravidla rozdělí všechny zúčastněné osoby, tedy i zaměstnanci banky, resp. členové představenstva, kteří tyto informace neoprávněně vyzradili. Pokud by jediným cílem těchto transakcí s cennými papíry bylo odčerpání části peněžních prostředků banky a jejich převod na prodávajícího, přicházela by v úvahu i kvalifikace tohoto jednání jako trestného činu podvodu podle § 209 TrZ za předpokladu, že by pachatelé (realizátoři operace) uvedli v omyl členy představenstva (vedoucí zaměstnance) o skutečné povaze a smyslu celé operace a zároveň by došlo k jejich obohacení ke škodě banky.¹⁰⁵

K tomu, aby se jednalo o podvod podle § 209 TrZ, se vyžaduje uvedení v omyl někoho z odpovědných zaměstnanců banky, resp. členů představenstva, který má

¹⁰⁵ Nečas, S., Hájek, P., Chmelík, J., Úvod do hospodářské kriminality, Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., 2005

pravomoc takový obchod jménem banky uzavřít, eventuálně mu zabránit. Je vyloučeno, aby se jednalo o podvod podle § 209 TrZ (o uvedení banky v omyl), pokud by jejím jménem oprávněně vystupoval některý z realizátorů celé transakce.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Šámal P., a kol., Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009, str. 1853 a násl.

7 Povinnosti banky pro vedení účetnictví a jejich porušování. Kapitálový trh a daňové delikty na něm.

7.1 Změny ukazatelů kapitálové přiměřenosti fiktivním způsobem, též úvěrové angažovanosti, včetně fiktivní klasifikace pohledávek banky

Největším problémem věrohodnosti údajů získaných z účetnictví banky je nedostatečná tvorba opravných položek. Banky jsou podle § 12 odst. 3 BankZ povinny zachovávat stanovený poměr vlastního kapitálu a rezerv k aktivům. Pravidla pro používání opravných položek v účetnictví jsou aktuálně konkretizována v Opatření České národní banky, které obsahuje metodiku klasifikace úvěrů. Jedná se o způsob hodnocení aktiv banky, kdy jsou veškerá její aktiva na základě stanoveného stupně rizika návratnosti zařazena do čtyř skupin (sledované, nestandardní, pochybné a ztrátové pohledávky). Na základě této klasifikace je banka povinna k těmto pohledávkám vytvořit opravné položky ve výši 0,1 % až 100 % jejich nominální hodnoty a v účetnictví vyčlenit příslušnou kvótu rezerv ke krytí potenciálních ztrát. Dodržení těchto závazných pravidel má zabránit zkreslování výsledků hospodaření banky a zamezit ztrátě platební schopnosti banky. Porušení těchto norem závažným způsobem v úmyslu získat neoprávněné výhody, by mohlo naplnit skutkovou podstatu trestného činu podle § 248 TrZ, protože povinnosti tvorby opravných položek a rezerv patří mezi závazná pravidla hospodářského styku.

Jestliže by takovéto počínání směřovalo k odčerpání likvidních prostředků banky s negativním dopadem na majetek banky a návratnost vkladů, pak by bylo možné uvažovat i o naplnění skutkové podstaty trestných činů porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ nebo poškození věřitele podle § 222 TrZ. Vzhledem k výše uvedenému smyslu opravných položek a rezerv mohou povinnosti k jejich řádné tvorbě patřit mezi povinnosti předpokládané v § 220 TrZ. Naplnění skutkové podstaty podle § 222 TrZ předpokládá zcizení nebo odstranění té části majetku, která měla být (ale ve skutečnosti úmyslně nebyla) vázána vytvořením rezerv k opravným položkám. Hodnocení výnosnosti bankovních operací by mělo být v účetnictví banky prezentováno spíše hůře, než by odpovídalo reálné skutečnosti. V praxi jsou účetnictví a bankovní výkazy díky jejich managementu často zkreslené tak, aby uměle vylepšily ekonomickou

situaci banky před bankovním dohledem a jejími klienty. Vedle vykazování zjevně nesprávných údajů se ve větší míře vyskytují případy skrytého a velmi složitého zkreslování účetnictví. Dochází k přeměně špatných aktiv banky na jiná aktiva, která se na první pohled zdají být v pořádku. K tomuto účelu je používáno finančních operací, které přinášejí bance další velké ztráty, avšak jejich výsledkem je zdánlivě vyrovnaná bilance banky.

Například - banka má na straně aktiv špatné úvěry, ke kterým však nejsou vytvořeny odpovídající opravné položky. Aby se vyhnula tvorbě těchto položek a zároveň vylepšila svojí bilanci, zvýší banka základní kapitál své dceřiné společnosti upsáním nových akcií a současněji odprodá své špatné pohledávky a to za cenu, která bude odpovídat zvýšení jejího základního kapitálu. Na straně aktiv již nefigurují špatná aktiva (pohledávky), ale majetková účast v dceřiné společnosti. Na straně pasiv se dokonce může objevit i určitý zisk z této operace. Aktiva dceřiné společnosti jsou tvořena z větší části těmito ztrátovými úvěry, její kapitál byl sice zvýšen, avšak její akcie nemají prakticky žádnou hodnotu. Banka ve snaze zakrýt tuto skutečnost prodá její akcie další dceřiné společnosti. Místo splacení kupní ceny je vystavena směnka, současně si banka sjedná s touto dceřinou společností právo zpětného odkupu akcií (opci) s dlouhou dobou uplatnění tohoto práva. Vzápětí ji však zaplatí zálohu, jako by již toto právo uplatnila, a zůstane jí tak vůči ní příslušná pohledávka (na úhradu kupní cenu akcií nebo vrácení zálohy). Na základě dalších operací mezi spřízněnými společnostmi může být tato pohledávka dále postoupena, aby se tak ještě více zamlžila podstata celé operace, resp. všech takto navazujících operací. Nemalé náklady na realizaci těchto zastíracích operací přitom zaplatí banka, čímž ještě dále zvyšuje svou ztrátu. Na konci tohoto řetězce operací banka odkoupí aktiva, která prodala první dceřiné společnosti, ovšem již „restrukturalizována“ do podoby nových pohledávek, splatných za velmi dlouhou dobu, aniž by se však jakkoliv zlepšila její situace. Do své bilance banka takto „restrukturalizována“ aktiva zavede jako dobrá aktiva (bez opravných položek), přestože nejsou disponibilní a likvidní. Původní špatná aktiva (klasifikované úvěry) se tím dostanou z účetní evidence. Banka tímto způsobem dosáhne změny úvěrových smluv,

odsune dobu splatnosti úvěrů, z pohledávek již splatných se stanou pohledávky ještě nedospělé.¹⁰⁷

K obcházení povinnosti vytvářet opravné položky na nesplacená aktiva, mohou složit i opční obchody. Jako příklad lze uvést operace s opcemi na pohledávky. Banka prodá spřízněné společnosti své nedobytné úvěry a současně si obě strany dohodnou právo zpětného odkupu (poptávkovou opci) přičemž je sjednána vysoká cena za uplatnění práva opce (opční premie). Tímto způsobem je dosaženo toho, že se banka zbaví nelikvidních pohledávek a zároveň dojde k přelévání majetkových hodnot do společnosti, která je zpravidla ovládaná managementem banky, případně se jedná o spřízněné společnosti akcionářů, kteří banku ovládají. Navíc management dosáhne i vylepšení obrazu banky. Z hlediska dokazování je pak situace velmi složitá, protože skutečnou povahu těchto obchodních aktivit lze zjistit pouze důsledným vysledováním všech navazujících dílčích operací, z nichž řada slouží k zastření pravého smyslu celé operace. Smyslem všech výše uvedených operací je skrýt skutečný stav aktiv banky a prezentovat tak banku u potenciálních klientů a před bankovním dohledem v lepší situaci, než jaká je ve skutečnosti. Současně přitom dochází k nezákonnému uvolnění prostředků na financování krycích operací s vědomím, že banka nebude schopna pokrýt ztráty z předchozích rizikových obchodů. Zjistí-li tuto skutečnost auditor, měla by banka provést opravné položky v účetnictví a vyčlenit náležité rezervy, a to i za cenu toho, že se dostane do ztráty.

7.2 Trestní rovina zkreslování účetnictví banky a daňové delikty

Pokud banka nevede řádně své účetnictví, které je podle zákona o účetnictví, jakož i podle opatření České národní banky, povinna vést, může tato situace za splnění dalších podmínek vést k trestnímu stíhání odpovědných osob za trestný čin podle § 254 TrZ. Za zkreslování údajů sloužících ke kontrole hospodaření a jmění podle § 254 odst. 1 TrZ je

¹⁰⁷ Lichnovský, O., Trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření, Trestněprávní revue 11/2008

třeba považovat i podávání nepravdivých hlášení komerčními bankami České národní bance pro potřeby bankovního dohledu. Jestliže se však tímto zkreslováním pachatel snaží vyhnout i správnému vyměření daně, mohlo by se jednat o trestný čin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 odst. 1 TrZ. Tento trestný čin by byl dokonán, jestliže by pachatel svým zaviněným jednáním dosáhl toho, že daň nebyla vyměřena vůbec nebo byla vyměřena v nižší částce a tím došlo k jejímu zkrácení ve větším rozsahu. Pokud by v účetnictví banky byla vykázána fiktivní operace např. za účelem vylákání nadměrného odpočtu daně, a tímto jednáním by byl uveden v omyl příslušný finanční úřad, mělo by takové jednání znaky skutkové podstaty trestného činu zkrácení daně a podobné povinné platby podle § 240 odst. 2 TrZ. Neprokáže-li se tento specifický podvodný úmysl odpovědné osoby, která jménem banky jedná, přichází v úvahu postih za trestný čin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ, jestliže pachatel ohrozí majetková práva jiného nebo včasné a řádné vyměření daně. Z tohoto hlediska je ust. § 254 TrZ ve vztahu k trestnému činu podle § 240 TrZ ustanovením subsidiárním, a proto je jejich jednočinný souběh vyloučen.

Za přitěžující okolnost lze považovat tu skutečnost, že se banka v důsledku zkreslování účetnictví a výkazů pro bankovní dohled vyhnula omezujícím opatřením podle § 26 odst. 1 BankZ, která bance hrozí za porušení obligatorních opatření a nedodržení příslušných ukazatelů. V praxi bude zkreslování údajů v účetní evidenci zpravidla jen prostředkem ke spáchání další trestné činnosti (resp. jejím doprovodným jevem) s dopadem na likviditu banky a její majetkovou situaci. Aktuální to bude v souvislosti s naplňováním znaků skutkových podstat trestných činů podle § 222, § 220, § 221 a § 248 TrZ. Vzhledem k důležitosti zájmu na vedení a uchovávání účetnictví a dalších dokladů sloužících k přehledu o stavu majetku a hospodaření, jemuž ustanovení § 254 TrZ poskytuje ochranu, je jeho porušování sankcionováno i v případě, kdy je tím zároveň zakrýván jiný trestný čin. Zákonodárce tím, že použil právní konstrukci „nevede účetní knihy, zápisy nebo jiné doklady” nebo v nich uvádí nepravdivé údaje ve spojení s požadavkem, aby tímto jednáním „byla ohrožena majetková práva jiného nebo včasné a řádné vyměření daně” již presumoval to, že pachatel tak bude zpravidla činit v úmyslu vyhnout se postihu za jiný trestný čin. V opačném případě by mohla vyvstat situace, kdy by pachatel při uplatnění obhajoby, že tímto zkreslováním údajů zakrýval jinou, blíže nespecifikovanou trestnou činnost, mohl uniknout trestnímu postihu za tento trestný čin.

Z těchto důvodů pak lze uvažovat i o případném jednočinném souběhu těchto trestných činů s trestným činem podle § 254 TrZ.

7.3 Nepravdivé auditorské hodnotící zprávy a zkreslené bankovní audity

Banka je podle zákona o bankách povinna zajistit ověření účetní závěrky auditorem, tato povinnost je stanovena obecně pro všechny akciové společnosti. V případě banky podléhá výběr auditorské společnosti souhlasu České národní banky, resp. tato může vyslovit nesouhlas jak s výběrem auditorské společnosti, tak s konkrétní osobou auditora. Přes toto omezení je to pořád banka, kdo auditora vybírá a platí, což vytváří určité riziko ovlivnění závěrů auditu nebo opomenutí některých podstatných skutečností. Hlavním úkolem auditora je ověření účetní závěrky a účetnictví banky, zda informace uvedené v účetní závěrce podávají věrný obraz předmětu účetnictví a finanční situaci účetní jednotky (viz § 39 ObchZ a § 14 AuditZ). Auditor by měl (v souladu s profesními předpisy) na základě vlastního zkoumání vyslovit odborný a nezávislý názor na věrohodnost účetnictví, hospodářský výsledek i celkovou finanční situaci účetní jednotky. Charakter podnikání bank, které hospodaří převážně s cizími zdroji, vyžaduje špičkovou kvalifikaci auditorů, protože jejich závěry slouží nejenom k orientaci zainteresovaných subjektů (klientů, akcionářů), nýbrž slouží jako informační zdroj i pro orgány bankovního dohledu.

Způsob pořizování a obsah auditů je upraven v zákoně č. 524/2000 Sb. o auditorech, ve znění pozdějších předpisů. Součástí zprávy o provedeném auditu je i auditorův výrok, zda formulace uvedené v účetní závěrce podávají věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví posuzované účetní jednotky, jakož i názor na finanční situaci účetní jednotky (banky), který vychází z poznatků získaných při ověření významných účetních případů nebo skutečností.

Odpovědnost za účetní závěrku a její zpracování nese účetní jednotka, auditor (na základě provedeného auditu) odpovídá za svůj výrok o účetní závěrce. Auditor je povinen postupovat v souladu se zákonem a dokumentovat provedenou práci a fakta, ze kterých

vyvodil své závěry. Není-li auditor na základě předložených nebo vyžádaných podkladů schopen podat objektivní obraz posuzovaných skutečností, resp. rozpoznat případnou nesprávnost údajů v předložené účetní evidenci, je povinen tuto skutečnost zohlednit ve své zprávě (vysloví výhradu). K tomu by mohlo dojít v případě neposkytnutí dostatečné součinnosti ze strany banky. Z hlediska občanskoprávního odpovídá auditor a auditorská společnost, jejímž jménem jedná, za škodu způsobenou v souvislosti s poskytováním auditorských služeb. V této souvislosti je třeba připomenout, že banky jsou (stejně jako ostatní podnikatelské subjekty) povinny ukládat účetní závěrky spolu se zprávou auditora do sbírky listin u rejstříkového soudu (srov. § 27a ObchZ). Pokud by se ukázalo, že auditorem ověřená závěrečná účetní závěrka obsahuje zjevné nesprávnosti, na které auditor ve své zprávě neupozornil, bude odpovědný za škodu, která vznikne uživatelům informací z účetní závěrky. Vzhledem k povaze auditu a jeho významu pro kontrolu hospodaření banky lze i ve zkrácení zprávy auditora za podmínky, že k němu dojde v úmyslu opatřit bance neoprávněné výhody, spatřovat naplnění skutkové podstaty trestného činu zkrácení údajů o stavu hospodaření a jmění podle § 254 TrZ.

Auditor sice vychází z údajů poskytnutých bankou, avšak jeho zpráva má být nezávislou zprávou o stavu hospodaření banky. Při zjištění nedostatků musí auditor ve své zprávě vyjádřit, jaký vliv měly tyto nedostatky na hospodaření a likviditu banky. Úmyslné zamlčení skutečností o tom, že banka porušila předpisy o vedení účetnictví, včetně porušení závazných předpisů o klasifikaci aktiv nebo vytváření opravných položek, případně že provedla nezákonnou operaci, stejně jako úmyslné nesprávné vyhodnocení zjištěných skutečností, lze proto za splnění dalších zákonem stanovených podmínek postihnout jako trestný čin podle § 254 TrZ. Hodnotící zprávu auditora, označovanou běžně jako audit, lze totiž právem považovat za tzv. „jiný doklad sloužící k přehledu o stavu hospodaření a majetku nebo k jejich kontrole“, a tedy i dovodit trestní odpovědnost auditora ve smyslu § 254 TrZ

Trestné jednání auditora je postižitelné ve smyslu § 259 TrZ jako trestný čin vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy. Vzhledem k výše uvedenému, tj. k úloze a postavení auditora, je objektem tohoto trestného činu zájem na ochraně pravdivosti, potvrzení o finanční situaci, nebo majetkových poměrech. Tento trestný čin obsahuje dvě skutkové podstaty. Ty jsou samostatné.

Právní kvalifikace podle § 259 TrZ spočívá v tom, že trestně odpovědná osoba, ať již jménem banky nebo jiného podnikatelského subjektu, který je oprávněn k provozování finanční činnosti podle zvláštního právního předpisu, vystaví někomu jinému nepravdivé potvrzení, které se týká finanční situace nebo posuzovaných majetkových poměrů.

U druhé skutkové podstaty uvedené v § 259 TrZ spočívá objektivní stránka trestné činnosti v tom, že trestně odpovědná osoba jako auditor, vystaví pro jinou osobu nepravdivou auditorskou zprávu, případně vystaví nepravdivé potvrzení, o finanční situaci či majetkových poměrech.

Je třeba zdůraznit, že skutková podstata dokonání trestného činu je naplněna již vystavením takového nepravdivého potvrzení. S ohledem na zaměření práce je důležité připomenout, že pokud ten, kdo takové potvrzení vystavil, je si vědom, že bude použito jinou osobou k podvodnému jednání nebo je minimálně s tímto srozuměn, se vystavuje nebezpečí postihu pro spolupachatelství na úvěrovém podvodu. V úvahu též přichází některá z forem účastenství na takovéto trestné činnosti.

Již s ohledem na výše uvedené je zřejmé, že pachatelem může být pouze zaměstnanec banky, jiného podnikatelského subjektu, který má oprávnění k provozování takové finanční činnosti, pokud jedná jejím jménem, a pochopitelně sám auditor. Též vyplývá z uvedeného, že jde o úmyslnou formu zavinění. Tato kvalifikace bude aktuální v případě ověřování dílčích údajů z účetnictví banky prováděné auditorem v průběhu kalendářního roku, a to za situace, kdy auditor ve své zprávě, resp. v průběžném přehledu uvede nepravdivé informace o hospodaření banky, nepodaří-li se prokázat, že ohrozil včasné a řádné vyměření daně nebo majetková práva jiného.

Pokud by tuto povinnost nedodržel a úmyslně vystavil někomu třetímu nepravdivé potvrzení, pak by se dopustil trestného činu dle § 259 TrZ. vystavení nepravdivého potvrzení a zprávy.

Bezproblémové fungování finančních trhů, zejména pak peněžního a kapitálového trhu, má zásadní význam pro stabilitu každé tržní ekonomiky. Je proto žádoucí, aby bylo jasně vymezeno postavení všech zúčastněných subjektů a zajištěny podmínky rovného

zacházení se všemi společnostmi, které na těchto trzích obchodují. Z tohoto důvodu je třeba zamezit zneužití instrumentů používaných v obchodním styku a účinně postihovat každé porušení všech stanovených pravidel. Mezi nejzávažnější praktiky, které mají negativní vliv na stabilitu a rozvoj finančních trhů, patří ty, které jsou spojeny se zneužíváním důvěrných informací v obchodních stycích. V souvislosti s personálním propojením velkého počtu společností působících na našem peněžním a kapitálovém trhu (členové statutárních orgánů a dozorčích rad těchto společností) dochází v praxi k velkému počtu případů zneužití informací a postavení v obchodním styku ve smyslu § 255 TrZ. Obchody s cennými papíry na účet klienta nebo i na svůj účet, může provádět každá banka, která má k tomu příslušné povolení. Působí-li banka v pozici obchodníka s cennými papíry, pak pro ni platí stejná omezení, která se týkají ostatních obchodníků s cennými papíry, a navíc i omezení stanovená zákonem o bankách.

Představitelé bank často působí ve statutárních orgánech obchodních společností. Tam přicházejí do styku s informacemi doposud nikoliv veřejně přístupnými, které by neměly být v zájmu těchto společností a zachování rovných podmínek na trhu do určité doby zveřejněny. Přesto se často stává, že se tyto důvěrné informace dostanou k dalším zaměstnancům banky a jejich prostřednictvím je pak selektivně získají další obchodní společnosti, které tak získávají výhody oproti ostatním subjektům na trhu.

Aplikace § 255 odst.1 TrZ (tzv. insider trading, neboli obchodování zasvěcených) předpokládá, že někdo ze zaměstnanců uvedených společnosti neoprávněně využije informaci dosud nikoli veřejně přístupnou, kterou získal z důvodů svého zaměstnání, povolání, postavení nebo své funkce a jejíž zveřejnění podstatně ovlivňuje rozhodování v obchodním styku, a uskuteční nebo dá podnět k uskutečnění operace na organizovaném trhu cenných papírů v úmyslu opatřit sobě nebo někomu jinému výhodu nebo prospěch. I v případech, kdy z postavení nebo povahy činnosti některé osoby (zaměstnance útvaru investičních obchodů, zaměstnance Střediska cenných papírů, burzy cenných papírů) vyplývá, že má přístup k určitému druhu informací dosud nikoli veřejně přístupných, je třeba prokázat, že o určité konkrétní informaci skutečně věděla.

Postih za trestný čin podle § 255 odst.2 TrZ (tzv. self trading) bude na místě, pokud pachatel je členem orgánů, společníkem, podnikatelem nebo účastníkem na podnikání dvou nebo více podniků (organizací) se stejným nebo podobným předmětem činnosti a v

úmyslu opatřit sobě nebo někomu jinému výhodu nebo prospěch uzavře nebo dá popud k uzavření smlouvy na úkor jednoho nebo více z těchto podniků (organizací).

Z praxe jsou známy případy, kdy byl opakovaně prodán stejný balík akcií mezi jednotlivými subjekty finančního trhu, které byly zastoupeny stejnou osobou, jež se účastnila na podnikání všech zainteresovaných subjektů, v krátkém období vždy za vyšší cenu, která nekořespondovala s tržní cenou, aby nakonec skončil opět v majetku banky, která jej držela původně a z jejíhož majetku byl na počátku celé operace prodán hluboko pod tržní cenou. Výsledkem celé operace je způsobení škody bance a obohacení ostatních zúčastněných subjektů. Právníckými osobami se stejným nebo obdobným předmětem podnikání přitom nemusí být v daném případě pouze banky. Díky širokému spektru bankovních činností mohou být za subjekty se stejným nebo obdobným předmětem podnikání ve smyslu § 255 TrZ vedle bank považovány i další finanční instituce jako investiční společnosti, investiční fondy, penzijní fondy, obchodníci s cennými papíry a další.

V našich podmínkách je totiž běžné personální a majetkové propojení mezi bankami, investičními společnostmi, investičními fondy a penzijními fondy. Tato struktura, umožňuje bankám fondy prakticky řídit a využívat těchto prostředků, zvláště pokud plní i funkci depozitáře investičních fondů. Doložit to lze na případech, kdy investiční fondy prodaly akcie určité společnosti bance, která je obratem dodala další osobě za téměř dvojnásobek. Jde o operace, které jsou jednoznačně v rozporu se zájmy fondů. Osoby odpovědné za správu majetku investičního fondu jsou pak postižitelné pro trestný čin porušování povinnosti při správě cizího majetku podle § 220 TrZ, nešlo-li by o závažnější trestný čin, neboť ustanovení § 220 TrZ je subsidiárním ve vztahu k ustanovením § 248 , § 255 a § 206 TrZ. V této souvislosti by bylo možno trestně stíhat i odpovědné zaměstnance banky, s nimiž byla celá operace dohodnuta, a kteří „věděli o podstatných okolnostech tohoto obchodu“, a to za některou s forem účastenství či organizátorství a pomoc k tomuto trestnému činu.

8 Specifika problematiky dokazování a postihu trestné činnosti v ekonomice

Ekonomická kriminalita má mimořádný ekonomický a sociální dopad na vnitřní stabilitu státu, protože se dotýká základních příjmových složek státu (daní, cel, poplatků, apod.) jejichž ohrožením je oslabeno fungování státního mechanismu. Značná část jejich projevů je složitým ekonomickým a právním problémem, jehož řešení vyžaduje speciální odbornost a stálou inovací znalosti jak u legislativních orgánů, tak i u zaměstnanců příslušných kontrolních orgánů státní správy a orgánů činných v trestním řízení. Základem boje proti hospodářské kriminalitě je fungující právní systém, a to jak v civilněprávní oblasti (občanskoprávní, obchodní, správní, finanční, apod.), která by měla stanovit jasná a průhledná pravidla fungování finančních vztahů, tak i v oblasti trestního práva, které by mělo účinně doplňovat tento základní regulační systém a sankcionovat pouze nejzávažnější případy porušení hospodářských zájmů, a tím poskytovat důslednější ochranu těm subjektům, jenž vyvíjejí svou ekonomickou činnost v souladu se zákonem. Finanční kriminalita představuje typ kriminality kvalitativně nové, která se týká především daňové oblasti, bankovní sféry a kapitálového trhu.¹⁰⁸

8.1. *Nezbytnost specializace pro boj s finanční kriminalitou*

Postih hospodářské trestné činnosti včetně její nejzávažnější a nejsložitější součásti, kterou je finanční kriminalita (kriminalita v bankovním a na kapitálovém trhu), vykazuje řadu zvláštností a vyžaduje zvláštní přístupy, které se neuplatní při stíhání jiné kriminality. Je to dáno složitostí právní kvalifikace těchto jednání, jež s sebou přináší specifické problémy spojené s vlastním dokazováním. Již na počátku trestního řízení je třeba si na základě prvotních informací ujasnit, jaké konkrétní hospodářské a majetkové trestné činy přicházejí v úvahu, aby bylo možno dokazování zaměřit na objasnění všech rozhodných skutkových okolností, které pak budou podřazeny pod zákonné znaky vytypovaných skutkových podstat. Kvalitní legislativa sama o sobě nezaručuje účinnost a úspěšnost boje s kriminalitou, pro boj s hospodářskou kriminalitou je důležité rovněž i

¹⁰⁸ Fryšták, M., Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe, Ostrava, Key Publishing, 2007

personální a materiální zabezpečení jejího stíhání, zejména vytvoření podmínek pro specializaci všech orgánů činných v trestním řízení.

Z tohoto pohledu byla v minulých letech nejvíce zanedbávána oblast vynutitelnosti práva, kdy o řadu negativních jevů (krachy bank, vykrádání investičních fondů, apod.) se orgány činné v trestním řízení začaly zajímat až s odstupem několika let, proto v řadě případů došlo již k promlčení trestního stíhání a k zániku možnosti potrestat odpovědné pachatele. Dosavadní neutěšená situace při potírání hospodářské kriminality zejména pak její nejsložitější součástí, kterou je finanční kriminalita (tedy bankovní kriminalita, daňová a kriminalita na kapitálovém trhu) jasně svědčí o tom, že je zapotřebí, aby se vyšetřováním a odhalováním finanční kriminality zabývali specialisté. Nelze říci, že by stát v období tzv. „zlaté horečky“ nepodnikal v boji proti hospodářské kriminalitě žádné kroky, s odstupem času je však zřejmé, že byly zcela nedostačující. Stále přetrvávajícím problémem je nedostatečné odborné vybavení a chybějící praktické zkušenosti orgánů v trestním řízení, jakož i ne zcela fungující spolupráce s kontrolními orgány, které regulují příslušné finanční trhy (bankovní dohled, Komise pro cenné papíry, Analytický odbor Ministerstva financí). Tyto okolnosti ve spojení s narůstající přetížeností orgánů činných v trestním řízení jsou hlavními příčinami neutěšeného stavu postihu této trestné činnosti.

Dosavadní reorganizace policejních složek specializovaných na vyšetřování případů závažné hospodářské kriminality nepřinesly vždy zefektivnění postihu finanční kriminality. Příkladem může být situace, kdy byl při tehdejší Úřadu vyšetřování pro Českou republiku zřízen Úřad finanční kriminality a ochrany státu (ÚFKOS), který tehdejší ministr vnitra označoval s hrdostí za „malou českou FBI“. K 15. březnu 2003 pak úřad zrušil resp. spojil s Útvarem pro odhalování korupce do jednoho celku. Výsledkem této organizační změny byl odchod špičkových profesionálů z řad Policie České republiky a zpomalení nebo dokonce zastavení vyšetřování některých velmi závažných případů hospodářské kriminality (např. kauzy IPB, České spořitelny, Harvardské fondy, apod.).

Na druhé straně je odbornou veřejností pozitivně vnímaným krokem to, že byl vytvořen specializovaný útvar Policie České republiky, tj. Útvar odhalování korupce a

finanční kriminality služby kriminální policie a vyšetřování (tzv. finanční policie). Tato specializovaná složka by měla v rámci boje s ekonomickou kriminalitou zejména :¹⁰⁹

- 1) získávat, sdružovat a vyhodnocovat informace o formách a metodách této závažné trestné činnosti,
- 2) sjednocovat operativně pátrací činnost při odhalování, vyšetřování a zajišťování pachatelů této trestné činnosti, včetně zajišťování výnosů z této trestné činnosti,
- 3) poskytovat odbornou pomoc ostatním složkám Služby kriminální policie a vyšetřování,
- 4) účinně spolupracovat se zahraničními policejními složkami, zejména prostřednictvím Interpolu a Europolu, včetně realizace společných bezpečnostních projektů v rámci Evropské unie,
- 5) podílet se na odstraňování legislativních bariér v boji se stále novými formami této trestné činnosti, zejména se podílet na přípravě obecně závazných předpisů v oblasti finanční a fiskální kriminality, apod.

Zajištění rychlého a efektivního postihu těchto forem trestné činnosti vyžaduje velkou míru koordinace všech zúčastněných orgánů.

Na odhalování závažných hospodářských trestných činů, na jejich prověřování, vyšetřování a dozorování v přípravném řízení trestním se podílejí zejména tyto subjekty:

- 1) Kontrolní orgány:

¹⁰⁹ Scheinost, M. a kol., Výzkum ekonom. kriminality, Institut pro kriminologii a soc. prevenci, Praha, 2004

- a) Česká národní banka,
- b) Ministerstvo financí České republiky - Finanční analytický útvar,
- c) Komise pro cenné papíry,
- d) Bezpečnostní informační služba-ekonomická rozvědka.

2) Orgány činné v trestním řízení:

- a) Policie České republiky – Útvar odhalování korupce a závažné hospodářské trestné činnosti Služby kriminální policie a vyšetřování
- b) Státní zastupitelství České republiky - speciální odbory Vrchních státních zastupitelství závažné hospodářské a finanční kriminality

Pro zajištění vzájemné koordinace těchto orgánů byla vytvořena tzv. konzultační skupina, která má přispívat k větší efektivitě odhalování a vyšetřování případu závažné hospodářské trestné činnosti, k zajištění vzájemné informovanosti o nových typech této trestné činnosti, osobách a skupinách osob podezřelých ze spáchání této trestné činnosti a další související problematiky. Činnost této skupiny po organizační a technické stránce zajišťuje Nejvyšší státní zastupitelství. Ve zvláštní zprávě ve věcech vybraných hospodářských trestných činů z oblasti finanční kriminality, kterou nechalo vypracovat Nejvyšší státní zastupitelství, se konstatuje, že přípravné řízení zejména pak fáze vyšetřování trvá v řadě věcí neúměrně dlouho. K hlavním důvodům ovlivňujícím délku vyšetřování patří podle této zprávy především tyto faktory:

- a) Jde o věci skutkově a právně složité, vyžadující odbornou erudici orgánů činných v trestním řízení, zejména kvalitní práci celého týmu vyšetřovatelů a důsledný výkon dozoru státního zástupce.

- b) Nedostatečné personální obsazení policejních útvarů a některých státních zastupitelství, které negativně ovlivňuje délku a kvalitu přípravného řízení.
- c) Chybějící odborné znalosti policejních orgánů i státních zástupců, a to pokud jde o veškeré právní předpisy vztahující se k oblastem zasaženým sledovanou trestnou činností.
- d) Delší časová prodleva od doby spáchání deliktu do jeho odhalení, včetně komplikací vyvolaných nestandardními způsoby provádění finančních operací bez náležitých dokladů, za použití nevěrohodných či zcela fingoovaných dokladů, spolu s různými formami zakrývání nelegálních operací.
- e) Nedostatečná součinnost orgánů činných v trestním řízení s dalšími státními orgány a institucemi, které slouží v těchto věcech jako informační a dokumentační zdroj.
- f) Problémy s vyčíslením výše škody související především s absencí činnosti vnějších kontrolních orgánů, které by byly schopny nejen vyčíslit škodu, ale zpracovat i zprávy o hospodaření určitého subjektu.
- g) Obtíže s přibíráním znalců, problémy s kvalitou znaleckých posudků z oboru ekonomiky a s rychlostí jejich zpracování.
- h) Často se vyskytující příčinou jsou nevyřízené žádosti o právní pomoc v cizině.

V rámci organizačních změn v soustavě státních zastupitelství rozhodla vláda o vytvoření nových útvarů. Podle této nové koncepce je státní zástupce činný u vrchního státního zastupitelství příslušný k výkonu dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení ve věcech úmyslných trestných činů:

- a) spáchaných při činnosti banky, investiční společnosti nebo investičního fondu, zdravotní pojišťovny, penzijního fondu, stavební

spořitelny anebo spořitelního a úvěrového družstva, byla-li jimi způsobena škoda nejméně 100 mil. Kč,

- b) fyzických nebo právnických osob spáchaných v souvislosti s neoprávněným výkonem činnosti těchto subjektů,
- c) jimiž byla způsobena škoda na majetku státu nebo majetkovém podílu státu nejméně 50 mil. Kč,
- d) podle hlavy druhé nebo deváté zvláštní části trestního zákona. Jestliže byly spáchány ve prospěch zločinného spolčení, a dále trestné činy zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 TrZ nebo trestné činy podplácení, přijímání úplatku nebo nepřímého úplatkářství podle § 331 až 333 TrZ, pokud byly spáchány v souvislosti s odhalováním či vyšetřováním trestných činu podle hlavy druhé nebo deváté zvláštní části trestního zákona,
- e) jimiž byly dotčeny finanční nebo ekonomické zájmy Evropské unie. Důvodem tohoto kroku bylo zajištění rychlého a efektivního trestního postihu těchto forem trestné činnosti, který vyžaduje vysokou míru specializace, kterou nelze zabezpečit na všech krajských státních zastupitelstvích. Mám na mysli nejzávažnější hospodářskou a finanční kriminalitu, kterou definuje výše citovaný § 15 JZstZ, který však dopadá pouze na nejzávažnější případy finanční kriminality. Finanční kriminalita typově méně nebezpečná je postihována standardními metodami na úrovni krajských a okresních zastupitelství. I na těchto stupních však je třeba zvýšit úroveň profesionalizace, protože se nelze zaměřit pouze na trestné činy nejvyšší společenské nebezpečnosti. Jde o jakousi špičku ledovce, která do značné míry zakrývá, že existuje velmi rozsáhlé podhoubí jiné trestné činnosti. Krajská státní zastupitelství plní své úkoly při stíhání zvláště závažné násilné trestné činnosti a v současné době jsou značně zatížena i věcmi hospodářské kriminality.

Velmi důležitá je odborná příprava státních zástupců a policistů, ale i trestních soudců. Rovněž hraje významnou roli existence úzké spolupráce mezi policejními složkami a dozorujícím státním zástupcem. Pokud budou tyto problémy přetrvávat i nadále, pak nelze vytvořit účinnou koncepci vyšetřování závažné ekonomické kriminality.

8.2. *Specifické postupy při odhalování finanční kriminality*

Úspěšnost dokazování finanční kriminality je závislá na správném vystižení okolností, jež jsou typické právě pro tuto oblast trestné činnosti. Je podmíněna včasným zajištěním písemných dokladů a počítačových záznamů, dále nutností dovodit příčinné souvislosti a následky různých a zpravidla početných finančních a daňových operací. Důležitou roli při dokazování hraje časový odstup od zjištění prvních signálů o nesprávném chování účastníků finančních trhů do zahájení prověřování orgány činnými v trestním řízení. Velký časový odstup ztěžuje orientaci příslušných orgánů v rozsáhlých bankovních aktivitách, které jsou spojené se značnými finančními toky. Odhalení jejich skutečné podstaty proto vyžaduje spolupráci různých státních orgánů a institucí, včetně využití mezinárodní spolupráce.

V neposlední řadě je pro trestní odpovědnost jednotlivých pachatelů třeba prokázat jejich zavinění, zpravidla ve formě úmyslu, v některých případech také i tzv. druhý úmysl, nebo přinejmenším vědomou nedbalost (srov. skutkové podstaty trestných činů podle § 220 a § 221 TrZ). Dalším specifickým problémem úzce souvisejícím s dokazováním je i případný právní omyl, resp. prokazování úmyslu tam, kde nejde o skutkovou podstatu s tzv. blanketní normou a kde nelze použít pravidlo, že neznalost právních norem, na které trestní zákon odkazuje, neomlouvá. S tím souvisí potřeba zjišťovat, jaký následek vznikl, tzn., zda došlo ke škodě na majetku a v jaké výši, příp. další škodu, zda došlo k obohacení pachatele nebo jiných osob. Velmi problematické je oceňování některých hodnot, např. cenných papírů, opcí a jiných finančních derivátů, zejména pokud nejsou obchodovatelné na regulovaných (veřejných) trzích, stejně tak

bývá problematické přesně kvantifikovat dopad určitých transakcí na návratnost vkladů nebo vyčíslit škodu spočívající v tom, že nedošlo k důvodně očekávanému zhodnocení majetku (např. u trestného činu podle § 220 TrZ). Podobné problémy doprovází i dokazování výše obohacení pachatelů, resp. povahy a rozsahu neoprávněných výhod.

8.3. *Dokazování ekonomické kriminality a hmotněprávní úprava*

Za účelem předcházení trestné činnosti na úseku ekonomické kriminality, jejího odhalení a prokazování je velice důležitá podoba příslušné hmotněprávní úpravy. Ta již za účinnosti trestního zákona, kdy vycházela z takzvaného materiálního pojetí trestného činu, zaznamenala do této koncepce zásadní průlom v této oblasti. K tomu lze uvést například úpravu úvěrového podvodu podle § 250b TrZ (nyní § 211 TrZ), která kladla důraz zcela jednoznačně na naplnění již formální znaku skutkové podstaty. Lze říci, že v případě kriminalizace jakéhokoli jednání osob je vždy velice důležité, jaká je konkrétní trestněprávní úprava skutkové podstaty jednotlivých trestných činů. To pochopitelně platí, též u ekonomické kriminality. Předchozí právní úprava dokázala postihnout celou řadu trestněprávních jednání v této oblasti podle materiálního pojetí a snaha posílit a zpřesnit tuto úpravu byla právě výrazem nových skutkových podstat trestných činů, která se již za účinnosti předchozí úpravy postupně uskutečňovala. Stávající právní úprava se jeví jako odpovídající co se týče výčtu trestních činů dopadajících na tuto oblast. Přesto by bylo možno považovat za vhodné ještě více odlišit prostřednictvím odstavců, například u úvěrového podvodu hranice škod, tak aby bylo možno propojit naplnění formálních znaků nepravdivých či zkreslených údajů s následným způsobem škody. Tímto způsobem odstupňovat ještě trestní odpovědnost, která by přece jenom ještě měla být spojována se škodou mající původ v trestné činnosti. Tento způsob pojetí by nepochybně také lépe odpovídal a umožnil soudu odlišit pachatele, a jeho trestní postih, z pohledu ustanovení § 12 odst. 2 TrZ, především pak § 38 odst. 1, 2 a § 39 1, 2 TrZ. Obdobně by bylo možno uvažovat též ve vztahu k přitěžujícím a polehčujícím okolnostem.

V této souvislosti je možno připomenout právní úpravu porušení předpisů o pravidlech hospodářské soutěže § 248 TrZ, nebo zneužití informace a postavení v obchodním styku § 255 TrZ, zde se nevyžaduje ohledně následku způsobení škody. Naopak jde o úmyslné jednání, směřující k získání neoprávněných výhod prospěchu. Jde například o materiální výhody, ale i o jinou výhodu, která musí být konkrétně specifikována, tedy v čem by spočívala.

Patří sem ale další trestné činy, kde naproti tomu způsobení škody je obligatorním znakem objektivní stránky. Jde o porušování povinnosti při správě cizího majetku ve formě úmyslného zavinění podle § 220 TrZ, nebo nedbalostní formě § 221 TrZ. Nemůžeme v této souvislosti ponechat stranou takovou trestnou činnost, kde byla porušena zvláštní povinnost stanovena mimo trestní právní normu, a která podmiňuje možnost trestní odpovědnosti. Jde o blanketní normu či normy spojené s porušením povinnosti, kdy blanketní právní norma určuje pravidlo, jakým způsobem došlo k porušení takového pravidla, nebo povinnosti.

V souvislosti s výše uvedeným je možno též poukázat na trestné činy typu zpronevěra podle § 206 TrZ, či podvod § 209 TrZ, kdy na rozdíl od předchozího nezáleží na tom, zda pachatel této trestné činnosti porušil mimotrestní právní normu, neboť ačkoliv by svým trestním jednáním porušil současně specifická pravidla podnikání na kapitálovém trhu nebo v bankovníctví, stejně by došlo k postihu takového jednání. Zjištění a hmotněprávní posuzování takovéto skutečnosti by s ohledem na postavení pachatele mohlo mít vliv na hodnocení protiprávnosti a společenské škodlivosti jeho jednání.

V celém procesu dokazování je zapotřebí mít na paměti hmotněprávní podmínky trestní odpovědnosti, které mají praktický dopad i na procesní stránku věci, neboť určují rozsah dokazování jednotlivých znaků příslušných skutkových podstat trestných činů. Pro rozhodnutí o tom, zda zahájit trestní stíhání určitých osob a jakým směrem vést další dokazování, je nezbytné si co nejdříve ujasnit, zda jde o trestný čin a pokud ano, o který trestný čin se jedná a jaké znaky příslušné skutkové podstaty bude potřeba dokazovat, včetně toho, kterými důkazními prostředky lze jednotlivé skutečnosti objasnit.

Jde-li např. o trestný čin zneužívání informací a postavení v obchodním styku podle § 255 TrZ, kde se k trestnosti pachatele rovněž nevyžaduje způsobení škody. U tohoto činů je však třeba prokázat úmysl směřující k získání neoprávněných výhod (prospěchu). Pokud již bylo výhod nebo prospěchu skutečně dosaženo, pak bude předmětem dokazování i to, v čem konkrétně spočívaly, např. zda se jednalo o materiální výhody, jejichž hodnotu lze ekvivalentně vyjádřit v penězích.

Obdobné postupy platí i pro dokazování, zda byla porušena zvláštní povinnost stanovená mimotrestní právní normou, která podmiňuje existenci trestní odpovědnosti a trestní zákon na ni odkazuje, nebo zda byla porušena jen obecná povinnost. Např. u trestných činů podle § 248 TrZ či podle § 220 TrZ je nutno dokazovat, jaký byl konkrétní obsah porušeného pravidla, resp. porušené povinnosti, která právní norma toto pravidlo stanoví a jakým způsobem (zákon vyžaduje porušení závažným způsobem, resp. zvlášť uložené povinnosti) došlo k porušení tohoto pravidla nebo povinnosti. Naproti tomu u trestných činů podle § 206 či § 209 TrZ není třeba prokazovat, zda pachatel porušil i nějakou zvláštní mimotrestní právní normu, byť by trestným činem byla porušena i specifická pravidla podnikání v bankovníctví nebo na kapitálovém trhu, neboť žádná mimotrestní norma nestanoví obecný zákaz podvádění nebo zpronevřování.

8.4. Praktické kroky a procesy při odhalování finanční kriminality, jejího dokazování a k tomu se vztahující procesně právní úprava

Postup při dokazování finanční kriminality je potřeba volit již od počátku s ohledem na podezření, která ze skupin osob přichází v úvahu pro její spáchání. Proto si bude vyžadovat zvláštní postup odhalování této kriminality u akcionářů, osob se specifickým vztahem k bance – managementu a třetích osob bez přímého vztahu k bance, takto vymezené skupiny osob se ovšem mohou při své trestné činnosti se vzájemně prolínat, tzn. akcionáři mohou například svojí radou či jiným druhem pomoci být ve spojení se zaměstnanci, případně třetími osobami při páchaní trestné činnosti na úkor majetku banky. Jsou známy četné případy, kdy zaměstnanec banky pomáhá třetí osobě, páchat trestnou činnost na úkor banky. Ale obtížnost odhalení takové trestné činnosti

může být ovlivňována též tím na jaké pracovní pozici takový zaměstnanec pracuje. To proto, že může nejen spolupůsobit při vzniku škody, ale současně může dokázat zakrývat či mást stopy trestné činnosti tak, aby bylo stíženo či znemožněno její odhalení. To vše klade zvýšené nároky jak na techniku vyšetřování takové trestné činnosti, tak na možnosti jejího odhalování, které dává především trestní řád.

Prakticky to znamená, že dokazování finanční kriminality je závislé na správném vystižení okolností, jež jsou typické právě pro tuto oblast. Podmiňuje je včasné zajištění písemných dokladů a počítačových záznamů. Od počátku je nutno sledovat příčinné souvislosti a následky různých a zpravidla početných finančních a daňových transakcí. Nesmírně důležitý při dokazování je časový faktor, tj. rychlé a kvalitní zpracování prvotních signálů o nestandardním chování osob působících na finančním trhu. To si mimo jiné vyžaduje spolupráci různých státních orgánů a institucí, včetně spolupráce na mezinárodní úrovni.

Velice složité pro trestní odpovědnost jednotlivých pachatelů je mnohdy prokazování úmyslného zavinění v jejich jednání. Někdy je velice obtížné zjišťovat následek, zda došlo ke škodě, v jaké výši, případně v jaké výši jak a kdo byl trestnou činností obohacen. To souvisí s oceňováním některých hodnot, např. opcí, cenných papírů a jiných finančních derivátů, zejména pokud nejsou obchodovatelné na regulovaných trzích. Další nemalé problémy doprovází pak i dokazování výše obohacení pachatelů, resp. povahy a rozsahu neoprávněných výhod.

V souvislosti s výše uvedeným je třeba zdůraznit úlohu a význam využití § 158 tr. Řádu. Na základě jeho výsledků racionální a urychlené obstarávání potřebných věcných a listinných důkazů. Tedy využít co nejvíce množností prvotního stádia trestního řízení, které se jeví právě u ekonomické a finanční kriminality mnohdy jako rozhodující z hlediska odhalení této trestné činnosti. Lze sem přiřadit též pátrání po zcizeném majetku, veškerých dostupných účetních dokladech, způsobech zneužívání významných dat, tj. v souvislosti s počítačovou kriminalitou.

Jde o včasné zajišťování listinných důkazů a informací z elektronického systému banky. Svůj významný smysl má pro zamezení odčerpávání výnosů trestné činnosti, zajištění peněžních prostředků na účtech u banky, ve smyslu ust. § 79 až § 79 f) TrŘ, nebo

zajišťování finančních prostředků na účtech jiných subjektů, jako jsou např. spořitelní družstev, či úvěrové instituce, u kterých jsou vedeny účty pro jiné osoby a jiných hodnot pocházejících z výnosů trestné činnosti.

V této souvislosti je možno též zdůraznit, že banky mají povinnost v rámci svých opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti učinit takové oznámení ministerstvu financí, s uvedením všech zjištěných údajů, tj. pokud zjistí podezřelý obchod, mají též, pokud je to v jejich možnostech identifikovat účastníky takového obchodu. Významné je též, že orgány činné v trestním řízení jsou oprávněné zajistit podle § 79c tr. řádu zaknihované cenné papíry.

Prakticky to znamená, že soudce a v přípravném řízení státní zástupce, příp. Policejní orgán jsou oprávněni vydat příkaz k zajištění zaknihovaných cenných papírů, Středisku cenných papírů, nebo jiné právnické osoby, která je oprávněna k vedení části evidence, včetně ČNB.

V neposlední řadě jsou to včasné zpracování znaleckých posudků a odborných vyjádření ohledně vzniku škody. Jsou to ve smyslu § 105 až § 110a TrŘ především znalci a znalecké ústavy, které dokáží na základě své odbornosti významně podpořit, již z prvotních podkladů, vyšetřovací verzi. To proto, že ve smyslu ustanovení § 158 odst. 3 písm. b) tr. řádu, lze po získání vyššího stupně pravděpodobnosti opatřovat tyto posudky již ve fázi prověřování.

Závěrem nelze opomenout ani problematiku věcných a listinných důkazů, které v bankovním sektoru sehrávají mnohdy zásadní úlohu. Věcným důkazem může být i listina tehdy, když není z hlediska trestního řízení podstatný její obsah, ale má jinou důležitost pro zkoumání znalcem, tj. například padělané bankovky, směnky při srovnávání pravosti rukopisu a jiné listiny jako srovnávacího materiálu.

Pokud jde o listinné důkazy ve smyslu ust. § 112 odst. 2 TrŘ, pak je u listin zkoumán jejich obsah neboť právě jeho prostřednictvím se prokazuje, konkrétní skutečnost. Není přitom rozhodné, zda jde o listinu soukromou nebo veřejnou, neboť trestní řád nepřiznává vyšší důkazní kvalitu veřejné listině. Zkoumá se u listin především jejich pravost a neporušenost. Ve vztahu k předchozímu je třeba ještě poznamenat, že osoby

v jejich držení se nacházejí jsou povinny, buďto dobrovolně dle § 78 TrŘ, nebo ve smyslu § 79 TrŘ tyto vydat pro účely trestního řízení.

9. Závěr

Jedním z velice negativních fenoménů ve vývoji společnosti po roce 1990 je obrovský rozvoj finanční a hospodářské kriminality. Zásadní kvalitativní a kvantitativní společenské změny, si vyžádaly tomu odpovídající reakci na zvýšenou poptávku po bankovních službách, což vyvolalo mimo jiné proces udělování většího množství bankovních licencí. Snaha o rychlou transformaci ekonomiky provázená mnohdy nemístnou benevolencí umožnila poskytování mnoha milionových úvěrů, které mnohdy nebyly řádně či vůbec spláceny. To způsobilo obrovské škody a též únik finančních prostředků se systémem veřejných prostředků. K tomu přistoupila tendence mnohdy hradit takto vzniklé škody ze státního rozpočtu. Tento proces je provázen v mnoha případech přímo tunelováním bank, investičních fondů a výrobních podniků s navazujícími bankroty. V tomto prostředí se hospodářské a finanční kriminalitě neobyčejně daří. Nový směr společenského vývoje vedl, kromě jiného, též k novým typům kriminality, tj. hospodářské trestné činnosti, ekonomické kriminalitě, finanční kriminalitě. Jako další fenomén ve vlastní trestné činnosti zde vystupují zločinecké skupiny české nebo mezinárodní, mající prvky organizovaného zločinu.

Jeich působení představuje již v minulosti způsobené a další nové způsobování miliónových a miliardových škod. Způsob páchaní trestné činnosti dostává stále složitější a rafinovanější podobu. Jak bylo ukázáno v práci obtížnost odhalení této trestné činnosti, mimořádně zatemňuje odhalení a objasnění v mnoha případech u akcionářů či zaměstnanců bank, tj. osob působících v bankovním sektoru. Nejde zdaleka jen o to, zda ji dokáže postihnout současná platná právní úprava. Ta více méně v průběhu svého vývoje dokázala v podobě úpravy stávajících a zakotvení některých nových skutkových podstat trestných činů, poměrně přiléhavě reagovat na daný stav. Jak již ale bylo ukázáno v práci, a poznamenáno výše, vyžaduje si tato skutečnost stále odbornější, kvalifikovanější přístup orgánů činných v trestním řízení, bankovní kontroly, či dalších externích kontrolních mechanismů, k odhalování stále složitějších metod používaných v této oblasti trestné činnosti.

Je pravdou, že významnou podporu například v boji proti, tzv. praní špinavých peněz, tedy jedné ze specifických trestných činností v bankovním sektoru a na

kapitálovém trhu, máme značnou podporu v právní úpravě a spolupráci s EU. To vše jsou ale pouze určité části, resp. dílčí prostředky používané v boji s touto trestnou činností. Předpoklad vyšší úspěšnosti je, nepochybně v prevenci trestné činnosti. To souvisí s činností bankovního dohledu, s pečlivým výběrem zaměstnanců pracujících v bankách, a v takovém postavení, které může trestnou činnost výrazně eliminovat či značně omezovat.

Nepochybně zajímavým a přínosným směrem při potírání finanční kriminality je problematika úpravy trestního postihu právnických osob. Postih právnických osob by měl být jednou z významných zábran zejména majetkových převodů mezi společnostmi, přes které přecházejí peníze organizovaného zločinu. Tento institut měl by též pomoci alespoň omezit páčání určitých hospodářských deliktů přinášejících sebou škody velkého rozsahu. Jinak řečeno, měl by působit tam, kde se nezjistí trestní odpovědnost konkrétních fyzických osob, které odpovídají za činnost právnické osoby, tedy postihnout právnickou osobu.

Tento jistě správný směr musí však mít svá určitá omezení. Jde o to, že trestní právo nemůže a také nesmí trestat jakýkoli obchodní delikt. Tady je třeba klást důraz na to, aby nedocházelo k nežádoucí kriminalizaci obchodně právních vztahů. Neboť přílišná ingerence trestního práva do ekonomiky, konkrétně hospodářských vztahů znamená celou řadu dalších jistě nežádoucích jevů v této oblasti za současného deformování podnikatelského prostředí. Jak již bylo zmíněno, skutečně nejde, jen o precizní právní úpravu trestných činů v trestním zákoníku. Jde současně o účinnou formu prostředků směřujících a zajišťujících řešení trestněprávních jednání, tedy současně mnohdy přijmout novou, či zpřesnit již stávající úpravu trestního řízení. A samozřejmě důsledného využívání takto daných možností. V tomto směru nelze než doporučit usilování o vysokou specializaci orgánů činných v trestním řízení všech stupňů.

Nesmí zůstat stranou jedna ze zásadních otázek, která provází trestněprávní řešení podle určité právní kvalifikace, a kterou je přesné zjišťování výše škody. V této souvislosti pak je potřeba zabývat se v právní úpravě nejen otázkou úmyslného zavinění, ale též zaviněním nedbalostním, zejména problematikou hrubé nedbalosti.

Čím kvalitnější bude zmiňovaná právní úprava, čím lepší budou rozhodnutí obecných soudů především vyšších stupňů, majících vliv na sjednocení trestněprávní praxe, tím také bude větší takový dopad do právního vědomí veřejnosti. Jednou z nejlepších podmínek prevence této trestné činnosti je jistě kvalitní znalost stávající právní úpravy u veřejnosti, a také možností, metod postihu této trestné činnosti.

Znamená to prakticky nejen tedy co nejkvalitnější právní úpravu, ale též požadavek na co nejlepší uvádění trestněprávních předpisů do praxe.

Jak bylo ukázáno v práci, tak stávající právní úprava trestného jednání je v současné době na vcelku odpovídající úrovni. Je schopna postihnout prakticky v celém rozsahu páchanou trestnou činnost v této oblasti. Pokud půjde o správný a spolehlivý výklad trestněprávních norem jsou takováto jednání bezpečně a odpovídajícím způsobem postižitelná. Nakonec některá komentovaná ustanovení trestního zákoníku jako str. 63, 87 jsou důkazem tohoto tvrzení. Ale skutečně nejde jen o úpravu trestných činů v trestním zákoníku. Jde skutečně o prevenci, ať již individuální nebo generální, která se právě prosazuje nejúčinněji v podobě soudních rozhodnutí. Znalost právní úpravy ze strany především osob, které přicházejí v úvahu pro páchání jednotlivých druhů trestné činnosti je významným faktorem takovéto prevence. Záleží proto též i na odpovědnosti představitelů, řídících pracovníků bank, a dalších subjektů, majících oprávnění působit na kapitálovém trhu či burze cenných papírů a podobně, aby úlohu kvalitní znalosti právní úpravy a možnosti trestního postihu nepodceňovali, sami jí respektovali a řádně ji prezentovali u svých zaměstnanců.

10. RESUME

Economic and financial crimes in the Czech Republic have reached such proportions that shook not only the legal consciousness of citizens, but also the stability of our forming a market economy. In recent years the State has expressed the will to fight effectively against these criminal phenomena, and therefore prevail in business circles argue that the development of market mechanisms can be successfully and without major risks of use of any practices. On the one hand, left damage in the billions paid from the state budget, on the other side of a narrow circle of persons who acquired enormous wealth. This property is mysteriously lost and there is no effective legal means not the interest of the state to be (at least partially) returned to the victims, respectively. Returned to the system instead of public funds to pay the tendency prevailed damages from the state budget.

It must be acknowledged that the fight against economic crime and corruption is extremely difficult and professionally challenging. It finally proved as hard-won experience with tunneling banks, investment fund and manufacturing industries, fraudulent bankruptcies, etc. The problem lies in the fact that these foreign experiences, even though the Czech Republic from the European Union warned in time, in recent years have not been sufficiently exploited.

The aim was to show my work and to assess in terms of the criminal laws of any illegal practices used in the banking sector, as described in the literature or have been dealt with by our criminal courts. The present thesis does not and cannot give exhaustive analysis of the overall banking crime; it can only highlight selected aspects of the theme, if it can be due to the complexity of the problem and not cover the scope of work.

In the mid-nineties, the situation in the banking sector began to stabilize slowly, began to place greater emphasis on increasing vigilance in the banking business. As a result of growing pressure from the banking supervision there were improvements in the regulatory framework to achieve its full harmonization of prudential rules in force in the European Union. Late nineties, and formed a new structure of the banking sector (there was a privatization of large banks with state capital participation), was completed restructuring of the banking sector, resulting in a fully consolidated sector with stable

ownership structure is already complying with European and international standards. We can say that after the last major amendment to the Law on Banks and the new regulatory legislation of the Czech National Bank (CNB) to achieve full harmonization of Czech law in the banking field with the current European Union law and high degree of consistency with other universally recognized international standards.

Legislation sanctioning of economic crime in recent years undergone rapid development and the continuing process of change both criminal codes is still very open and discussed the matter. The need for precise facts of the case (especially economic crimes) would not lead to the legislation to avoid any breach of separate legal standards addressed the merits, which would inevitably lead to confusion throughout the criminal legislation. From the perspective of combating financial crime is to bring improvements such as the proposed modification of criminal prosecution of legal persons. The biggest challenge prosecution of economic crime is therefore a lack of specialized police officers, prosecutors and judges in the areas of economic crime, corruption and money laundering and the resulting low level of application of law in the everyday decisions of these bodies.

This should provide clear and predictable boundaries of criminal liability that would have been the subject of general consensus. Likewise, there should be a shift in general public opinion, to throw off the general indifference to manifestations of criminal activity that directly affect them. On the other hand, should not lead to flooding of criminal law enforcement notices in cases where it is evident from the beginning that this is a purely commercial dispute that the threat of filing a criminal complaint was not a common practice when dealing with accounts in business circles. However, this will be the punishment of crimes take a long time.

Klíčová slova:

Bankovní sektor, trestná činnost, podvod, úvěrový podvod, zpronevěra, porušování povinnosti při správě cizího majetku, zkreslování stavu hospodaření a jmění, rizikový úvěr, tunelování, ekonomická kriminalita, finanční kriminalita, hospodářská kriminalita, nevýhodné obchody s bankou

Keywords:

Banking sector, crime, fraud, credit fraud, embezzlement, breaches of the duty of trust, misrepresenting the financial standing, credit risk, tunneling banks, economic crime, financial crime, disadvantageous transactions with the bank

11. Seznam použitých zkratek:

ObčZ - Občanský zákoník – Zákon č.40/1964 Sb., ve znění pozdějších zák.

ObchZ - Obchodní zákoník – Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších zák.

TrŘ - Trestní řád - Zákon – Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších zák.

TrZ - Trestní zákoník, Zákon č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších zákonů

ÚčZ - Zákon č. 563/1991 Sb. o účetnictví, ve znění pozdějších zákonů

StZast - Zákon č. 283/1992 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších zákonů

OSŘ - Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších zákonů

BankZ - Zákon o bankách – Zák. č. 21/1992 Sb., ve znění pozdějších zákonů

CenP - Zákon č. 91/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších zákonů

DevZ - Zákon č. 219/1995, devizový zákon, ve znění pozdějších zákonů

OHS - Zákon o ochraně hospodářské soutěže – Zák. č. 63/1991 Sb., ve znění pozdějších zákonů

KomCenP - Zákon č. 15/1998 Sb. o Komisy pro cenné papíry, ve znění pozdějších zákonů

BCCP - Burza cenných papírů Praha a. s. (BCPP) je nejvýznamnější burza v České republice, provozuje hlavní trh s akciemi v zemi.

12. SEZNAM LITERATURY:

- *Bakeš M. a kol.*, Finanční právo. Praha: C. H. BECK, 5. vydání, 2009
- *Častorál, Z.*, Ekonomická kriminalita a management, UJAK Praha, 2011
- *Draštík, A., Hasch, K., Rizman, S. a kol.*, Trestné činy hospodářské, Wolters Kluwers, a.s., Praha, 2006
- *Eliáš K. a kol.*, Kurs obchodního práva, 6. vydání, Praha. C. H. BECK, 2010
- *Fryšták, M.*, Hospodářská kriminalita z pohledu teorie a praxe, Ostrava, Key Publishing, 2007
- *Hendrych D. a kol.*, Správní právo - Obecná část, C. H. BECK, 2009
- *Chmelík, J.*, Problematika úvěrových podvodů, Karlovarská právní revue 2/2007, s. 7-11
- *Janda, P.*, Trestní odpovědnost právnických osob, Právní fórum, č. 5/2006
- *Jelínek J. a kol.*, Trestní právo hmotné. Praha, Leges s.r.o., 2010
- *Jelínek J a kol.*, Trestní právo procesní. Praha, Leges s.r.o., 2010
- *Jelínek, J.*, Trestní zákon a trestní řád. Poznámkové vydání s judikaturou 26. aktualizované vydání, Praha Linde, a. s., 2008
- *Jelínek, J.*, Trestní odpovědnost právnických osob, Praha, Linde, a.s. 2007
- *Juřík, P.*, Historie bank a spořitelen v Čechách a na Moravě, Praha, Libri, 2011
- *Koukal, P.*, Korporátní pravidla Compliance a nový trestní zákoník, Právní rádce 2/2010
- *Kašparová, V.*, Řízení obchodních bank, Praha, C. H. Beck, 2011
- *Lichnovský, O.*, Trestný čin zkrreslování údajů o stavu hospodaření, Trestněprávní revue 11/2008
- *Mazánek, J.*, Trestněprocesní aspekty finančního šetření, Karlovarská právní revue 2/2007, s. 13-24
- *Musil, J. a kol.*, Úvahy o trestní odpovědnosti právnických osob „de lege ferenda“, Trestní právo, 2001, č. 3, s. 16-17
- *Nečas, S., Hájek, P., Chmelík, J.*, Úvod do hospodářské kriminality, Plzeň, Aleš Čeněk, s.r.o., 2005
- *Vidrna, J.*, K trestní odpovědnosti právnických osob - východiska, obsah a systematika zákonné úpravy, Lidové noviny 6/2011, 168, s.19.
- *Pihera, V., Smutný, A., Sýkora, P.*, Zákon o bankách, Praha, C. H. BECK, 2011
- *Revenda, Z.*, Centrální bankovníctví, 3. vydání, Praha, Management Press, 2011
- *Růžička M.*, Stíhání závažné hospodářské a finanční kriminality, Právní rádce, 2001, č. 3, str.12

- *Scheinost, M. a kol.*, Výzkum ekonom. kriminality, Institut pro kriminologii a soc. prevenci, Praha, 2004
- *Sokol, T.*, Trestní řízení a jeho problémy - stíhání ekonomické kriminality. Právní rádce. 2001, č. 12, str. 26.
- *Solnař V., Fenyk, J., Císařová, D.*, Základy trestní odpovědnosti, podstatně přepracované a doplněné vydání. Nakladatelství Orac, s.r.o., Praha, 2003
- *Šámal P.*, Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného, Bulletin advokacie, č. 10/2009, str. 34
- *Šámal P., Král, V., Baxa, J., Púry F.*, Trestní řád, Komentář I+II, 6. doplněné a přepracované vydání, Praha, C. H. BECK, 2008
- *Šámal P., a kol.*, Trestní zákoník Komentář. 1. vydání, Praha, C. H. BECK, 2009
- *Štenglová I., Tomsa, M. a kol.*, Obchodní zákoník, Komentář, 13. Vydání, Praha, C. H. BECK, 2010
- *Teryngel J.*, K výkladu některých znaků skutkové podstaty zneužívání informací v obchodním styku – sebeobchodování. Trestní právo, 2005, č. 12, s. 4.
- *Teryngel J.*, Právní ochrana obchodního tajemství v hospodářské a obchodní sféře. ASPI, 2004
- *Vantuch P.*, Hospodářská trestná činnost, Trestní právo, 2. dopl. a přepracované vydání, Brno, 2010,